

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Q. SEPTIMII|| FLORENTIS|| TERTVLLIANI||
CARTHAGINIENSIS|| PRESBYTERI, OPERA|| QVÆ
HACTENVS REPERIRI|| POTVERVNT OMNIA:||**

Tertullianus, Quintus Septimius Florens

Antverpiae, 1584

[Q. Septimii Florentis Tertvlliani Adversvs Marcionem Liber Qvinctvs, De
Epistolis Pauli.]

[urn:nbn:de:hbz:466:1-73633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-73633)

Q. SEPTIMII FLORENTIS
TERTULLIANI ADVERSUS MAR-
CIONEM LIBER QVINCVS, DE
Epistolis Pauli.

CAP. II.

Nihil sine origine, nisi Deus solus. Quæ quantum præcedit in statu omnium rerum, tatum præcedat necesse est etiam in retractatu earum, ut constare de statu possit. Quia nec habeas dispicere quid quale sit, nisi certus an sit, quæ cognoueris unde sit. Et ideo ex opusculi ordine ad hæc materiam deuolutus, 2. Apostoli quoque Pauli originem à Marcione dedero, 3. nouus aliqui discipulus, nec vllius alterius auditor, qui nihil interrim credam nisi nihil temerè credendum, temerè porro credi quod dicitur

que sine originis agnitione creditur, quæque dignissimè ad sollicitudinem redigam istam inquisitionem, quum is mihi adfirmatur Apostolus 4. quæ in albo Apostolorum apud Eusebium non deprehendo. Denique audiens sententiam existimo, si non antè sciuit illi sibi necessarium Christianis quiescente, quasi improvidentiam existimo, si non antè sciuit illi sibi necessarium Christianis, sed iam ordinato officio Apostolatus & in sua opera dimisso, ex incurfu non ex profectu adiciendum existimauit, necessitate, ut ita dixerim, non voluntate. Quamobrè Pontice mandare si nunquã furtiuas merces vel illicitas in acatō tuas recepisti, si nulli omnino tonus auertisti vel adulterasti, cautior utique & fidelior in Dei rebus, adas velim nobis quo symbolo susceperis Apostolum Paulum: quis illum tituli caractere percussit, quis transmiserit tibi, quis imposuerit, ut possis eum cōstanter exponere, ne illius probetur quominus Apostolatus eius instrumenta protulerit. 7. Ipse se, inquit, Apostolum est professus, quidem non ab hominibus, nec per hominē, sed per Iesum Christum. 8. Planè profiteri potest semetipsum quiuis. Verum professio eius alterius auctoritate conficitur: alius scribit, alius subscribit, alius ob signat, alius actis refert. Nemo sibi & professor, & testis est. Præter hæc utique legisti, multos venturos, qui dicant, ego sum Christus. Si est qui se Christum mentiatur, quanto magis qui se Apostolum prædicet Christi? Adhuc ego in persequenti discipuli & inquisitoris conuersor, 9. ut iam hinc & fidem tuam obtundam, qui vnde despicies non habes: & impudenciam suffundam, qui vindicas, & vnde possis vindicare non recipis. Sic Christus, sic Apostolus, ut alterius, dum non probantur nisi de instrumentis creatoris. Nam mihi Paulum etiam Genesim olim repromisit. Inter illas enim figuras & prophetas super filios suos benedictiones, Iacob quum ad Benjamin direxisset, 10. Benjamin inquit, lupus rapax ad matutinum comedit adhuc, & ad vesperam dabit escam. Ex matutino enim Benjamin oriturum Paulum prouidebat, lupum rapacem, ad matutinum comedentem, id est prima ætate vastaturum pecora Domini, ut persecutorem Ecclesiarum, de hinc ad vesperam escam daturum, id est deurgente iam ætate oues Christi educaturum, ut doctorem Nationum. 11. Nam & Saulis primò asperitas insectationis erga David, de hinc patientia & satisfactio, bona pro malis recipientis, non aliud portendebat quam Paulum in Saule secundum tribus, & Iesum in David secundum virginis censum. Hæc figurarum sacramenta si tibi displicent, certè Acta Apostolorum hunc mihi ordinem Pauli tradiderunt, à te quoque non negandum. 12. Inde Apostolum ostendo persecutorem, non ab hominibus neque per hominē, inde & ipsi credere inducor: inde te à defensione eius expello, nec timeo dicere: Tu ergo negas Apostolum Paulum: non blasphemio quem tueor. Nego, ut te probare conpellam. Nego, ut meum esse conuincam. Aut si ad nostram fidem spectas, recipere queam esse quod credis: Habe nunc & Apostolum de meo sicut & Christum: tam meum Apostolum, quam & Christum. Iisdem & hæc dimicabimus lineis, in ipso gradu prouocabimus præscriptionis, Oportere scilicet & Apostolum qui creatoris negetur, immò & aduerterem proferatur, nihil docere, nihil sapere, nihil velle secundum creatorem, & in primis tanta constantia alium Deum edicere, quanta à lege creatoris abrupta. Neque enim verisimile est ut auertens à Iudaismo, non pariter ostenderet in cuius Dei fidem auerteret: quia nemo transire posset à creatore, nesciens ad quem transendum sibi esse

Luc. 6.

Act. 9.

Matth. 23.

Gal. 1.

Luc. 21.

Gen. 49.

1. Reg. 18.

19. 20.

23.

1. Reg. 24.

Act. 9.

Gal. 1.

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
16.

A Siue enim Christus iam alium Deum reuelauerat, sequebatur etiam Apostoli testatio, vel ne non eius Dei Apostolus haberetur quem Christus reuelauerat, & quia non licebat abscondi ab Apostolo qui iam reuelatus fuisset à Christo. Siue nihil tale de Deo Christus reuelauerat: tanto magis ab Apostolo debuerat reuelari, qui iam non posset ab alio, non credendus sine dubio si nec ab Apostolo reuelatus. Quod idcirco præstruximus, vt iam hinc profiteamur nos proinde probatuos, nullum alium Deum ab Apostolo circumlatum, sicut probauimus nec à Christo: ex ipsiſ vtique Epistolis Pauli, quas proinde ¹³ multitas etiam de numero, forma iam hæretici Euangelij præiudicasse debet. [¹⁴ Principalem aduersus Iudaismum epistolam nos quoque confitemur, quæ Galatas docet. Amplectimur etenim omnem illam legis veteris abolitionem, vt & ipsam de creatoris venientem dispositione, ¹⁵ sicut sæpe iam in isto ordine tractauimus, de prædicata nouatione à Prophetis Dei nostri. quod si creator quidem vetera cessura promisit nouis scilicet futuris, Christus verò tempus distinctionis istius (Lex & Propheta vsque ad Ioanem) terminum in Ioanne statuens, inter vtrunque ordinem desinentium exinde veterum & incipientium nouorum: necessariè & Apostolus in Christo post Ioannem reuelato, vetera infirmat, noua verò confirmat: atque ita non alterius Dei fidem curat quam creatoris, apud quem & vetera decessura prædicantur. Igitur & Legis destructio, & Euangelij ædificatio, pro me faciunt in ista quoque epistola, ad eam Galatarum presumptionem pertinentes, qua præsumebant Christum vtputa creatoris, salua creatoris lege credendum: quòd adhuc incredibile videretur, legem à suo auctore deponi. porro si omninò alium Deum ab Apostolo audissent, vltro vtique scissent abscedendum sibi esse à lege eius Dei quæ reliquissent alium secuti. Quis enim expectaret diutius discere, quòd nouam deberet sectari disciplinã, qui nouũ Deum recepisset? Immo quia eadẽ quidẽ diuinitas prædicabatur in Euangelio, quæ semper nota fuerat in lege, disciplina verò nõ eadem, hic erat totus questionis status, ¹⁶ An lex creatoris ab Euangelio debet excludi in Christo creatoris. Denique aufer hunc statum, & vacat quæstio. Vacate autem quæstione, vltro omnibus agnoscentibus discendum sibi esse ab ordine creatoris per fidem Dei alterius, nulla Apostolo materia competisset id tam præse docendi, quòd vltro fides ipsa dictasset. Igitur tota intètio epistolæ istius nihil aliud docet quam legis discessionem, enientem de creatoris dispositione, vt adhuc suggeremus. Si item nullius noui Dei exerit mentionem, quòd nusquam magis fecisset quam in ista materia, vt rationem scilicet ablegandæ legis, vnica hac & sufficientissima definitione proponeret nouæ diuinitatis, apparet quomodo scribat, ¹⁷ Miror vos tam citò transferri, ab eo qui vos vocauit in gratiam, ad aliud Euangelium; ex cõuersione aliud non ex religione: ex disciplina, nõ ex diuinitate. Quoniam quidẽ Euangelij Christi à lege euocare deberet ad gratiam, nõ à creatore ad aliũ Deum. Nemo enim illos mouerat à creatore, vt viderentur sic ad aliud Euangelium trãsserri, quasi dum ad creatorem transferuntur. Nam & adiiciens, ¹⁸ quòd aliud Euangelium omninò non esset, creatoris cõfirmat id, quòd esse defendit. Si enim & creator Euangelij repromittit, dicens per Esaiam: Ascende in montem excelsum, qui euangelizas Sioni, extolle vocem in valentia tua qui euangelizas Hierusalem. Item ad Apostolorum personam: Quàm tempestiuè pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona: vtique & nationibus euangelizantium, quoniam &: In nomine eius, inquit, nationes sperabunt, Christi scilicet, cui ait, Posui te in lumen nationum; est autem Euangelium etiam Dei noui, quòd vis tunc ab Apostolo defensum: iam ergo duo sunt Euangelia apud duos Deos, & mentitus erit Apostolus dicens: quòd aliud omninò non est, quum sit & aliud: quum sic suum Euangelium defendere potuisset, vt potius demonstraret, non vt vnũ determinaret. Sed fortassè vt fugias hinc, & idèò dices, subtexit licet angelus de caelo aliter euangelizauerit, anathema sit, quia & creatorem sciebat euangelizaturum. Rursus ergo te implicas. Hoc est enim quo astringeris. Duo enim Euangelia confirmare, non est eius qui aliud iam negarit. Tamẽ lucet sensus eius qui suam præmisit personam. ¹⁹ Sed & si nos aut angelus de caelo aliter euangelizauerit. Verbi enim gratia dictũ est. Ceterum, si nec ipse aliter euangelizaturus, vtique nec angelus. Ita angelum ad hoc nominauit, quo multo magis hominibus non esset credendum, quando nec angelo nec Apostolo: non angelum ad Euangelium referret creatoris. ²⁰ Exinde decurrens ordinem conuersionis suæ de persecutore in Apostolum, ²¹ scripturam Actorum Apostolicorum confirmat, apud quam ipsa etiam epistolæ istius materia recognoscitur, ²² intercessisse quosdam, qui dicerent circuncidi oportere, & obseruandam esse Moyſi legem: tunc

CAP. II.
De Epist.
ad Gal. ex
cap. I.
Isai. 45. et
1. Cor. 2.
Luc. 19.
Gal. 1.
Isai. 40.
Isai. 52.
Isai. 42.
Gal. 1.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Act. 15.

Apostolos de ista quæstione consultos, ex auctoritate spiritus renuntiasse, non esse imponenda onera hominibus quæ patres ipsi non potuissent sustinere. Quod si & ex hoc congruunt Paulo Apostolorum Acta, cur ea respuatis iam apparet, vt Deum scilicet non alium prædicantiam quam creatoris, nec Christum alterius quam creatoris, quando nec promissio spiritus sancti aliunde probetur exhibita, quam de instrumento Actorum. Quæ utique verisimile non est, ex parte quidem Apostolo conuenire, quum ordinem eius secundum ipsius testimonium ostendunt, ex parte verò dissidere, quum diuinitatem in Christo creatoris annuntiant: vt prædicationem quidem Apostolorum non sit secutus Paulus, qui formam ab eis dedocenda legis accepit. [23 Denique ad paruoium præ-

CAP. III.
ex Epist.
ad Gal. c.
11. & III.
Gal. 2.
Ibidem.

Gal. 1.

Gal. 2.

Ibidem.

Gal. 1. et 2.

Act. 16.

Act. 21.

1. Cor. 9.

Gal. 2.

Ibidem.

Ibidem.

Luc. 3.

Isai. 40.

Psal. 2.

tri ceterorumque Apostolorum ascendisse Hierosolymam post annos XIII. scribit, vt conferret cum illis de Euangelij sui regula, ne inuacuum tot annis cucurrisset, aut curreret, si quid scilicet citra formam illorum euangelizaret. Ad eò ad illis probari, & constabili desiderarat. Quod si quando vultis 24 Iudaismi magis affines subintelligi; quum nec Titum dicit circumcisum, iam incipit ostendere solam circumcissionis quæstionem ex defensione adhuc legis conuulsam ab eis, quos propterea falsos & superinductios fratres appellat, non aliud statuerent pergentes quam persecrantiam legis, ex fide sine dubio integra creatoris: atque ita peruententes Euangelium, non interpolatione scripturæ, quia Christum creatoris effingerent, sed retentione veteris disciplinæ, ne legem creatoris excluderent. Ergo: Propter superinductios, inquit, falsos fratres, qui subintrauerant ad speculandam libertatem nostram quam habemus in Christo, vt nos subigerent seruituti, nec ad horam cessimus subiectioni. Intendamus tamen & sensui ipsi, & causæ eius, & apparebit vitiatio scripturæ. Quum præmittit, sed non Titus qui inuacuum erat, quum esset Græcus, coactus est circumcidi: dehinc subiungit, propter superinductios falsos fratres, & reliqua: contrarij vtique facti incipit reddere rationem, ostendens propter quid fecerit: quod nec fecisset, nec ostendisset, si illud propter quod fecit, non accidisset. Denique dicitis velim, si non subintroissent falsi illi fratres ad speculandam libertatem eorum, cessissent subiectioni? non opinor. Ergo cesserunt, quia fuerunt propter quos cederetur. hoc enim rudi fidei & adhuc de legis obseruatione suspensæ competeat, ipso quoque Apostolo ne inuacuum cucurrisset aut curreret inuacuum. Itaque frustrandæ erant falsi fratres, speculantes libertatem Christianam, & ad eam in seruitutem abderent Iudaismi, quam Paulus sciret se non inuacuum commiserit, 25 quam dexteris ei darent antecessores? quam ex censu eorum in nationes prædicandi mandauerunt. Necessario igitur cessit ad tempus. Et sic ei ratio constat; Timotheum circumcidi; & rafos introducendi in templum, quæ in Actis edicuntur ad eò vera, vt Apostolo consonent profitenti: Factum se Iudæis Iudæum, vt Iudæos lucrifaceret: & sub lege agentem propter eos qui sub lege agerent: sic & propter superinductios illos, & omnibus nouissime omnia factum, vt omnes lucraretur. Si hæc quoque intelligi ex hoc probant, id quoque nemo dubitabit, eius Dei & Christi prædicatorem Paulum, cuius legem, quamuis excludens, interim tamen pro temporibus ad miserat, statim amouendam si nouum Deum protulisset. Bene igitur quod & 26 dexteris Paulo dederunt Petrus & Iacobus & Ioannes, & de officij distributione pepigerunt, vt Paulus in nationes, illi in circumcisos: tantum vt meminissent egenorum. Et hoc secundum legem creatoris, pauperibus egenis fouendis, 27 sicut in Euangelij vestri retractatu probatum est. Ad eò constat alibi ge sola fuisse quæstionem, dum ostenditur quid ex lege custodiri conueniret. 28 Sed non ob aliud tamen, quam 29 ob inconstantiam victus, quem pro personarum qualitate variabat, mens eos qui erant ex circumcissione: non ob aliquam diuinitatis peruersitatem, de qua etiam in faciem restitisset, qui de minore causa conuersationis ambiguit Petro ipsi non perierit. 30 Sed quomodo Marcionitæ volunt credi? De cetero pergat Apostolos, & legans ex operibus legis iustificari hominem, sed ex fide. Eiusdem tamen Dei, cuius & legem discerneret, si fuisset. Merito non reardificabat quæ destruxit, destrui autem lex debuit; ex quo vox Ioannis clamauit in eremo, Parate vias Domini, 31 vt fierent in ui & colles & montes repleti & humiliati, & tortuosa & aspera in rectitudinem & in campos, id est Legis difficultates in Euangelij facilitates. Meminerat iam & Paulus mi esse tempus: Dirumpamus à nobis vincula eorum, & abiciamus à nobis iugum ipsorum: ex quo tumultuatae sunt gentes, & populi meditati sunt inania. Astitit enim

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
16.

A reges terræ, & magistratus congregati sunt in vnum, aduersus Dominū, & aduersus Christum ipsius, vt iam ex fidei libertate iustificetur homo, non ex legis seruitute. ³² Quia iustus Gal. 3. & ex fide viuet. Quod si Prophetes Abacum prænuñciauit, habes & Apostolum Prophetas confirmantem, sicut & Christus. Eius ergo Dei erit fides, in qua viuet iustus: cuius & lex, in qua non iustificatur operarius. ³³ Proinde si in lege maledictio est, in fide verò benedictio: vtrūque habes propositum apud creatorē: Ecce posui, inquit, ante te maledictionem & benedictionem. Non potes distantiam vindicare, quæ & si rerum est, non idē auctorum, quæ ab vno auctore proponitur. ³⁴ Cur autem Christus factus sit pro nobis maledictio, ipso Apostolo edocente manifestum est quā nobiscum faciat, id est secundum fidem creatoris. Næque enim quia creator pronuntiauit, Maledictus omnis in ligno suspensus: idē videbitur alterius Dei esse Christus, & idcirco à creatore iam tunc in lege maledictus. Et quomodo præmaledixisset eum creator quem ignorat? Cur autem non magis competat creatori, filium suum dedisse maledictioni suæ: quā illi Deo tuo, subdidisse maledictioni, & quidem pro homine alieno? Denique si atrox videtur hoc in creatore circa filium, proinde tuo in Deo. ³⁵ Si verò rationale & in tuo, proinde & in meo, & magis in meo. Facilius enim crederetur, eius esse per maledictionem Christi, benedictionem prospexisse homini; qui & maledictionem aliquando & benedictionem proposuisset ante hominem, quā qui neutrum vnquam sit apud te professus. ³⁶ Accepimus igitur benedictionem spiritalem per fidem, inquit, ex qua scilicet viuet iustus secundum creatorē. Hoc est ergo quod dico, eius Dei fidē esse, cuius est forma gratiæ fidei. Sed & quā dicit, ³⁷ Omnes enim filij estis fidei, ostenditur ³⁸ quid supra hæretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahamæ, ³⁹ qua nos Apostolus filios Abrahamæ per fidem affirmat, secundum quam mentionem hinc quoque filios fidei notauit. Ceterum quomodo filij fidei: Et cuius fidei, si non Abrahamæ? Si enim Abraham Deo credit, & deputatum est iustitiæ, atque exinde pater multarum nationū meruit nuncupari: nos autem credēdo Deo magis, proinde iustificamur, sicut Abraham, & vitā proinde consequimur, sicut iustus ex fide viuet: sic fit vt & supra, filios nos Abrahamæ pronuntiarit, quā patris fidei, & hinc filios fidei, per quā Abraham pater nationum fuerat repromissus. Ipsum quod fidem à circuncisione reuocabat, nōne Abrahamæ filios constituere quærebat, qui in carnis integritate crediderat? Denique alterius Dei fides ad formam Dei alterius non potest admitti, vt credentes iustitiæ deputet, vt iustos viuere faciat, vt nationes filios fidei dicat: Totū hoc eius est, apud quem antē iam notum est sub eadem Abrahamæ mētionē, dum ipso sensu reuincatur. ⁴⁰ Adhuc, CAP. III. ex Epist. ad Gal. c. II. III. v. & VI. Gal. 3. inquit, secundum hominem dico, dum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus positi ad deseruendum eis. Atquin non est hoc humanitū dictum; Non enim exemplum est, sed veritas. Quis enim paruulus vtique sensu, quod sunt nationes, nō elementis subiectus est mundi, quæ pro Deo suspicit: Illud autem facit, quod quum secundum hominem dixisset, ⁴¹ tamen testamentum hominis nemo spernit aut superordinat. Exemplo enim humani testamenti permanentis, diuinum tuebatur: ⁴² Abrahamæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dixit seminibus, quasi pluribus, sed semini tanquam vni quod Christus est. ⁴³ Erubescat spongia Marcionis, nisi quod ex abūdanti retracto quæ abstulit, quum validius sit illum ex his reuinci quæ seruauit. ⁴⁴ Quum autem euenit impleri tempus, misit Deus filium suum, vtique is qui etiam ipsorum temporum Deus est, quibus seculum constat, qui signa quoque temporum ordinauit, soles, & lunas, & sidera, & stellas: qui filij denique sui reuelationem in extremitate temporum & disposuit & prædicauit. In nouissimis diebus erit manifestus mons Domini; & In nouissimis diebus effundam de spiritu meo in omnem carnem, secundum Ioēlem. Ipsius erat sustinuisse tempus impleri, cuius erat etiam finis temporis sicut initium. Ceterum Deus ille otiosus, nec operationis, nec prædicationis vllius, atque ita nec temporis alicuius quid omninō egit, quod efficeret tempus impleri, etiam implendum sustineri: Si nihil, satis vanum est vt creatoris tempora sustinuerit seruens creatori. Cui autem rei misit filium suum? ⁴⁵ vt eos qui sub lege erant, redimeret: hoc est, vt efficeret tortuosa in viam rectam, & aspera in vias lenes, secundum Elaiam, vt vetera transirent, & noua orirentur. Lex noua ex Sion, & sermo Domini ex Hierusalem: & vt adoptionem filiorum acciperemus, vtique nationes quæ filij non eramus. Et ipse enim lux erit nationum, & in nomine eius nationes sperabunt. ⁴⁶ Itaque vt certum esset nos filios Dei esse, misit spiritum suum in corda nostra clamantem, Abba pater. In nouissimis enim, inquit, diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem. Cuius gratia, nisi cuius & promissio gratiæ? Quis pater, nisi qui & factor? Post has itaque diuitias, ⁴⁷ non erat reuerendum ad infirma & mendicæ elementa. Elementa autē apud Romanos quoque

- etiam primæ litteræ solent dici. Non ergo per mūdialium elementorum derogationem a Deo eorum auertere cupiebat, & si dicendo supra, Si ergo his qui non natura sunt Dei, serui, 4^s physica, id est naturalis superstitionis elementa pro Deo habentis fuggillabat errorem, nec sic tamen elementorum Deum taxans. Sed quæ velit intelligi elementa, primas scilicet litteras legis, ipse declarat: 49 *Dies obseruatis & menses, & tempora, & annos; & sabbata, ut opinor, & cœnas puras, & ieiunia, & dies magros.* Cessare enim ab his quoque sicut de circuncisione oportebat ex decretis creatoris: qui & per Esaiam: Neomenias vestras & sabbata & diem magnum non sustinebo, ieiuniū & ferias & ceremonias vestras odit anima mea. Et per Amos: Odi, reieci ceremonias vestras, 50 & non odorabor in frequentibus vestris. Item per Osee: Auertam vniuersas iocūditates eius, & ceremonias eius, & sabbata, & neomenias eius, 51 & omnes frequentias eius. Quæ ipse constituerat, inquis, erant magis quàm alius? At si alius, ergo ille adiuuu sententiam creatoris, auferens quæ & ille damnauerat. Sed non huius loci quæstio, cur leges suas creator infregerit. Sufficit quod inter scripturam probauimus, vt confirmetur nihil Apostolum aduersus creatorem determinatum, cum & ipsa amolito legis à creatore sit. Sed vt furibus solet aliquid excidere de prædium indicium, ita credo & Marcionem nouissimam Abraham mentionem dereliquisse, nullum Gal. 4. magis auferendam, et si ex parte conuertit. 52 Si enim *Abraham duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera: sed qui ex ancilla, carnaliter natus est: qui uerò ex libera, per reprobationem.* (Que sunt allegorica, id est aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamenta, siue duæ uitæ ueritates, sicut inuenimus interpretatum.) Vnum à monte Syna in synagogam Iudæorum, secundum legem, generans in seruitutem. Alium, 53 super omnem principatum generans, vniuersam nationem, & omne nomen quod nominatur, non tantum in hoc æuo, sed & in futurum, que est mater nostra, in quem reprobissimas sanctam Ecclesiam: ideòque adicit, 54 *Propter quod fratres non sumus ancillæ filij, sed libere.* Vtique manifestauit & Christianismi generationem in filio Abraham ex libera nato, allegorice habere sacramentum, sicut & Iudaismi iustitiam legalem in filio ancillæ. Atque ita eius Dei esse vtranque dispositionem, apud quem inuenimus vtriusque dispositionis deliniationem. Ipsum quod ait, *qua liberate Christus manumissus sit,* nonne eum constituit manumissorem, qui fuit Dominus? 55 Alienos enim vos ne Galba manumissit, facilius liberos soluturus. Ab eo igitur præstabitur liberatio, quem fuit seruitus legis, & merito. 56 *Non decebat manumissos rursus in eo seruituti, sed ut ipsi astringi, iam Psalmo adimpleto: Disrumpamus vincula eorum, & abiciamus à nobis iugum ipsorum: postquam à pharisæis congregati sunt in vnum aduersus Dominum & aduersus Christum ipsius.* De seruitute igitur exemptos, ipsam seruitutis notam credere perferunt circuncisionem, ex prædicationis scilicet prophetice auctoritate, memor dictum per Hieremiam: 57 *Et circuncidimini præputia cordis vestri.* Quia & Moyses: Circunciditis circumcisiōem vestram: id est non carnem. Denique si circuncisionem ab alio Deo uentis esse debet, 58 cur etiam præputiationem negat quicquam ualere in Christo sicut & circuncisionem præferre enim debebat æmulam eius quam expugnabat, si ab æmulo circūcisionis Deus esset. Porro quia & circūcisio & præputiatio vni Deo deputabantur, ideò vtraque in Christianis vacabat, propter fidei prælationem, illius fidei de qua erat scriptum: Et in nominibus nationes credent; 59 *illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, sic quoque creatoris dicit. Sic enim dilectione dicit quæ in Deum: & hoc creatoris est: Diliges Deum corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totis viribus tuis: siue quæ in proximum, & proximum tuum tanquam te, creatoris est. Qui autem turbat vos, iudicium feret.* A quo Deo: ab optimo? Sed ille non iudicat. A creatore? Sed nec ille damnabit assertorē circūcisionis, nisi qui ipse creator constituit. Quid nunc si & confirmat illam ex parte qua debet? Tota enim, inquit, in vobis adimpleta est: Diliges proximum tuum tanquam te. Aut si sic vult intelligi, adimpleta est, quasi iam non adimplenda: ergo non vult vt diligam proximum tanquam me, vt & deo etiam ab aduersario probata est: nec dispendium, sed compendium ab eo consecutum. redacta summa in vnum iam præceptum. Sed nec hoc alij magis competit quam auctoritas. Atque aded quum dicit: 60 *Onera vestra inuicem sustinete, & sic adimplebitis legem Christi: si non potest fieri, nisi quis diligat proximum suum tanquam se, apparet: diliges proximum tuum tanquam te: per quod auditur, inuicem onera vestra portate, Christi esse legem, quæ sit creatoris: atque ita Christum creatoris esse, dum Christi est lex creatoris.* Errata, 1700

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
16.

A non deridetur. atquin derideri potest Deus Marcionis, qui nec irasci sovit, nec ulcisci. *Quod* ^{Ibidem.}
enim seminaverit homo, hoc & metet. Ergo retributionis & iudicij Deus intentat. *Bonum autem* ^{Ibidem.}
facientes non fatigemur, &: Dum habemus tempus, operemur bonum. Nega creatorem bonū facere
 præcepisse, & diuersa doctrina sit diuersæ diuinitatis. Porro si retributionem prædicat, ab
 eodem erit & corruptionis messis & vitæ. *Tempore autem suo metemus, quia & Ecclesiastes,* ^{Ibidem.}
Tempus, inquit, erit omni rei. ^{Eccles. 3.} *Sed & mihi famulo creatoris mundus crucifixus est, non tam-* ^{Gal. 6.}
en Deus mundi, & ego mundo, non tamen Deo mundi. Mundum enim quantū ad con-
 uersationē eius posuit, cui renuntiando mutū transfigimur, & inuicem morimur. ^{Ibidem.} *Per-*
secutores vocat Christi. Quum verò adiicit, ^{Ibidem.} *stigmata Christi in corpore suo gestare se* (vtique
 corporalia competunt) iam non putatiuam, sed veram & solidam carnem professus est
 Christi, cuius stigmata corporalia ostendit. [^{Ibidem.} *64 Præstrycio superioris epistolæ ita du-*
xit, vt de titulo eius non retractauerim, certus & alibi retractari eum posse, communem
scilicet, & eundem in epistolis omnibus. Quod non vtique salutem præscribit eis quibus
scribit, sed ^{Ibidem.} *gratiam & pacem, non dico quid illi cum Iudaico adhuc more, destructori Iu-*
daismi? Nam & hodie Iudæi in pacis nomine appellant, & retrò in scripturis sic salutabāt.
Sed intelligo illum defendisse officio suo prædicationem creatoris, Quam maturi pedes ^{Ibidem.}
euangelizantium bona, euangelizantium pacem. Euāgelizator enim bonorum, id est grati-
æ Dei, paci eam præferendam sciebat. Hæc cum ^{Ibidem.} *66 à Deo Patre nostro, & Domino Iesu ad-*
nuntians, communibus nominibus vtatur, competentibus nostro quoque sacramento,
 B non puto dispici posse cur Deus Pater, & Dominus Iesus prædicetur, nisi ex accedentibus
 cui magis competant. Primò quidem Patrem Dominum præscribo, non alium agnoscen-
 dum, quam & hominis & vniuersitatis creatorem & institutorem. Porro Patri etiam Do-
 mini nomen accedere ob potestatem, quòd & filius per patrem capiat. Dehinc gratiam &
 pacem non solum eius esse à quo prædicabantur, sed eius qui fuerit offensus. nec gratia
 enim sit, nisi offensæ: nec pax, nisi belli. & populus autem per disciplinæ transgressionem,
 & omne hominum genus per naturæ dissimulationem, & deliquerat, & rebellauerat ad-
 uersus creatorem. Deus autem Marcionis & quia ignorus, non potuit offendi, & quia ne-
 scit irasci. Quæ ergo gratia à non offenso? quæ pax à non rebellato? ^{Ibidem.} *67 Ait: Crucem Christi*
stultitiam esse perituris, virtutem autem & sapientiam Dei, salutem consecutus. Et vt ostenderet
unde hoc eueniret, adiicit, scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam pru-
dentium irritam faciam. Si hæc creatoris sunt & quæ ad causam crucis pertinent, stultitiam
deputat; ergo & crux & per crucem Christus ad creatorem pertinebit, à quo prædicatum
est quod ad crucem pertinet. Aut si creator quæ æmulus, idcirco sapientiam abstulit, vt
crux Christi scilicet aduersarij stultitia deputeretur, & quomodo potest aliquid ad crucem
Christi non sui creator pronuntiasse, quem ignorabat quum prædicabat? Sed & cur apud
Dominum optimum & profusæ misericordiæ, alij salutem referunt, credentes crucem
virtutem & sapientiam Dei esse, alij perditionem, quibus Christi crux stultitia reputatur,
 C si non creatoris est aliquam & populi & humani generis offensam, detrimento sapientiæ
 atque prudentiæ multasse? Hoc sequentia confirmabunt quum dicit: ^{Ibidem.} *68 Nonne insatuauit*
Deus sapientiam mundi? Cùmque & hic adiicit, quare? Quoniam in Dei sapientia non intellexit mun-
du per sapientiam Deum, 69 boni duxit Deus per stultitiã prædicationis saluos facere credentes. Sed prius
de mundo disceptabo, quatenus subtilissimi hæretici hic vel maximè mundum per Do-
minum mundi interpretantur: nos autem hominem qui sit in mundo intelligimus ex for-
ma simplici loquelæ humanæ, qua plerunque id quod continet, possumus pro eo quod
continetur, Circus clamauit, & Forum locutum est, & Basilica fremuit: id est qui in his
locis rem egerunt. Igitur, quia homo, non Deus mundi, in sapientiã non cognouit Deum,
quem cognoscere debuerat, & Iudæus in sapientia scripturarum, & omnis gens in sapien-
tia operum: idèd Deus idem, qui in sapientia sua non erat agnitus, statuit sapientiam ho-
minum stultitia repercutere, saluos faciendo credentes quosque in stultam crucis prædi-
cationem. 70 Quoniam Iudæi signa desiderant, qui iam de Deo certi esse debuerant: & Græci ^{Ibidem.}
sapientiam querunt, qui suam scilicet non Dei sapientiam sistunt. Ceterum si nouus Deus
prædicaretur, quid deliquerant Iudæi signa desiderantes quibus crederent: aut Græci sa-
pientiam sectantes, cui magis crederent? Ita & remuneratio ipsa in Iudæos & Græcos, &
zeloten Deum confirmat & iudicem, qui ex retributione æmula & iudice insatuauerit sa-
pientiam mundi. Quòd si eius sunt & causæ, cuius adhibentur scripturæ, ergo de creatore
tractans Apostolus, non intellecto creatore, vtique docet intelligendum. 71 Etiam quod

C A P. V.
de Epist.
ad Cor. I.
ex cap. I.
1. Cor. I.

Isai. 52.
1. Cor. I.

AN.
IUS

- Ibidem.* scandalum Iudeis prædicat Christum, prophetiam super illo consignat creatoris dicentis per D
 Isai. 28. et Esaiam: Ecce posui in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: petra autem fuit Christus
 8. ac Rom. stus, etiam Marcion seruat: Quid est autem stultum Dei, sapiētius hominibus, nisi crux & mors
 9. Christi? Quid ⁷² infirmum Dei, fortius homine, nisi natiuitas & caro Dei? Ceterum si nec
 1. Cor. 1. tus ex virgine Christus, nec carne constructus, ac per hoc neque crucem, neque mortem
 verè perpeffus est, nihil in illo fuit stultum & infirmum: nec iam *stulta mundi elegit Deus*, ⁷³ ut
Ibidem. confundat sapientiam; nec *infirmum mundi elegit Deus*, ⁷⁴ ut confundat fortia: nec *inhonesta & minima & contemptibilia, quæ non sunt*, id est, quæ non verè sunt, ⁷⁵ ut confundat quæ sunt, id est, quæ verè
 sunt. Nihil enim à Deo dispositum est, verè modicum, & ignobile, & contemptibile, sed
 quod ab homine: apud creatorem autem ⁷⁴ etiam vetera, stultitia, & infirmitati, & in-
 honestati, & pusillitati, & cōtempui deputari possunt. Quid stultius, quid infirmius, quam
 sacrificiorum, cruentorum, & holoocaustatum nidorosorum à Deo exactio? Quid in-
⁷⁶ *Genit. 1. 2.* ⁷⁷ *3. 4. 5. 6.* ⁷⁸ *Gen. 7.* ⁷⁹ *Exod. 21.* ⁸⁰ *Deut. 14.* ⁸¹ *1. Cor. 1.* ⁸² *C. A. P. VI.* ⁸³ *de Epist.* ⁸⁴ *1. ad Cor.* ⁸⁵ *c. 11. et 111.* ⁸⁶ *1. Cor. 10.* ⁸⁷ *1. Cor. 2.* ⁸⁸ *1. Cor. 1.* ⁸⁹ *Isai. 40.* ⁹⁰ *Isai. 45.*
 mius, quam vasculorum & grabatorum purgatio? Quid inhonestius, quam carnis tan ere-
 bescentis alia dedecoratio? Quid tam humile, quam talionis indictio? Quid tam contem-
⁸¹ *Matth. 15.* ⁸² *Gen. 7.* ⁸³ *Exod. 21.* ⁸⁴ *Deut. 14.* ⁸⁵ *1. Cor. 1.* ⁸⁶ *C. A. P. VI.* ⁸⁷ *de Epist.* ⁸⁸ *1. ad Cor.* ⁸⁹ *c. 11. et 111.* ⁹⁰ *1. Cor. 10.* ⁹¹ *1. Cor. 2.* ⁹² *1. Cor. 1.* ⁹³ *Isai. 40.* ⁹⁴ *Isai. 45.*
 ptibile, quam ciborum exceptio? Totum, quod scia, vetus Testamentum omnis hæreticus
 irridet. Stulta enim mundi elegit Deus, ut confundat sapientiam. Marcionis Deus nihil tale
 Quia nec æmulatur contraria contrariis redarguere, ⁷⁵ ne gloriatur omnis caro; ut quem dicit
⁷⁶ *scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* In quo? Vtique in eo qui hoc præcepit: nisi creatore
 præcepit ut in Deo Marcionis gloriatur. ⁷⁶ Igitur per hæc omnia ostendit, cuius Dei sa-
⁷⁷ *pieniam loquatur inter perfectos:* eius scilicet qui sapiētiam sapientium abstulerit, & prudentiam
 prudentium irritam fecerit, qui infatuauerit sapientiam mundi, stulta eligens eius & dis-
⁷⁸ *ciens in salutem.* ⁷⁹ *Hanc dicit sapientiam in occulto fuisse,* quæ fuerit in stultis & in pusillis &
 inhonestis: quæ latuerit etiam sub figuris, allegoriis & ænigmatibus reuelanda postmodum
 in Christo, posito in lumen nationum à creatore promittente per Esaiæ vocem, ⁸⁰ *patre-*
⁸¹ *sturum se thesauros inuisibiles & occultos.* Nam ut absconderit aliquid is Deus, qui nihil
 egit omnino in quod aliquid abscondisse existimaretur, satis incredibile. Ipse si ellet, he-
⁸² *tere non posset, nedum aliqua eius sacramenta.* Creator autem tam ipse notus, quam de sa-
⁸³ *cramenta eius, palam scilicet decurrentia apud Israël, sed de significantiis obumbrata, in*
⁸⁴ *quibus sapientia Dei delitesceret inter perfectos narranda suo in tempore,* ⁸⁵ *propositum in*
⁸⁶ *1. Cor. 2.* ⁸⁷ *Gen. 1.* ⁸⁸ *1. Cor. 2.* ⁸⁹ *1. Cor. 1.* ⁹⁰ *Isai. 40.* ⁹¹ *Isai. 45.*
 proposito Dei ante secula. Cuius & secula, nisi creatoris? Si enim & secula temporibus tracta
 sunt, tempora autem diebus & mensibus & annis compinguntur, dies porro & mensis &
⁹² *anni solibus & lunis & sideribus creatoris signantur, in hoc ab eo positus:* ⁹³ *Et erunt enim,*
⁹⁴ *inquit, in signa mensium & annorum: apparet & secula creatoris esse: & omne quod ante*
⁹⁵ *secula propositum dicatur, non alterius esse, quam cuius & secula. Aut probet Dei sui se-*
⁹⁶ *cula Marcion, ostendat & mundum ipsum, in quo secula deputentur, vas quodammodo*
⁹⁷ *temporum, & signa aliqua vel ortum eorum. Si nihil demonstrat, reuertor ut & illud de-*
⁹⁸ *cam;* ⁹⁹ *cur autem ante secula creatoris propositum gloriam nostram? posset videri eam ante secula*
¹⁰⁰ *proposuisse, quam introductione seculi reuclasset. At cum id facit* ¹⁰¹ *penè iam totis seculis*
¹⁰² *creatoris productis, vanè ante secula proposuit, & non magis intra secula, quod reuclat-*
¹⁰³ *us erat penè post secula. non enim eius est festinasse in proponendo, cuius & retardat-*
¹⁰⁴ *reuelando. Creatori autem competit vtrunque, & ante secula proposuisse, & in fine se-*
¹⁰⁵ *culorum reuclasse: quia & quod proposuit & reuclauit, medio spatio seculorum in signis &*
¹⁰⁶ *ænigmatibus & allegoriis præministravit. Sed quia subiicit de gloria nostra,* ¹⁰⁷ *quod cum non*
¹⁰⁸ *ex principibus huius æui scierit: ceterum si scissent, nunquam Dominum gloria crucifixissent; arguente-*
¹⁰⁹ *tatur hæreticus, quod principes huius æui, Dominum, alterius scilicet Dei Christum crea-*
¹¹⁰ *toris esse, & hoc in ipsum recidat creatorem. Porro cui supra ostendimus, quibus pro-*
¹¹¹ *dis gloria nostra à creatore sit deputanda, præiudicatum esse debet, eam quæ in occul-*
¹¹² *to fuerit apud creatorem, meritò ignotam etiam ab omnibus virtutibus & potestatibus*
¹¹³ *creatoris: quia nec famulis liceat consilia nosse minorum, nedum illis apostatis angelis,*
¹¹⁴ *ipsique principi transgressionis diabolo, quos magis extraneos fuisse cōtenderim ob cur-*
¹¹⁵ *pam ab omni conscientia dispositionum creatoris. Sed iam nec mihi competit principis*
¹¹⁶ *huius æui virtutes & potestates interpretari creatoris, quia ignoratiam illis adscribit Apo-*
¹¹⁷ *stolus: Iesum autem & secundum nostrum Euangelium diabolus quoque in tentatione*
¹¹⁸ *cognouit, & secundum commune instrumentum, spiritus nequam, sciebat cum sanctum*
¹¹⁹ *Dei esse, & Iesum vocari, & in perditionem eorum venisse. Etiam parabola fortis illius ap-*
¹²⁰ *mati, quem alius validior opprefsit, & vasa eius occupauit,* ¹²¹ *si in creatoris accipitur apud*
 Marcionem

TERTULLIA
 Cum Annotationibus
 PAMELLI
 A. V.
 16.

A Marcionem, iam nec ignorasse vltra potuit creator Deum gloriæ, dum ab eo opprimitur: nec in crucem eum figere, aduersus quem valere non potuit: & superest vt secundum me quidem credibile sit, scientes virtutes & potestates creatoris Deum gloriæ Christum suum crucifixisse, qua desperatione & malitiæ redundantia ferui quoque scelestissimi dominos suos interficere non dubitant. ⁸⁶ Scriptum est enim apud me: Satanam in Iudam introisse. Secundum autem Marcionem, nec Apostolus hoc loco patitur ignorantiam ascribi virtutibus creatoris in gloriæ dominum, quia scilicet non illas vult intelligi principes huius æui. Quod si non videtur de spiritalibus dixisse principibus, ergo de secularibus dixit, de populo principali vtique non inter nationes, de ipsi archontibus eius, de Herode, etiam de Pilato, & quo maior principatus huius æui Romani dignitas præsidebat. Ita & quum destruantur argumentationes diuersæ partis, nostræ expositiones ædificantur. Sed vis adhuc gloriam nostram Dei tui esse, & apud eum in occulto fuisse, & quare adhuc eodem & Deus instrumento & Apostolus nititur? Quid illi cum sententiis Prophetarum vbique? Quis enim cognouit sensum Domini, ⁸⁷ & quis illi consiliarius fuit: Esaias est. Quid illi etiam cum exemplis Dei nostri: ⁸⁸ Nam quod architectum se prudentem affirmat, hoc inuenimus significari ⁸⁹ de palatore disciplinæ diuinæ a creatore, per Esaiam: ⁹⁰ Auferam enim, inquit, a Iudæa inter cetera & sapientem architectum. Et nunquid ipse tunc Paulus destinabatur de Iudæa, id est de Iudæismo auferri habens in ædificationem Christianismi, ⁹¹ vnicum fundamentum quod est Christus? quia & de hoc per eundem honorabilem, & qui in eum crediderit, non confundetur: nisi si constructorem se terreni operis Deus profitebatur, vt non de Christo suo significaret, qui futurus esset fundamentum credentium in eum, ^{super quod prout quisque superstruxerit dignam scilicet vel indignam doctrinam, si opus eius per ignem probabitur, si merces illi per ignem rependetur, creatoris est: qui per ignem indicatur vltra superædificatio, vtique sui fundamenti, id est sui Christi. ⁹⁴ Nescitis quod templum Dei sitis, & in vobis inhabitet spiritus Dei? Si homo & res, & opus, & imago, & similitudo, & caro per terram, & anima per afflatum creatoris est, tuus ergo in alieno habitat Deus Marcion, si non creatoris sumus templum. Quod si templum Dei quis vitiauerit, vitabitur, vtique a Deo templi. Vltorem intentans, creatorem intentabit. ⁹⁵ Stulti estote, vt sitis sapientes. Quare? Sapientia enim huius mundi, stultitia est penes Deum. Penes quem Deum? Si nihil nobis & ad hunc sensum pristina præiudicauerunt, bene quod & hic asuit. ⁹⁶ Deprehendens sapientes in nequitia illorum. Et rursus: Dominus scit cogitationes sapientium, quod sine superuacua. In totum enim præscriptum a nobis erit, nulla illius sententia vt potuisse eius Dei, quem destruere deberet, si non illi doceret. ⁹⁷ Ergo, inquit, nemo gloriatur in homine. Et hoc secundum creatoris disciplinam, miserum hominem qui spem habet in hominem: & Bonum est fidere in Deo, quam fidere in homine; ita & gloriari. ⁹⁸ Et occulta tenebrarum ipse illuminabit, vtique per Christum, ⁹⁹ qui Christum illuminationem re promisit; se quoque lucernam pronuntiauit, a scrutantem corda & renes. Ab illo erit & laus vnicuique, a quo & contrarium laudis vt a iudice. Certè, inquis, vel hic mundum Deum mundi interpretatur, dicendo: Spectaculum facti sumus mundo, & angelis, & hominibus. Qui si mundum homines mundi significasset, non etiam homines postmodum nominasset. Immo ne ita argumentareris, providentia spiritus sancti demonstrat, quid nam dixisset, Spectaculum facti sumus mundo: dū angelis qui mundo ministrant, & hominibus quibus ministrant. Verebatur nimirū tantæ constantiæ vir, ne dicā spiritus sanctus, præsertim ad filios scribens, quos in Euangelio generauerat, liberè Deum mundi nominare, aduersus quem, nisi exerte, non posset videri prædicare. ¹⁰⁰ Non defendo secundū legem creatoris displicuisse illum, qui mulierem patris sui habuit: cōmunis & publicæ religionis secutus sit disciplinam. Sed cum eum damnat dedendum satanæ, damnatoris Dei præco est. ¹⁰¹ Viderit & quomodo dixerit in interitū carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini, dum & de carnis interitu, & de salute spiritus iudicabit; ¹⁰² & auferri iubens malum de medio, creatoris frequentissimam sententiam cōmemorauerit. ¹⁰³ Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua cōspersio sicut estis azymi. Ergo azymi figuræ erāt nostræ apud creatorem. Sic & a pascha nostrum immolatus est Christus. Quare pascha Christus, si non pascha figura Christi, ¹⁰⁴ per similitudinem sanguinis salutaris, & pecoris Christi? Quid nobis & Christo imagines imbuat solennium creatoris, si non erant nostræ? ¹⁰⁵ Auertens autem nos a fornicatione, manifestat carnis resurrectionem. Corpus, inquit, non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori, vt templum Deo,}

Ibidem 22.

Psal. 2.

1. Cor. 2.

Isai. 40. et

1. Cor. 2.

1. Cor. 3.

Isai. 3.

1. Cor. 3.

Isai. 28.

1. Cor. 3.

1. Cor. 3.

Gen. 1.

1. Cor. 3.

1. Cor. 3.

Ibidem.

Ibidem.

Psal. 93.

Ibidem.

Hiere. 17.

Psal. 117.

Cap. VII.

de Epist.

1. ad Cor.

C. 4. 5. 6. 7.

8. 9. et 10.

a Isai. 42.

Psal. 7.

b 1. Cor. 4.

Ibidem.

1. Cor. 5.

Ibidem.

Ibidem.

Deut. 13.

et Num. 16.

c 1. Cor. 5.

d Ibidem.

1. Cor. 6.

- Ibidem.* & Deus templo. Templum ergo Deo peribit, & Deus templo. Atquin vides: *Qui Dominum* *suscitauit, & nos suscitabit*, in corpore quoque suscitabit: quia corpus Domino, & Dominus *corpore*. & bene quod aggerat: *Nescitis corpora vestra membra esse Christi? Quid dicit haereticus? Membra Christi non resurgent, quæ nostra iam non sunt?* ¹⁰⁶ *Empti enim sumus primo magno.* Planè nullo, si phantasma fuit Christus, nec habuit vllam substantiam corporis, quam pro nostris corporibus dependeret. Ergo & Christus habuit quo nos redimeret, & si aliquo magno redemit hæc corpora, in quæ eadem committenda fornicatio non erit, ut in membra iam Christi, non nostra: vtique sibi salua præstabit, quæ magno comparaturam nunc ¹⁰⁷ quomodo honorabimus, quomodo tollemus Deum in corpore perituro? ¹⁰⁸ *Secundum* *tur de nuptiis congregari, quas Marcion constantior Apostolo prohibet.* ¹⁰⁹ *Etenim Apostolus, etsi bonum continentie præfert, tamen coniugium & contrahi permittit, & visui esse & magno Math. 5. retineri, quam disungi suadet.* Planè Christus vetat diuortium, Moyses verò permittit. Marcion etiam concubitus auferens, fidelibus (viderint enim catechumeni eius) repudium ante nuptiæ iubens, cuius sententiam sequitur, Moysi an Christi? ¹¹⁰ *Atquin & Christi* *Apostolus quum præcipit mulierem à viro non discedere: aut si discesserit, manere in nuptiis, conciliari viro: & repudium permittit, quod non in totum prohibuit, & matrimonium confirmauit, quod primò veruit disungi: & si fortè disunctum, voluit reformari. Sed & continentiam quas ait causas?* ¹¹¹ *Quia tempus in collecto est.* Putaueram, quia Deus alius in Christo, & tamen à quo est collectio temporis, ab eo erit & quod collectioni temporis congruit. Nemo alieno tempori consulit. Puffillum Deum affirmas tuum Marcion, quem in aliquo coangustat tempus creatoris. Certè præscribens: ¹¹² *tantum in Domino esse nubendum, ne qui Deum. 7. fidelis ethnicum matrimonium contrahat: legem tuetur creatoris.* ¹¹³ *alloythorum* *ptias vbique prohibentis.* ¹¹⁴ *Sed, 2. Et si sunt qui dicuntur Dei, siue in cælis, siue in terris, apparet quomodo dixerit, non quasi verè sint, sed quia sint qui dicantur quando non sint. delictis enim coepit, de idolothytis disputaturus.* ¹¹⁵ *scimus b quòd idolum nihil sit.* Creatorem quem & Marcion Deum non negat: ergo non potest videri Apostolus creatorem quem inter eos posuisse, qui Dei dicantur, & tamen non sint, quando & si fuissent, non iam vnus esset Deus pater. Ex quo omnia nobis, nisi cuius omnia? Quænam ista? Habes in præteritis omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Apollo, siue Cephass: siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura: ad eò omnium Deum creatorem facit: à quo & mundus, & mors, & mors, quæ alterius Dei esse non possunt. Ab eo igitur inter omnia & Christus. ¹¹⁶ *Et labore suo vnumquemque docens viuere oportere: satis exempla præmiserat militum, pastorum, religiosorum, sed diuina illi auctoritas deerat.* ¹¹⁷ *Legem igitur opponit creatoris ingratis, quam deo bat: sui enim Dei nullam talem habebat: Bovi, inquit, terenti os non obligabis, & adicit: Non quid de bubus pertinet ad Dominum, etiam de bubus propter homines benignum?* ¹¹⁸ *Properat enim scriptum est, inquit. Ergo & legem allegoricam secundum nos probauit, & de Evangelizatores, quam viuentibus patrocinantem: ac propter hoc non alterius esse Euangelizatores, quam lex, quæ prospexit illis cum dicit: propter nos enim scriptum est. Sed noluit vni legem præcipere, quia maluit gratis laborare. Hoc ad gloriam suam retulit, quam negauit quenquam creatorum, non ad legis destructionem, qua alium probauit vsurum.* ¹¹⁹ *Ecce autem & in templo offendit cæcus Marcion, de qua bibebant in solitudine patres nostri. Si enim petra illa Christus fuit, vtique creatoris, cuius & populus. Cui rei ¹²⁰ figuram extranei sacramenti interpretatur? An vt hoc ipsum doceret, figurata fuisse vetera in Christum ex illis recessendum? Num & reliquum exitum populi decursurus præmittit. Hæc autem exempla nobis sunt facta, ut non mihi à creatore alterius quidem ignoti Dei hominibus exempla sunt facta, à quo fidem tuam ab alio mutuatur exempla, & quidem æmulo? De illo me terret sibi, à quo fidem tuam transfert. Meliorem me illi aduersarius faciet. Iam si deliquero eadem quæ & populus, creator passurus sum, an non? Atquin si non eadem, vanè mihi timenda proponit, quæ non sum passurus. Passurus autem à quo ero? Si à creatore, qualia insigere ipsius est. Et quale centum peccatorem æmuli sui puniat magis, quàm è contrario foueat Deus zelotes? Si ab illo Deo? Atquin punire non nouit. Ita tota ista propositio Apostoli, nulla ratione consistit, non ad disciplinam creatoris est. Denique & in clausula præfationi respondet. Hæc autem quemadmodum euenerunt illis, scripta sunt ad nos commonendos, in quos fines eorum decurrerunt. creatorem & præcium iam & admonitorè alienorum Christianorum. Prætereo, si quomodo paria eorum quæ retractata sunt quædam, & breuiter expungo. ¹²¹ *Magnū argumentum Dei alterius, permissio omnium obsoniorum, aduersus legem: quasi non & ipsi constituerunt**

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
36.

1. Cor. 14. tota anima tua, & proximum tuum tamquam te ipsum. ¹³⁴ Quod, etsi in lege scriptum esset, D
et Isai. 28. commemorat: in aliis linguis, & in aliis labiis locuturum creatorem; cum hac commemoratio
ibidem. charisma linguarum confirmat, nec hic potest videri alienum charisma creatoris predicatione
ne confirmasse. ¹³⁵ Equè prescribens silentium mulieribus in Ecclesia, ne quid discendi duntaxat
1. Cor. 14. gratia loquantur (ceterum prophetandi ius & illas habere iam ostendit, cum mulieri
1. Cor. 11. etiam prophetanti velamen imponit) ex lege accipit subiicienda femine auctoritatem, quam (ut
1. Cor. 14. semel dixerim) nosse non debuit nisi in destructionem. Sed ut iam à spiritalibus recedamus,
Gen. 3. res ipsæ probare debebunt, quis nostrum temerè Deo suo vindicet: quia nostræ præ-
i possit opponi, hæc & si creator repro misit in suum Christum nondum reuelatum, velle-
dæis tantum destitutum, suas habitura in suo tempore, in suo Christo, & in suo populo o-
peraciones. Exhibeat itaque Marcion Dei sui dona, aliquos Prophetas, qui tamen non de
humano sensu, sed de Dei spiritu sint locuti, qui & futura prænuuntiarint, & cordis oc-
1. Cor. 14. culta traduxerint. ¹³⁶ Aedat aliquem Psalmum, aliquam visionem, aliquam orationem, duntaxat
spiritali, in ecclasi, id est amentia, si qua lingua interpretatio accessit. Probet etiam mihi,
hi, mulierem apud se prophetasse, ex illis tuis sanctioribus feminis magnificam. Sicut
omnia facilius à me præferuntur, & utiq; conspirationibus & ditionibus
1. Cor. 14. creatoris, sine dubio Dei mei erit & Christus, & spiritus, & Apostolus. Habet præ-
fionem meam, qui voluerit eam exigere. [¹³⁷ Inter Marcionites nihil humilioris cre-
de Epist. hibebit, qui timet iam pronuntiare, cuius magis Christus nondum sit reuelatus. Sic
1. ad Cor. meus expectandus est, qui à primordio prædicatus est, illius idcirco non est, quia non à
cap. xv. primordio sit. Melius nos credimus in Christum futurum, quam hæreticus in nullum.
1. Cor. 15. ¹³⁸ Mortuorum resurrectionem quomodo quidam tunc negarint, prius discipiendum est. Vixit
eodem modo quo & nunc. Si quidè semper resurrectio carnis negatur. Ceterum animarum
& sapientium plures diuinam vindicantes saluam repromittunt, & vulgus ipsum carnis
sumptione defunctos colit, qua animas eorum manere confidit. Ceterum corpora ante
bus statim, aut feris, aut etiam diligentissimè condita, temporibus tamen aboleri man-
stum est. Si ergo carnis resurrectionem negantes Apostolus retundit, utique aduersus
tuetur, quod illi negabant, carnis scilicet resurrectionem. Habet compendio respiciendum.
Cetera iam ex abundantia. Nam & ipsum quod Mortuorum resurrectio dicitur, ex præ-
fendi proprietates vocabulorum. Mortuorum itaque vocabulo non est nisi quod dicitur
1. Cor. 15. ninam, de cuius facultate vivebat. Corpus est quod amittit animam, & amittit de
tuum: ita mortui vocabulum corpori competit. Porro si resurrectio mortui est, mortuum
autem non aliud est quam corpus, corporis erit resurrectio. Sic & resurrectionis vocabulum
cecidit, quod semper retrò iacuit. Surgere enim potest dici & quod omnino
enim surgendo quia cecidit, resurgere dicitur. Re enim syllaba iterationi semper adhibetur.
legi corpori enim dictum est, Terra es & in terram ibis. Ita quod de terra est, ibit in
Gen. 3. ram. Hoc abit quod in terram ibit, hoc resurgit quod cadit. Quia per hominem mors, & per
1. Cor. 15. minem resurrectio. Hic mihi & Christi corpus ostenditur in nomine hominis, qui conditum
ibidem. ex corpore, ut sæpè iam docuimus. Quod si sic in Christo vivificamur omnes, sicut mortificamur
in Adam, quando in Adam corpore mortificamur, sic necesse est & in Christo conueni-
uificamur. Ceterum similitudo non constat, si non in eadem substantia mortificationis
Adam, vivificatio concurrat in Christo. Sed interposuit adhuc aliquid de Christo, pro-
pter præsentem disceptationem non omittendum. Tanto magis enim probabitur carnis
nis resurrectio, quanto Christum eius Dei ostendero, apud quem creditur carnis resur-
rectio. Quum dicit, ¹³⁹ oportet enim regnare eum, donec ponat inimicos eius sub pedes eius: iam
ibidem & ex hoc vltorem Deum edicit, atque exinde ipsum qui hoc Christo repro-
Psalm. 109. ¹⁴⁰ sede ad dexteram meam donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum, in
Psalm. 109. gam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion, & dominaberis in medio inimicorum tuorum,
Te cum, &c. Sed necesse est, ad meam sententiam pertinere defendendam eas sententias,
4. Reg. 19. cecinisse, ¹⁴¹ quia is, aiunt, sedit ad dexteram tēpli, & hostes eius auerterit Deus & abster-
1. Isai. 37. pferit: propterea igitur & cetera, ante luciferū ex vtero generavi te, in Ezechia conuenit
142 & in Ezechia natiuitatē. ¹⁴³ Nos ædimus Euāgelia (de quorum fide aliquid vtiq; in
Luc. 2. in tanto opere istos confirmasse debemus) nocturna natiuitate declarantia Domini

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLI
A. V.
36.

A hoc sit ante luciferum, & ex stella Magis intellecta, & ex testimonio angeli qui nocte pa-
 storibus annuntiavit natum esse cum maxime Christum: & ex loco partus in diuersorium
 enim ad noctem conuenitur. Fortasse an & mystice factum sit, vt nocte Christus nascere-
 tur, lux veritatis futurus ignorantie tenebris. Sed nec generauit edixisset Deus nisi filio
 puero. Nam etsi de toto populo ait, filios generauit, sed non adiecit ex vtero, ¹⁴⁴ Cur au-
 tem adiecit: ex vtero, tam vanè, quasi aliquis hominum ex vtero natus dubitaretur, nisi
 quia curiosius voluit intelligi in Christum, ex vtero generauit te, id est ex solo vtero sine
 viri semine, carni deputans ex vtero spiritus. ¹⁴⁵ Quod & in ipso hic accedit: Tu es sa-
 cerdos in æuum. ¹⁴⁶ Nec sacerdos autem Ezechias, nec in æuum, etsi fuisset. Secundum
 ordinem, inquit, Melchisedec. quid Ezechias ad Melchisedec altissimi sacerdotem, & qui-
 dem non circumcisum, qui Abraham circumcisum iam accepta decimarum oblatione be-
 nedixit: At in Christum conueniet ordo Melchisedec, quoniam quidem Christus pro-
 prius & legitimus Dei antistes, præputiati sacerdotij pontifex (tum in Nationibus con-
 stitutus, à quibus magis suscipi habebat) cognituram se quandoque circumcisionem, &
 Abraham gentem quum vltimò venerit, acceptione & benedictione dignabitur. ¹⁴⁷ Est
 & alius Psalmus ita incipiens: Deus iudicium tuum regi da, id est Christo regnatura, &
 iustitiam tuam filio regis, id est populo Christi. Filij enim eius sunt qui in ipso renascuntur.
 Sed & hic Psalmus Salomonis canere dicitur; quæ tamen soli competunt Christo, docere
 non poterunt etiam cetera non ad Salomonem, sed ad Christum pertinere? Descendit,
 inquit, tanquam imber super vellus, & velut stillæ desillantes in terram: Placidum descen-
 sum eius & insensibilem describens de cælo in carnem. Salomon autem etsi descendit a-
 licundè, non tamen sicut imber, quia non de cælo. Sed simpliciora quæque proponam:
 Dominabitur, inquit, à mari ad mare, & à flumine vsque ad terminos terræ. Hoc soli da-
 tum est Christo. Ceterum Salomon vni & modicæ Iudææ imperauit. Adorabunt illum
 omnes reges: quem omnes, nisi Christum? Et seruient ei omnes Nationes: cui omnes, nisi
 Christo? Sit nomen eius in æuum. Cuius nomen in ætænum, nisi Christi? Ante solem ma-
 nebit nomē eius. Ante solem enim sermo Dei, id est Christus. Et benedicentur in illo vni-
 uersæ gentes. In Salomone nulla Natio benedicitur: in Christo verò omnis. Quid nunc si
 & Deum cum iste Psalmus demonstrat: & beatum eum dicent: Quoniam benedictus Do-
 minus Deus Israël, qui facit mirabilia solus. Benedictum nomen gloria eius, & replebi-
 tur vniuersa terra gloria eius. ¹⁴⁸ Contrà, Salomon (audeo dicere) etiam quam habuit in
 Deo gloriam amisit, per mulierem in idololatriam vsque pertractus. Itaque quum in me-
 dio Psalmo illud quoque positum sit, Inimici eius puluerem lingent, subiecti vtique pe-
 dibus ipsius, ad illud pertinebit, propter quod hinc Psalmum & intuli, & ad meam senten-
 tiam defendi, vt confirmarem & regni gloriam, & inimicorum subiectionem, secundum
 dispositionem creatoris, consecuturum, non alium credendum, quam creatoris.
 [149] Reuertamur nunc ad RESURRECTIONEM, CUI ET ALIAS QUIDEM PRO-
 CAP. X. EX
 COD. C. XV.
 EPIST. I. AD
 CORINTH.
 I. COR. 15.
 Prio volumine satisfecimus omnibus hæreticis resistentes; sed nec hic de-
 sumus propter eos qui illud opusculum ignorant. ¹⁵¹ Quid, ait, facient qui pro mortuis baptizan-
 tur, si mortui non resurgunt? ¹⁵² Viderit institutio ista; Kalendæ si fortè Februariæ respōdebunt
 illi pro mortuis petere. Noli ergo Apostolum nouum statim auctorem aut confirmatorem
 cum ¹⁵³ denotare, vt tanto magis susteret carnis resurrectionem, quanto illi qui vanè pro
 mortuis baptizarentur, fide resurrectionis hoc facerent. ¹⁵⁴ Habemus illura alicubi vnius
 baptismi definitorem. Igitur & pro mortuis tingui, pro corporibus et tingui, mortuum
 enim corpus ostendimus. Quid facient, qui pro corporibus baptizantur, si corpora nō re-
 surgunt? Atque aded rectè hunc gradū figimus, vt & Apostolus secundam discrepationē æ-
 que de corpore induxerit. ¹⁵⁵ Sed dicent quidam: Quomodo mortui resurgunt? Quo autem corpore
 venient? Defensæ etenim resurrectione quæ negabatur, consequens erat de qualitate cor-
 poris retractare, quæ non videbatur. Sed de ista cum aliis congruè conuenit. Marcion
 enim in totum carnis resurrectionem non admittens, & soli animæ salutem repromittens,
 non qualitatē, sed substantiæ facit quæstionem. Porrò & ex his manifestissimè ¹⁵⁶ obdu-
 citur quæ Apostolus ad qualitatem corporis tractat propter illos qui dicunt, Quomodo
 resurgent mortui? Quo autem corpore venient? Iam enim prædicauit resurrecturum esse
 corpus, id de corporis qualitate tractauit. ¹⁵⁷ Denique si proponit exempla grani tritici,
 vel alicuius eiusmodi, quibus det corpus Deus prout volet. Si vnicuique seminum, proprium ait esse cor-
 pus. Et aliam quidem carnem hominum, aliam verò pecudum & volucrum. Et corpora cæle-

Matth. 4.
 Luc. 42.
 Psal. 109.
 Isai. 1.
 Psal. 109.
 Gen. 14.
 Hebr. 7.
 Rom. 11.
 Psal. 71.
 1. Reg. 11.
 1. Cor. 15.
 Epist. I. ad Corinth.
 1. Cor. 15.
 Ephes. 4.
 1. Cor. 15.
 Ibidem.
 Ibidem.

- stia atque terrena; & aliam gloriam solis, & lunæ aliam, & stellarum aliam, nonne carnalem & corporalem portendit resurrectionem, quam per carnalia & corporalia exempla commendat, nonne etiam ab eo Deo eam spondet, à quo sunt & exempla? ¹⁵⁸ Sic & resurrectio, inquit. Quomodo? Sicut & granum corpus seritur, corpus resurgit. Seminationem denique vocauit dissolutionem corporis in terram, quia seritur in corruptela, resurgit in honestatem, & conuertitur. Cuius ille ordo in dissolutione, eius & hic in resurrectione corporis, scilicet sicut & granum. Ceterum si auferas corpus resurrectioni quod dedisti dissolutioni, ubi consistat diuersitas exitus? ¹⁵⁹ Proinde & si seritur animale, resurgit spiritale. Et si habet aliquod proprium corpus anima vel spiritus, ut possit videri corpus animale animam significare, & corpus spiritale spiritum, non ideo animam dicit in resurrectione spiritum futuram, sed corpus, quod cum anima nascendo & per animam viuendo, animale ¹⁶⁰ dici capit, futurum spiritale, dum per spiritum surgit in æternitatem. denique si non anima, sed caro seminat in corruptela dum dissoluitur in terram, iam non anima erit corpus animale, sed caro que fuit corpus animale. Siquidem de animali efficitur spiritale, sicut & infra dicit: ¹⁶¹ Non primum quod spiritale. Ad hoc enim & de ipso Christo præstruit, ¹⁶² Factus primus homo Adam, in animam viuam, nouissimus Adam in spiritum viuificantem, licet stultissimus hæreticus conluerit ita esse. Dominum enim posuit nouissimum, pro nouissimo Adam, veritus scilicet ne si & Dominum nouissimum haberet Adam, & eiusdem Christum defenderetur in Adam nouissimo cuius & primum. Sed falsum relucet. Cur enim primus Adam, nulli quæ & nouissimus Adam? Non habent ordinem inter se nisi paria quæque, & eiusdem vel nominis, vel substantiæ, vel auctoris. Nam etsi potest in diuersis quoque esse aliud primum aliud nouissimum, sed vnius auctoris. Ceterum si & auctor alius, & ipse quidem potest nouissimus dici. Quod tamen intulerit primum est, nouissimum autem si primo par sit. Par autem primo non est, quia non eiusdem auctoris est. ¹⁶³ Eodem modo & in nomine hominum uincetur. Primus, inquit, homo de humo terrenus, secundus dominus de celo. Quare secundus non homo, quod & primus? Aut nunquid & primus dominus, si & secundus? Sed istud si in Euangelio filium hominis adhibet Christum & hominem, & in homine Adam negare non poterit. Sequentia quoque eum comprimunt. Quum enim dicit Apostolus, qualis qui de terra, homo scilicet, tales & terreni homines utique. Ergo & qualis qui de celo, tales & qui de celo homines. Non enim poterat hominibus terrenis non homines esse opposuisse, ut statum ac spem studiosius distingueret in appellationis societate. Statum ac spe dicit terrenos atque cœlestes homines, tamen ex pari, qui secundum exitum ac in Adam aut in Christo deputantur. Et ideo iam ad exhortationem spei cœlestis, ¹⁶⁴ portauimus, inquit, imaginem terresti, portemus & imaginem cœlestis, non ad substantiam illam referens resurrectionis, sed ad præsentis temporis disciplinam. Portemus enim, inquit, & à terreni, id est, veteris hominis imagine abscedere, quæ est carnalis operatio. Denique quid subiungit? ¹⁶⁵ Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Quæ scilicet carnis & sanguinis. Quibus & ad Galatas scribens, abstulit Dei regnum, quæ & aliàs substantiam pro operibus substantiæ ponere, ut quum dicit, Eos qui in carne sunt, Deo placere non posse. Quando enim placere Deo poterimus, nisi dum in carne hæc sumus? Aliud tempus, operationis nullum opinor est. Sed si in carne quædam constituti, carnis opera fugiamus, tum non erimus in carne, dum non in substantia carnis non sumus, sed in culpa. Quod si in nomine carnis, opera non substantiam carnis iubemur exponere; operibus ergo carnis non substantiæ carnis in nomine carnis denegatur Dei regnum. Non enim id damnatur in quo malè fit, sed id quod fit. Venenum dare scelus est, calix tamen in quo datur reus non est. ¹⁶⁶ Ita & corpus carnalium operum vas est, anima est autem quæ in illo venenum alicuius mali facit tempus. Quale est autem, ut si anima auctrix operum carnis ¹⁶⁷ merebitur Dei regnum, in expiationem eorum quæ in corpore admittit, corpus ministrum, solummodo, in damnatione permaneat? Venefico absoluto, calix erit puniendus? Et tamen non utique carni deferimus Dei regnum, sed resurrectionem substantiæ suæ, quasi ianuam regni quam aditur. Ceterum aliud resurrectio, aliud regnum. Primò enim resurrectio, ¹⁶⁸ hinc regnum. Resurgere itaque dicimus carnem, sed mutatam consequi regnum. ¹⁶⁹ Surgent enim mortui incorrupti, illi scilicet qui fuerant corrupti dilapsis corporibus in ritum. Et nos mutabimur in atomo, in oculi momento in eo motu. Oportet enim corruptionem

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
36.

A tenens utique carnem suam dicebat Apostolus, induere incorruptelam, & mortale hoc immortalitatem, ut scilicet habilis substantia efficiatur regno Dei. Erimus enim sicut angeli. Hæc erit demutatio carnis, sed resuscitatur. Aut si nulla erit, quomodo induet incorruptelam, & immortalitatem? Aliud igitur facta per demutationem, tunc consequetur Dei regnum, iam non caro nec sanguis, sed quod illi corpus Deus dederit. Et ideo rectè Apostolus, Caro & sanguis regnum Dei non consequentur, demutationi illud adscribens quæ 169 accedit resurrectioni. Si autem, tunc fiet verbum, quod scriptum est apud creatorem, 170 Vbi est mors vitæ tua, vel contentio tua? Vbi est mors aculeus tuus? Verbum autem hoc creatoris est, per Prophetam: eius erit & res, id est regnum, cuius & verbum fiet in regno. 171 Nec alij Deo gratias dicit quod nobis victoriam utique de morte referre præstiterit, quam illi à quo verbum infultatorium de morte & triumphatorium accepit. [172 Si Deus commune vocabulum factum est vitio erroris humani, quatenus plures Dei dicuntur atque creduntur in seculo, 173 benedictus tamen Deus Domini nostri Iesu Christi non alius quàm creator intelligitur, qui & vniuersa benedixit: habes Genesim, 174 Et ab vniuersis benedicitur, habes Danielem. Proinde si pater potest dici sterilis Dei nullius magis nomine quàm creatoris, misericordiarum tamè pater idem erit qui 175 misericors, & miserator, & misericordiarum plurimus est dicitur: habes apud Ionam cum ipso misericordiarum exemplo, quam Ninivitis exorantibus præstitit, facilis & d Ezechiam sterilibus decti, & Achab marito Iezabelis deprecanti sanguinem ignoscere Nabuthæ, & Dauid agnoscanti delictum statim indulgere, & malè scilicet B pœnitentiam peccatoris quàm mortem, utique ex misericordiarum affectu. Si quid tale Marcionis Deus adidit vel edixit, agnoscam patrem misericordiarum. Si verò ex eo tempore hunc titulum ei ascribit, quo reuelatus, quasi exinde sit pater misericordiarum, quo liberare instituit genus humanum: atquin & nos ex eo tempore negamus illum, ex quo dicitur reuelatus, non potest igitur aliquid ei ascribere, quem tunc ostendit, cum aliquid ei ascribit. Si enim prius constaret eum esse, tunc & ascribi ei potest. 176 Accidens enim est quod ascribitur: accidentia autem antecedit ipsius reuolntio cui accidunt. Maxime cum iam alterius est, quod ascribitur ei, qui prius non sit ostensus, tantò magis negabitur esse, quantò per quod affirmatur esse, eius est qui iam ostensus est. 177 Sic & testamentum nouum non alterius erit, quàm qui illud repromisit: & si non littera, at eius spiritus, hoc erit nouitas. Denique qui litteram tabulis lapideis inciderat, idem & de spiritu edixerat, Effundam de meo spiritu in omnem carnem. Et si littera occidit, spiritus vero viuificat, eius vtrunque est qui ait, Ego occidam, & ego viuificabo, percutiam, & sanabo. 178 Olim duplicem vim creatoris vindicauimus & iudicis & boni, littera occidentis per legem, & spiritu viuificantis per Euangelium. Non possunt duos Deos facere, qui & si diuersa, apud vnum recenseri præuenerunt. 179 Commemoratur & de velamine Moysi quo faciem tegebat in contemplabilem filius Israel. Si ideo ut claritatem maiorem defenderet noui Testamenti, quod magis in gloria, quàm veteris quod euacuari habebat, hoc & meæ conuenit fidei præponenti Euangelium legi, & videtur magis meæ. Illic enim erit superponi quid, vbi fuerit & illud cui superponitur. At cum dicit: 180 Sed obrusi sunt sensus mundi, non utique creatoris, sed populi qui in mundo est. De Israele enim dicit, ad hodiernum usque velamen id ipsum in corde eorum. Figuratum ostendit fuisse velamen faciei in Moysse, velaminis cordis in populo, quia nec nunc apud illos perspiciatur Moyses corde, sicut nec facie tunc. Quid est ergo adhuc velatum in Moysse quod pertineat ad Paulum, si Christus creatoris à Moysse prædicatus nondum vgnit: quomodo iam operta & velata adhuc denotantur corda Iudæorum, nondum exhibitis prædicationibus Moysi, id est de Christo in quo eum intelligere deberent? Quid ad Apostolū Christi alterius, si de sui sacramenta Iudæi non intelligebant, nisi quia velamen cordis illorum ad cæcitatem qua non perspexerant Christum Moysi pertinebat? Denique quod sequitur, Quum vero conuerterit ad Deum, auferetur velamen, hoc Iudæo propriè dicit, apud quem & est velamen Moysi: qui cum transierit in fidè Christi, intelligit Moysen de Christo prædicasse. Ceterum quomodo auferetur velamentū creatoris in Christo Dei alterius, cuius sacramenta velasse non potuit creator, ignoti videlicet ignota? 181 Dicit ergo nos iam aperta facie, utique cordis quod velatū est in Iudæis, contemplantes Christum, eadem imagine transfigurari à gloria (qua scilicet & Moyses transfigurabatur à gloria Domini) in gloriam: ita corporalem Moysi illuminationè de congressu Domini, & corporale velamen de infirmitate populi proponens, & spirituale reuelationè, & spiritalem claritatè in Christo superducens, 182 tanquàm a Domino, inquit, spiritua, totum ordinè Moysi, figuram ignorati apud Iudæos, agniti verò

Matth. 22.
1. Cor. 15.
Ibidem & Osee 13.
2. Cor. 1.
C A P. XI.
de Epist.
11. ad Cor.
ex c. 1. 111.
Gen. 1.
Dan. 3.
2. Cor. 1.
101. 4.
4. Reg. 10.
3. Reg. 21.
2. Reg. 12.
Osee 6.
2. Cor. 3.
Exod. 24.
101. 3.
2. Cor. 3.
Deut. 32.
2. Cor. 3. e8
Exod. 34.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Exod. 34.
2. Cor. 3.
Ibidem.

apud nos Christi fuisse testatur. Scimus quosdam sensus ambiguitatem pati posse, de sono pronuntiationis, aut de modo distinctionis, quum duplicitas earum intercedit. Hanc Marcion captauit sic legendo, in quibus Deus xui huius: vt creatorem ostendens Deum huius xui, alium suggerat Deum alterius xui. ¹⁸³ Nos contra sic distinguendum dicimus: In quibus Deus; dehinc: xui huius excecavit mentes infidelium; in quibus, Iudæis infidelibus in quibus opertum est aliquibus Euangelium adhuc sub velamine Moysei. Illis enim Deus labitur diligentibus eum, corde autem longè absistentibus ab eo, minatus fuerat, Aure audietis, & non audietis. Oculis videbitis, & non videbitis, Et nisi credideritis, nec intelligetis. Et auferam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium irritam faciam. Hæc autem non utique de Euangelio Dei ignoti abscondendo minabatur. Ita non huius xui Deus, sed infidelium huius xui excecavit cor, quod Christum eius non vtrò recognouerunt, de scripturis intelligendum. Et positum in ambiguitate distinctionis hætenus tractate aduersario prædesisset contentus victoria, nã vtrò possum & in totum contentionem præferisse, simpliciori respõso præ manu erit, huius xui dominum, diabolum interpretari, qui dixerit Propheta referente, ¹⁸⁴ Ero similis altissimi, ponam in nubibus thronum meum, sicut & tota huius xui superstitio illi mancipata est, qui excecet infidelium corda, & in primis apostatæ Marcionis. Denique non vidit occurrentem sibi clausulam sensus, quomodo Deus qui dixit ex tenebris lucem lucefcere, veluxit in cordibus nostris ad illuminationem agnitum huius persona Christi. Quis dixit. Fiat lux: Et de illuminatione mundi quis Christo ait? Positum lumen Nationum sedentium scilicet in tenebris, & in vmbra mortis. Cui respondet scriptus in Psalmo ex prouidentia futuri: ¹⁸⁵ Significatum est, inquit, super nos lumen pectus in Psalmo ex prouidentia futuri: ¹⁸⁵ Significatum est, inquit, super nos lumen pectus nã tuæ Domine. Persona autè Dei Christus Dominus. Vnde & Apostolus supra, ¹⁸⁶ Quis est imago inquit, Dei. Igitur si Christus persona creatoris dicentis, Fiat lux, & Christus Apostoli, & Euangelium, & velamen & Moyse, & tota series scõdum testimonium sula creatoris est, Dei huius xui, certè non eius qui nunquam dixit, Fiat lux. Præterea de alia epistola ¹⁸⁷ quam nos ad Ephesios præscriptã habemus, hæretici verò ad Latinos dicenos. Ait enim meminisse Nationes, quod illo in tempore cum essent sine Deo alieni ab Israële sine conuersatione & testamento, & spe promissionis, etiam sine Deo fuerunt, in mundo utique, etsi de creatore. Ergo si Nationes sine Deo dixit esse, Deus enim illis diabolus est, non creator, apparet Dominum xui huius cum intelligendum non Nationes pro Deo receperunt, non creatorem quem ignorant: ¹⁸⁸ Quale est autem non eiusdem habeatur thesaurus in fictilibus vasis nostris, cuius & vasa sunt? Nam si gloria Dei est in fictilibus vasis tantum thesauri haberi, vasa autem fictilia creatoris sunt, & gloria creatoris est, cuius vasa eminentiam virtutis Dei sapiunt, & virtus ipsa. Quod propterea in vasa fictilia commissa sunt, vt eminentiam eius probaretur. Ceterum non erit alterius Dei gloria, ideòque nec virtus, sed magis dedecus & infirmitas eius eminentiam fictilia & quidem aliena ceperunt. Quod si hæc sunt fictilia creatoris, quibus tanta nos pati dicit, in quibus etiam mortificationem circumferimus Domini, satis iniquus Deus & iniustus, si non & hanc substantiam resuscitaturus est, in qua pro hactenus tanta tolerantur, in qua & mors Christi circumfertur, in qua & eminentia virtutis secratur. Sed enim proponit vt & vita Christi manifestetur in corpore nostro, scilicet in corpore nostro, & mors eius circumfertur in corpore. De qua ergo Christi vita dicit? Quia nunc ad inuisibilia & æterna, id est non ad præsentia, sed ad futura exhortatur? Quod de futura vita dicit Christi, in corpore eam dicens apparituram, manifeste carnis resurrectionem prædicauit, exteriorem quidem hominem nostrum corrumpti dicens, & quasi æterno interitu post mortem: verum laboribus & incommodis, de quibus prædicauit adiciens, Et non deficiemus. Nam & interiorem hominem nostrum renouari de die in diem seculi demonstrat, & corporis corruptionem ex vexatione tentationum animi renouationem ex contemplatione promissionum. [191] Terreni domicilij nostri sic ait habere nos domum æternam, non manu factam in cælis, quia quæ manu facta sunt, creata intereat, in totum dissoluta post mortem. Hæc enim ad mortis metum, & ad ipsius dissolutionis contristationem consolandam, retractans etiam per sequentia manifestum quum subiicit. ¹⁹² Ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni; quod de cælo est superedificatum, siquidem & despoliati non inueniamur nudi, id est recipiemus quod despoliati sumus, id est corpus. Et rursus, Etenim qui sumus in isto tabernaculo corporis, ingememus

TERTULLIANI
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
36.

- ius iram probauit probando iudicium: Aliud est si veritatem Dei alterius in iniustitia de-
 Rom. 1. rentam creator iratus. *Sciatur*. ²¹⁰ Quantas autem foucas in ista vel maxime epistola
 Marcion fecerit, auferendo quæ uoluit, de nostri instrumenti integritate parebit. Min
 sufficit quæ proinde eradenda non uidit, quasi negligentibus & cæcitatibus eius accipere.
- Rom. 2. ²¹¹ Si enim iudicabit Deus occulta hominum, ²¹² tam eorum qui in lege deliquerunt, quam eorum qui sine
 lege, quia & hi legem ignorant, & natura faciunt quæ sunt legis: utique is Deus iudicabit cuius
 sunt & lex, & ipsa natura, quæ legis est instar, ignorantibus legem. Iudicabit autem quomodo ²¹³ se-
 Ibidem pas- cundum Euangelium, inquit, per Christum. Ergo & Euangelium & Christus illius sunt, cuius
 lopost. & lex & natura, quæ per Euangelium & Christum vindicabuntur, adeo illo iudicio Dei
 Rom. 1. quod & supra secundum veritatem. Ergo quæ defendenda releuetur de cælo ira, non
 Rom. 2. nisi à Deo iræ: ita & hic sensus pristino cohærens, in quo iudicium creatoris edicitur,
 non potest in alium Deum referri, qui nec iudicat, nec irascitur, sed in illum, cuius diu
 hæc sunt, iudicium dico & iram, & iam illa ipsius sint necesse est, per quem hæc habent
 transigi Euangelium & Christum. ²¹⁴ & ideo uehitur in transgressores legis, docentes non facientes,
 Ibidem & furantes, ut homo Dei legis, non ut creatorem ipsum his modis tangens, qui & huius
 Exod. 20. vetans fraudem mandauerit in Ægyptio auri & argenti, quemadmodum & ceterum
 Ibidem 11. illum retorquent. Scilicet Apostolus verebatur conuicium Deo palam facere, à quo non
 & 12. verebatur deuertere? Adeo autem iudæis: inceserat, ut ingerit prophetiam incepti-
 Rom. 2. tionem, ²¹⁵ Propter uos nomen Dei blasphematur. Quam ergo peruerfium, ut ipse blasphem
 Isai. 52. ac maret eum, cuius blasphemandi causa malos exprobrat. ²¹⁶ Præfert & circumcisionem cir-
 Ezech. 36. cus præparationem; apud Deum enim legis est facta circumcisio cordis, non carnis, spiritus non litteræ.
 Rom. 2. Quod si hæc est circumcisio Hieremiæ, & circumcidemini præputia cordis, sicut
 Hier. 4. Moyses, circumcidemini duricordiam uestram: eius erit spiritus circumcidens cor, car-
 Deut. 10. nis & littera metens carnem eius: & Iudæus qui in occulto, cuius & Iudæus in aperto: quare
 Rom. 2. Iudæi in nominare uellet Apostolus non Iudæorum Deiseruum. ²¹⁷ Tunc lex, non cir-
 Rom. 3. cistitia Dei per fidem Christi. Quæ est ista distinctio? Seruiuit Deus tuus dispositioni creatoris,
 dans ei tempus & legi eius: An eius tunc, cuius & nunc? eius lex, cuius & fides Christi
 distinctio dispositionum est, non deorum. ²¹⁸ Monet iustificatos ex fide Christi, non ex lege
 Rom. 5. cem ad Deum habere. Ad quem? Cuius nusquam fuimus hostes, an cuius legi & nature re-
 lauimus? Nam si in eam competit pax, cum quo fuit bellum, ei & iustificabimur, & eius
 erit Christus, ex cuius hæc iustificabimur, ad cuius pacem competit redigi, hostes
 Ibidem. aliquando. ²¹⁹ Lex autem, inquit, subinrouit ut abundaret delictum. Quare? ut superabun-
 ret, inquit, gratia. Cuius Dei gratia, si non cuius & lex, nisi creator ideo legem ²²⁰ in-
 lauit, ut negotium procuraret gratiæ Dei alterius, & quidem æmuli, ne dixerim legem
 Ibidem. ²²¹ ut quemadmodum apud ipsum regenerat peccatum in mortem, ita & gratia regnat in
 stitia, in uitam per Iesum Christum aduersarium ipsius. ²²² Propter hoc omnia contem-
 Gal. 3. serat lex creatoris in delictum, & totum mundum deduxerat in reatum, & con-
 Rom. 3. ne os obstruxerat, ne qui gloriaretur per illam: ut gratia seruetur in gloriam Christi
 fti non creatoris, sed Marcionis. Possum & hic de substantia Christi præstruere, ex pro-
 spectu quæstionis subsecuturæ. ²²³ Mortuos enim nos, inquit, legi. Ergo corpus Christi de-
 Rom. 6. test corpus contendi, non statim caro. Sed & quæcunque substantia sit, cum eius non
 minat corpus quem subiicit ex mortuis surrexisse, non potest aliud corpus intelligi quæ
 carnis, in qua lex mortis est dicta. Ecce autem & testimonium perhibet legi, & eius
 Rom. 7. delicti eam excusat. ²²⁴ Quid ergo dicemus? Quia lex peccatum? Absit. Erubescit Marcion
 Ibidem. Absit, abominatur Apostolus criminationem legis. Sed ego delictum non scio nisi per legem
 O summum ex hoc præconium legis, per quam ²²⁵ liquit delictum latere. Non ergo
 Ibidem. lex secessit, sed peccatum per præcepti occasionem. Quid Deo imputas legis, quod legi
 Ibidem. Apostolus imputare non audeat? Atquin & accumulatur: ²²⁶ lex sancta & præceptum eius iustum
 & bonum. Si taliter ueneratur legem creatoris, quomodo ipsum destruat nescio. Quis
 Ibidem. discernit duos Deos, iustum alium, bonum alium, quem is utrumque debeat creditur
 CA. XIII. pheticam, utique & figuratam. Debeo enim & hinc constituere Christum in lege figu-
 ex Epist. ratè prædicatum, quo nec à Iudæis omnibus potuerit agnosci. [²²⁷ Hunc si pater uoluerit
 ad Ro. ca. similitudinem carnis peccati, non ideo phantasma dicitur caro quæ in illo uidebatur. ²²⁸ Pe-
 VIII. X. XI. ratum enim carni supra asseripfit, & illam fecit legem peccati habitantem in membris
 XII. XIII. & XIII. suis, & aduersantem legi sensus: ob hoc igitur missum filium in similitudinem carnis peccati

TERTULLIANI
 Cum Annotationibus
 PAMELLII
 A. V.
 36.

A cati, vt peccati carnē simili substantia redimeret, id est carnea, quæ peccatrici carni similis esset, quæ peccatrix ipsa nō esset. nam & hæc erit Dei virtus, in substantia pati perficere salutem. Non enim magnum, si spiritus Dei carnem remediaret, sed si caro consimilis peccatrici, dum caro est, sed non peccati. Ita similitudo ad titulum peccati pertinebit, non ad substantiæ mendacium. Nam nec addidisset, peccati, si substantiæ similitudinem veillet intelligi, vt negaret veritatem. Tantum enim carnis posuisset, non & peccati. Quum verò tunc sic struxit, carnis peccati, & substantiam confirmauit, id est carnem, & similitudinem ad vitium substantiæ retulit, id est ad peccatum. Puta nunc similitudinem substantiæ dictam, non ided negabitur substantiæ veritas. Cur ergo similis vera? Quia vera quidem, sed non ex semine de statu simili, sed vera de genita, non verò dissimilis. Ceterum similitudo in contrariis nulla est. Spiritus non diceretur carnis similitudo, quia nec caro similitudinem spiritus caperet, sed phantasma diceretur, si id quod non erat videbatur. Similitudo autem dicitur, quum est quod videtur. Est enim, dum alterius par est. Phantasma quæ hoc tantum est, non est similitudo. Et hic autem ipse edisserens, ²²⁹ quomodo nolit esse nos in carne, quum simus in carne, vt scilicet non simus in operibus carnis, ostendit hac ratione scripsisse, Caro & sanguis regnum Dei consequi non possunt, non substantiam damans, sed opera eius: quæ quia possunt non admitti à nobis in carne adhuc positis, non ad reatum substantiæ, sed ad conuersationis pertinebunt. Item si corpus quidem mortuum propter delictum (ad ed non animæ, sed corporis mors est) ²³⁰ spiritus autem vita propter iustitiam, cui mors obuenit propter delictum, id est corpori. Non enim alicui restituitur nisi qui illud amisit, & ita erit resurrectio mortuorum, dum est corpus. Nam subiungit, Qui suscitauit Christum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra. Ad ed & carnis resurrectionem confirmauit, absque qua nec corpus aliud dici capit, nec mortalia aliud intelligi, & Christi substantiam corporalem probauit. Siquidem proinde viuificabuntur & mortalia corpora nostra, quemadmodum & ille resurrectus est, non aliàs proinde, nisi quia in corpore. Salis & hic amplissimum abruptum inter cetera scripturæ, sed apprehendo ²³² testimonium perhibentem Apostolum Israeli quod zelum Dei habeant, sui vtique, non tamen per scientiam. Deum enim, inquit, ignorantes, & suam iustitiam sistere querentes, non subiecerunt se iustitiæ Dei. ²³³ Finis enim legis Christus in iustitiam omni credenti. Hic erit argumentatio hæretici, quasi Deum superiorum ignorauerint Iudæi, qui aduersus eum iustitiam suam, id est legis suæ constituerint, non recipientes Christum finem legis. Cur ergo & zelo eorum erga Deum proprium testimonium perhibet, si non & ²³⁴ inscientiam erga eundem Deum eis exprobras? quod zelo quidem Dei agerentur, sed non per scientiam, ignorantes scilicet eum, dum dispositiones eius in Christo ignorant cōsummationem legi statuturo, atque ita suam iustitiam tuentur aduersus illum. Atque ad ed ipse creator & ignorantiam erga se eorum contestatur, Israël me non agnouit, & populus meus me non intellexit: & quod iustitiam suam magis sisterent, docentes doctrinas præcepta hominum, necnon & congregati essent aduersus Dominum & aduersus Christum ipsius, ex inscientia scilicet. Nihil igitur potest in alium Deum exponi quod competit in creatorem, quia & aliàs immeritò Apostolus Iudæos de ignorantia suggillasset, erga Deum ignotum. Quid enim deliquerant, si iustitiam Dei sui aduersus eum sistebant, quem ignorabant? Atquin exclamat, ²³⁵ O profundum diuitiarum & sapientiæ Dei, & inuestigabiles viæ eius. Vnde ira eruptio? ex recordatione scilicet scripturarum quas retrò reuoluerat, ex contemplatione sacramentorum quæ supra disseuerat in fidem Christi, ex lege venientem. Hæc si Marcion de industria erasit, quid Apostolus eius exclamat, nullas intuens diuitias Dei tã pauperis & egeni, quàm qui nihil condidit, nihil prædicauit, nihil denique habuit, vt qui in aliena descendit? Sed enim & opes & diuitiæ creatoris olim absconditæ, nunc referatæ. Sic enim repromiserat: Et dabo illis thesauros occultos, inuisibiles aperiam eis. Inde ergo exclamatum est: O profundum diuitiarum & sapientiæ Dei, cuius iam thesauri patebant. Id Esaiæ, & sequentia de eiusdem prophetæ instrumento: ²³⁶ Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consilia eius fuit? quis porrexit ei, & retribuetur illi? qui tanta de scripturis ademisti, quid ista seruasti, quasi non & hæc creatoris? Planè noui Dei præcepta, videamus. ²³⁷ Odio, inquit, habentes malum, & bono adherentes. Aliud est enim apud creatorem, Auferte malum de vobis, & declina à malo & fac bonum. Amore fraternitatis inuicem affectuosi: non enim id ipsum est, Diliges proximum tanquam te. Spe gaudentes, vtique Dei. Bonum

Ibidem.

1. Cor. 15.

Rom. 8.

Ibidem.

Rom. 10.

Isai. 1.

Isai. 29.

Psal. 2.

Rom. 11.

Isai. 45.

Rom. 11.

Ibid.

Isai. 40.

Rom. 12.

Deut. 21.

Psal. 33.

Rom. 12.

Deut. 6.

a Psal. 117. ^a est enim sperare in Dominum, quàm sperare in magistratus. ^b Pressuram sustinente. Exat. D
b Rom. 12. diet enim te Dominus in die præstura: habes Psalmum. ^d Benedicite, & nolite maledicere.
c Psal. 19. Quis hoc docebit, quàm ^e qui omnia benedictionibus condidit? Non alium sapientes, sed
d Rom. 12. humilibus assentantes, ne sitis apud vos sapientes. Væ enim & audiunt per Esaiam. Malum ^b pro ma-
e Gen. 1. lo nemini retribueritis, & malitiæ fratris tui ne memineritis. Nec ¹ vosmetipsos uisceratis. Mi-
f Rom. 12. hi enim vindictam, & ego vindicabo, dicit Dominus. Pacem ¹ cum omnibus hominibus ha-
g Isai. 5. betote: ergo & legalis talio non retributionem iniuriæ permittebat, sed inceptionem ma-
h Rom. 12. tu retributionis comprimebat. Merito itaque totam creatoris disciplinam ²³⁸ præcepta
i Rom. 12. tu retributionis comprimebat. Merito itaque totam creatoris disciplinam ²³⁸ præcepta
k Deut. 31. præcepto eius conclusit: Diliges proximum tanquam te. Hoc ^b legis supplementum, si ex ipsa lege
l Rom. 12. quis sit Deus legis, iam ignoro: metuo ne Deus Marcionis. Si verò Euangelium Christi
a Rom. 13. hoc præcepto adimpletur, Christi autem non est creatoris, quo iam contendimus, di-
Deut. 16. xerit Christus an non, Ego ^d nõ Veni legem dissoluere, sed implere: Frustra de ista senten-
b Rom. 13. tia neganda Ponticus laborauit. Si Euangelium legem non adimpleuit, ecce lex Euan-
c Mat. 22. gelium adimpleuit. ²³⁹ Benè autem quod & in clausula, ^e tribunal Christi committitur, ut
d Mat. 5. que iudicis & ultoris, utique creatoris, illum certè constituens promerendum quæ-
e Rom. 14. tentat timendum, etiam si alium prædicaret. [²⁴⁰ Breuioribus quoque epistolis non
CAP. XV. gebit intendere. Est sapor & in paucis. ²⁴¹ Occiderant Iudæi Prophetas suos. Postul dicere,
de Epist. ad Theff. Quid ad Apostolum Dei alterius & quidem optimi, qui nec suorum delicta damnare
prima. dicatur, qui que & ipse Prophetas eisdem destruendo quodammodo perimat? Quid e-
1. Theff. 2. nim mali admisit apud illum Israel, si occidit quos & ille reprobaui, si prior inimicum
in eos sententiam statuit? deliquit autem apud Deum ipso. Is exprobrauit iniquita-
tem, ad quem pertinet læsus: certè quiuis alius, quàm aduersarius læsi. Sed nec occidit
Ibidem. fer illos, imputando etiam Domini necem, qui & Dominum interfecerunt dicendo, & Pro-
phetas suos: licet suos adiectio sit hæretici. Quid enim tam acerbum, si alterius Dei præ-
dicatorem Christum interemerunt, qui sui Dei Prophetas contrucidauerunt? Statu-
tem exaggerationis, quod & Dominum & famulos eius peremissent. Denique si ab-
Ibidem. rarius Dei Christum, alterius Prophetas peremerunt, æquauit impietates, non exag-
gerauit. Æquanda autem non fuit, ergo exaggerari non potuit nisi in eundem Domi-
num commissa, ex utroque titulo. Ergo eiusdem Dei Christus & Prophetæ. ²⁴² Quæ
1. Theff. 4. autem sanctitatem nostram, voluntatem Dei dicat, ex cõtrariis quæ prohibet, agnosceret. ²⁴³
Ibidem. *stinere, inquit, à supro, non à matrimonio. Scire unumquenque suum vas in honore trahere.*
Quomodo? dum non in libidine qua gentes. libido autem nec apud gentes matrimo-
nio ascribitur, sed extraordinariis, & non naturalibus & portentuosis. ²⁴⁴ Luxuria
Ibidem. turpitudini quodque & immunditiæ contraria, quæ non matrimonium excludat, sed libe-
dinem: quæ vas nostrum in honore matrimonij tractet. Hunc autem locum falsæ ali-
Ibidem. rius, id est plenioris sanctitatis prælatione, tractauerim; ²⁴⁴ continentiam & virginita-
tem nuptiis anteposens, sed non prohibitis: destructores enim Dei nuptiarum, non
Ibidem. ctatores castitatis retundo. ²⁴⁵ Ait, eos qui remaneant in aduentum Christi, cum eis qui mori-
Christo primi resurgent, quod in nubibus auferentur in ærem obuiam Domino. Agnosco his
Gal. 4. tunc prospectis mirari substantias cœlestes ipsam Hierusalem quæ sursum est, & quæ
Ibidem. Isai. 60. Elaiam pronuntiare, Quinam huc velut nubes volant, tanquam columbæ cum pul-
Amos 9. ad me. Hunc ascensum si Christus nobis præparauit, ille erit Christus de quo Osee, quæ
Ibidem. ascensum suum edificat in cœlos, utique sibi & suis. Exinde à quo sperabo nunc, quæ
1. Theff. 5. quo hæc auertui? ²⁴⁶ Quem spiritum prohibet extinguere, & quas Prophetias vetat nihil habere
que non creatoris spiritum, nec creatoris Prophetias secundum Marcionem. Quæ enim
destruxit, ipse iam extinxit, & nihil fecit, nec potest prohibere quæ nihil fecit. Ergo
incumbit Marcioni exhibere hodie apud Ecclesiam suam exinde spiritum Dei sui, quæ
non sit extinguendus, & Prophetias quæ non sint nihil habedæ. Et si exhibuit quod præ-
tat, sciat nos quodcumque illud ad formam spiritalis & propheticæ gratiæ atque virtutis
pronocaturus, ut & futura prænuntiet, & occulta cordis reuelat, & sacramenta ediffert.
Quum nihil tale protulerit ac probarit, ²⁴⁷ nos proferemus & spiritum & Prophetias
creatoris secundum ipsum prædicantes. Atque ita constabit Apostolum de quibus de-
xerit, de eis scilicet quæ futura erant in Ecclesia eius Dei, qui dum est, spiritus quoque
eis operatur, & promissio celebratur. ²⁴⁸ Age nunc qui salutem carnis abnuitis, & b-
quando corpus in huiusmodi prænominatur, aliud nescio quid interpretamini illud,
quàm substantiam carnis: quomodo Apostolus omnes in nouis substantiis certis nomi-
nibus

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLI,
A. V.
36.

A nibus distinxit: & omnes in vno voto constituit salutis, *optans ut spiritus noster & corpus* *ibidem.*
 & anima sine querela in aduentu Domini & saluificatoris nostri Christi conseruentur? Nam & animam posuit & corpus, tam duas res quam diuersas: licet enim & anima corpus sit ali-
 quod suae qualitatatis, sicut & spiritus, cum tamen & corpus & anima distincte nominan-
 tur, habet anima suum vocabulum proprium, non egeans communi vocabulo corporis,
 id relinquatur carni quae non nominata proprio, communi vtatur necesse est. Etenim
 aliam substantiam in homine non video post spiritum & animam, cui vocabulum cor-
 poris accommodetur, praeter carnem. Hanc totiens in corporis nomine intelligens quo-
 tiens non nominatur, multo magis hic, cum quae dicitur corpus, suo nomine appella-
 tur. [249 Cogimur quaedam identidem iterare, vt coherentia eis confirmemus. Domi-
 num & hic retributorem vtriusque meriti, dicimus circumferri ab Apostolo, aut crea-
 torem, aut (quod nolit Marcion) parem creatoris, apud quem 250 iustum sit afflictatoribus
 nostris rependi afflictationem: & nobis qui afflictemur requietem, in reuelatione Domini Iesu venien-
 tis à caelo cum angelis virtutis suae, & in flamma ignis. 251 Sed flammam & ignem delendo hæ-
 reticus extinxit, ne scilicet nostratem Deum faceret, Lucet tamen vanitas liturae.
 252 Quum enim ad vltionem venturum scribat Apostolus Dominum ad exigendam de eis qui

CAP. XVI.
de Epist.
ad Theil.
secunda.
2. Theff. 1.

ibidem.

Deum ignorant, & qui non obdiant Euangelio, quos ait poenam luituros exitalem æternam à facie
 Domini, & à gloria valentiae eius: sequitur vt flammam ignis inducat, scilicet veniens ad
 puniendum: ita & in hoc nolente Marcione crematoris Dei Christus, & in illo crea-
 toris est, quod etiam de ignorantibus Dominum vlciscitur, id est de ethnicis. Seorsum enim
 posuit Euangelio non obdientes, siue Christianos peccatores, siue Iudæos. Porro de
 ethnicis exigere penas, qui Euangelium fortè non norint, nõ est Dei eius, qui naturaliter
 sit ignotus, nec vsquam nisi in Euangelio sit reuelatus, non omnibus scibilibus. Crea-
 tori autem etiam naturalis agnitio debetur ex operibus intelligendo, & exinde in ple-
 niorem notitiam requirendo. Illius est ergo etiam ignorantes Deum plectere, quem non
 liceat ignorare. Ipsum quod ait à facie Domini & à gloria valentiae eius, verbis vsus
 Esaiæ, ex ipsa causa eundem sapit Dominum cõsurgentem vt cõminuat terrã. 253 Quis est
 autem homo delicti, filius perditionis, quem reuelari prius oportet ante Domini aduentum, extollens se
 super omne quod Deus dicitur, & omnem religionem confessus in templo Dei, & Deum se iactaturus?
 Secundum nos quidem Antichristus, vt docent veteres & nouæ Prophetiæ: vt
 Ioannes Apostolus, qui iam Antichristos dicit processisse in mundum præcursores Anti-
 christi spiritus, negantes Christum in carne venisse, & soluentes Iesum scilicet in Deo
 creatore. Secundum verò Marcionem nesciõne sit Christus creatoris. Nondum venit apud
 illum, 254 Cuius quis autem ex duobus, quæro, cur veniat in omni virtute & signis &
 ostentis mendacij: propterea, inquit, quod dilectionem veritatis non susceperint, vt salui essent: &
 propter hoc erit eis instinctum fallacie, vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consen-
 serunt iniquitati. Igitur si Antichristus & secundum creatorem, Deus erit creator qui eum

1. Sai. 2.

2. Theff. 2.

1. Ioan. 4.

2. Theff. 2.

C mittit ad impingendos eos in errorem, qui non crediderunt veritati vt salui fierent,
 eiusdem erit veritas & salus, qui 255 ex submissu erroris vlciscitur, id est creatoris, cui
 & competit zelus ipse, errore decipere quos veritate non cepit. Si verò non est Anti-
 christus secundum nos, ergo Christus est creatoris secundum Marcionem. Et quale erit
 vt ad vlciscendam veritatem suam Christum creatori submittat? Sed & de Antichristo
 consentit. 256 Proinde dixerim, quale est illi satanas angelus creatoris sit necessarius, &
 occidatur ab eo, habens fallacie operatione fungi creatori? In summa si indubita-
 tum est eius esse & angelum, & veritatem, & salutem, cuius & ira, & æmulatio, & fallacie
 immisso aduersus contemptores & desultores, etiam aduersus ignorantes, vt iam &
 Marcion de gradu cedat, Deum quoque suum zeloten concedens, quis dignius irasce-
 tur? puto qui à primordio rerum naturam operibus, beneficiis, plagis, prædicationum
 testibus ad agnitionem sui præstruxit, nec tamen agnitus est: an qui semel vnico Euan-
 gelij instrumento, & ipso incerto, nec palam alium Deum prædicante, productus est?
 Ita cui competit vindicta, ei competet materia vindictæ: Euangelium dico, & veritas,
 & salus. 257 Tubere autem operari eum qui velit manducare, eius disciplina est, qui hui tritu-
 ranti os liberum iussit. [258 Ecclesiæ quidem veritate epistolam istam 259 ad Ephesios
 habemus emissam, non ad Laodicenos, sed Marcion est titulum aliquando interpolare
 gestiit, quasi & in isto diligentissimus explorator. Nihil autem de titulis interest, cum
 ad omnes Apostolos scripserit, dum ad quosdam: certè tamen eum Deum prædicans

ibidem.

ibidem.

2. Theff. 3.

CA. XVII.

de Epist.

ad Laod.

siue ad

Eph. ex c.

1. & 11.

Ephes. 1. in Christo, cui competunt quæ prædicantur. Cui ergo competent secundum ²⁶⁰ boni est-
 flimationem quam proposuerit in sacramento voluntatis suæ, in dispensationem adimpletionis temporum
 (vt ita dixerim, ²⁶¹ sicut verbum illud in Græco sonat) recapitulare (id est ad initium referre,
 vel ab initio recensere) omnia in Christum, quæ in cælis, & quæ in terris, nisi cuius om-
 nia erunt ab initio etiam ipsum initium, à quo & tempora & temporum adimpletionis
 dispensatio ob quam omnia ad initium recensentur in Christo? Alterius autem Dei quod
 initium, id est unde: cuius opus nullum? quæ tempora sine initio? quæ adimpletio sine
 temporibus? quæ dispensatio sine adimpletione? Denique quid in terris egit iam olim,
 vt longa aliqua temporum adimplendorum dispensatio reputetur, ad recensenda omnia
 in Christo, etiam quæ in cælis? Nec in cælis autem res ab altero actas existimabimus
 quæcunque sunt, quàm ab eo à quo & in terris acta omnibus constat. ²⁶² Quod si non ce-
 pit, alterius omnia ista deputari ab initio quàm creatoris: quis crederet ab alio ea recen-
 serti in Christum alium, & non à suo auctore, & in suum Christum? Si creatoris sunt, di-
 uersa sunt necesse est à diuerso Deo. Si diuersa, vtique contraria. Quomodo ergo con-
 traria recensentur in eum, à quo denique destruantur? Nam & sequentia quem cen-
 tiant Christum, cum dicit: ²⁶³ *Vt simus in laudem gloriæ nos qui prospera sumus in Christo.*
Ibidem. Qui enim prosperasse potuerunt, id est ante sperasse in Deum, quam venisset, nisi li-
 dai quibus Christus prænuntiabatur ab initio? Qui ergo prænuntiabatur, ille & præ-
 sperabatur. Atque adeo hoc ad se, id est ad Iudæos refert, vt distinctionem faciat, con-
 uersus ad nationes: *In quo & vos quum audissetis sermonem veritatis Euangelium, in quo cre-
 distis, & signati estis spiritu promissionis eius sancto.* Cuius promissionis? factæ per Iohannem. In
 nouissimis diebus effundam de meo spiritu in omnem carnem: id est, & in nationes. In
 & spiritus & Euangelium in eo erit Christo, qui prosperabatur, dum prædicabatur.
Ibidem. ²⁶⁴ *Sed & pater gloriæ ille est, cuius Christus rex gloriæ canitur in Psalmo ascendens: Quis*
10cl. 2. *est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ. Ab illo spiritus sapientie operatur,*
Ephes. 1. *apud quem hæc quoque spiritualium species enumeratur, inter septem spiritus per Ezechielum.*
Isai. 11. *Ille dabit illuminatos cordis oculos, qui etiam exteriores oculos luce ditauit, cui displicet co-*
Ephes. 1. *quitas populi. Et quis cæcus, nisi pueri mei: & ex cæcati sunt famuli Dei. Apud illum pater*
Isai. 42. *& diuitiæ hereditatis in sanctis, qui eam hereditatem ex vocatione nationum reponit.*
Ephes. 1. *Postula de me, & dabo tibi gentes hereditatem tuam. ²⁶⁵ Ille imperatus est in Christum vocationem*
Ephes. 1. *suam, suscitando eum à mortuis, & collocando eum ad dexteram suam, & subiiciens vna-*
Psalm. 109. *que quæ dicit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum*
Psalm. 8. *tuorum. Quia & alibi spiritus ad patrem de filio: Omnia subiecisti sub pedibus eius.*
Ephes. 2. *ex his alius Deus, & alius Christus infertur, quæ recognoscuntur in creatore, quæ-
 mus iam creatorem. Planè puto inuenimus, ²⁶⁶ quum dicit: Illos delictis mortuos, in quibus
 ingressi erant, secundum æuam mundi huius, secundum principem potestatis aeris huius qui operatur
 filius incredulitatis. Sed mundum non potest & hic pro Deo mundi Marcion interpretari.
 Non enim simile est creatum creatori, factum factori, mundum Deo. Sed nec primus
 potestatis aeris dicitur, qui est princeps potestatis seculorum. Nunquam enim patris
 superiorum de inferioribus notatur, licet & inferiora ipsi deputentur. Sed nec incredi-
 litatis operator videri potest, quam ipse potius à Iudæis & à nationibus patitur. Scilicet
 igitur si hæc non cadunt in creatorem. Si autem & est in quem magis competat, vnde
 magis hoc Apostolus sciit. Quis iste? Sine dubio ille, qui ipsi creatori filios in crederet
 obsteuit, à quo isto peritus, sicut dicere eum profert & refert: Ponam in nubibus thronum
 meum, ero similis altissimo. Hic erit diabolus, quem & alibi, ²⁶⁷ si tamen ita & Apo-
 stolum legi volunt, Deum cui huius agnosceremus. Ita enim totum seculum mendacium
 diuinitatis impleuit. Qui planè si non fuisset, tunc hæc in creatorem spectasse potuisset.
 Sed & in Iudaismo conuersatus Apostolus: id est delictorum dominum & principem aeris huius creatorum
 præstat intelligi, sed quia in Iudaismo vnus fuerat de filiis incredulitatis, diabolum
 benis operatorem, quum persequeretur Ecclesiam & Christum creatoris, ²⁶⁸ Proprietas
 quod & iracundiæ filij fuimus, inquit, sed natura. Ne quia filios appellauit Iudæos creatorum
 argumentetur hæreticus dominum iræ creatorum. Quum enim dicit: Fuimus natura
 filij iracundiæ: creatoris autem non natura sunt filij Iudæi, sed affectione patrum: ita
 filios ad naturam retulit, non ad creatorem. Ad summam subiungens: sicut & ceteri
 vtique filij Dei non sunt. Apparet communi naturæ omnium hominum & delicta
 eos*

TERTULLIA
 Cum Annotationibus
 PAMELLI
 A. V.
 16.

A concupiscentias carnis, & incredulitatem & iracundiam reputari, diabolo tamen captante naturam, quam & ipse suam fecit delicti semine illato. ²⁶⁹ *Ipsius, inquit, sumus factura, conditi in Christo.* Aliud est enim facere, aliud condere. Sed vni unque vni dedit. Homo autem factura creatoris est. Idem ergo condidit in Christo qui & fecit. Quantum enim ad substantiam, fecit: quantum ad gratiam, condidit. Inspice & coherentia: ²⁷⁰ *Memores vos aliquando nationes in carne fuisse, appellabimini preputium ab ea quæ dicitur circum-* *Ibidem.*
cisio in carne manufacta, quod essetis illo in tempore sine Christo, alienati à conversatione Israël, & peregrini testamentorum & promissionis eorum spem non habentes, & sine Deo in mundo. Sine quo autem Deo fuerunt nationes, & sine quo Christo? Vtique eo cuius erat conuersatio Israël, & testamenta, & promissio. *At nunc, inquit, in Christo, vos, qui eratis longè, facti estis propè in sanguine eius.* A quibus erant retrò longè? A quibus supra dicit: A Christo creatoris, à conuersatione Israël, à testamentis, à promissionis, à Deo ipso. Si hæc ita sunt, ergo his propè sunt nunc nationes in Christo, à quibus tunc longè fuerant. Si autem conuersationi Israël, quæ est in religione Dei creatoris, & testamentis, & promissioni, & ipsi Deo eorum, proximi sumus facti in Christo: ridiculum satis, si nos alterius Dei Christus de longinquo admouit creatori. Meminerat Apostolus ita prædicatum de nationum vocatione ex longinquo vocandarum. Qui longè erant à me, *Isai. 46.* appropinquauerunt iustitiæ meæ. Tam enim iustitia, quam & pax creatoris in Christo annuntiabatur, vt sæpè iam ostendimus. *Itaque ipse est, inquit, pax nostra, 271 qui fecit duo* *Ephes. 2.*
vnium, Iudaicum scilicet populum & gentilem: quod propè, & quod longè, soluto medio parie- *Ibidem.*
te inimicitie in carne sua. Sed Marcion abstulit, sua: vt inimicitia daret carnem quasi carnali vitio, non Christo æmulæ. Sicubi alibi dixi, & hic, ²⁷² *Non Marrucine, sed Pontice, cuius supra sanguinem confessus es, hic negas carnem.* ²⁷³ *Si legem præceptorum sententis vacuum fecit, adimplendo certè legem (vacat enim iam non adulterabis, quum dicitur, nec videbis ad concupiscendum: vacat non occides, quum dicitur, nec maledices) aduersarium legis de adiutore non potes facere. Vt duos conderet in semetipso. Qui fecerunt, idem condens, secundum quod & supra. Ipsi enim factura sumus, conditi in Christo. In vnum nouum hominem, faciens pacem.* Si verè nouum, verè & hominem, non phantasma: nouum autem & nouè natum ex virgine, Dei spiritu: vt reconciliet ambos Deo, & Deo quem vtrunque genus offenderat, & Iudaicum & gentilem populum, in vno corpore, inquit, cum interfecisset inimicitiam in eo per crucem. Ita & hic caro corpus in Christo, quod crucem pati potuit. ²⁷⁴ *Hoc itaque annuntians pacem iis, qui propè, & iis qui longè, accessum consecuti simul ad parrem, iam non sumus peregrini, nec aduenæ, sed concines sanctorum, sed domestici Dei: vti que eius, à quo supra ostendimus alienos fuisse nos, & longè constitutos.* ²⁷⁵ *Super ædificati super fundamentum Apostolorum.* Abstulit hæreticus: & Prophetarum, oblitus Dominum posuisse in Ecclesia sicut Apostolos, ita & Prophetas. Timuit scilicet ne & super veterum Prophetarum fundamenta ædificatio nostra constaret in Christo, cum ipse Apostolus vbique nos de Prophetis extruere non cesset. Vnde enim accepit summum lapidem angularem dicere Christum, nisi de Psalmi significatio- *Ibidem.*
ne: Lapis quem reprobauerunt ædificantes, iste factus est in summo anguli? De manibus hæretici præcidentis non miror si syllabas subtrahit, quum paginas totas plerunque subducit. ²⁷⁶ *Datum, inquit, a sibi Apostolus gratiam nouissimo omnium, illuminandi omnes: quæ dispensatio sacramenti occulti ab æuis in Deo qui omnia condidit.* Rapuit hæreticus In præpositionem, & ita legi fecit, occulti ab æuis Deo, qui omnia condidit. Sed emicat falsum. Infert enim Apostolus, ^b *vt nota fiat principatibus & potestatibus, in supercoelestibus, per Ecclesiam, multifaria sapientia Dei.* Cuius dicit principatibus & potestatibus? Si creatoris? quale est vt principatibus & potestatibus eius ostendi voluerit Deus ille sapientiam suam, ipsi autem non? quando nec potestates sine suo principe potuissent quid cognoscere. Aut si idè Deum non nominauit hic, quasi in illis & princeps ipse reputetur, ergo & occultatum sacramentum principatibus & potestatibus eius, qui omnia condit, pronuntiaffer: proinde in illis deputans ipsum. Quod si illis dicit occultatum, illis debebat dixisse manifestum: ergo non Deo erat occultatum, sed in Deo omnium conditore, occultum autè principatibus & potestatibus eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius ei fuit: Hic captus hæreticus fortasse mutauit, vt dicat, Deum suum suis potestatibus & principatibus notam facere voluisse dispensationem sui sacramenti, quæ ignorasset Deus conditor omnium. Et quò *Isai. 40.*
Rom. 11. &
1. Cor. 2.

AN
US

A idem? cum diabolus non idem & Deus & diabolus. Aut enim ambo & Dei, si ambo iam diabolus aut qui Deus hic & non diabolus, sicut nec diabolus Deus. ²⁹⁰ Ipsum vocabulum diabolus, quæro ex qua delatura competat creatori: fortassis detulit aliquam Dei superioris intentionem, quod ipse ab archangelo passus est, & quidem mentitose. Non ideo enim interdixerat illius arbutusculæ gustum, ne Dei fierent, sed ne de transgressione morerentur. ²⁹¹ Nec spiritualia autem nequitie ideo creatorum significabant, quia adiecit in cælis. Sciebat enim & Apostolus in cælis operata esse spiritualia nequitia angelorum scandalizatorum in filias hominum. & quale erit ut ambiguitatibus & per ænigmata nescio quæ creatorẽ taxaret, ²⁹² qui in catenis iam constitutus ob libertatem prædicationis, constantiam manifestandi sacramenti in apertione oris, quam ibi ex postulare à Deo mandabat, Ecclesiæ utique præstabat? ²⁹³ Sæpe in præscriptione aduersus hæreseis omnibus de testimonio temporum compendium figere, priorem vindicans regulam nostrã omni hæretica potestate. Hoc nunc probabit & Apostolus dicẽs: ²⁹⁴ De spe reposita in cælis, quam audistis in sermone veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos sicut & in totum mundum. Nam si iam tum traditio Euangelica ubique manauerat, quanto magis nunc? Porro si nostra est, quæ ubique manauit, magis quam omnis hæretica, ²⁹⁵ nedum Antoniniani Marcionis, nostra erit Apostolica. Marcionis autem quum totum impleuerit mundum, ne tunc quidem se defendere poterit de Apostolica. Eam enim & sic constabit esse, quæ prior mundum repleuit, illius scilicet Dei Euangelio qui & hæc cecinit de prædicationibus eius: In omnem terram exiit sonus eorum, & in terminos orbis verba eorum. ²⁹⁶ Inuisibilis Dei imaginem ait Christum. Sed nos enim **B** inuisibilem dicimus patrem Christi, scientes filium semper retrò visum, si quibus visus est in Dei nomine, ut imaginem ipsius: ne quam & hinc differentiam scindat Dei visibilis & inuisibilis, cum olim Dei nostri sit definitio: Deum nemo videbit, & viuere. ²⁹⁷ Si non est Christus primogenitus conditionis, ut sermo creatoris, per quem omnia facta sunt, & sine quo nihil factum est, si ²⁹⁸ non in illo condita sunt vniuersa in cælis & in terris, visibilia & inuisibilia, siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: si non cuncta per illum & in illo sunt condita (hæc enim Marcioni displicere oportebat) non utique tam nudè posuisset Apostolus: Et ipse est ante omnes. Quomodo enim ante omnes, si non ante omnia? Quomodo ante omnia, si non primogenitus conditionis, si non sermo creatoris? Vnde ante omnes probabitur fuisse, qui post omnia apparuit: Quis scit priorem fuisse, quem esse nesciit? ²⁹⁹ Quomodo item boni duxit omnem plenitudinem in semetipso habitare? Primò enim, quæ est ista plenitudo, nisi ex illis quæ Marcion detraxit: condita in Christo, in cælis & in terris, angelis & hominibus, nisi ex illis inuisibilibus & visibilibus, nisi ex thronis, & dominationibus, & principatibus, & potestatibus? Aut si hæc pseudapostoli nostri & Iudaici euangelizatores de suo intulerint, & ad plenitudinem sui Dei Marcion qui nihil condidit: ceterum quale est ut plenitudinem creatoris, æmulus & destructor eius in suo Christo habitare voluerit? Cui denique reconciliat omnia in semetipsum, pacem faciens per crucis suæ sanguinem, nisi quem offenderant vna ipsa, aduersus quem rebellauerant per transgressionem, cuius nouissimè fuerant? Conciliari enim extraneo possent, reconciliari verò non aliq̃uam suo. ³⁰⁰ Ita & nos quondam alienatos & inimicos sensu in malis operibus, creatori redigit in gratiam, cuius admiseramus offensam, colentes conditionem aduersus creatorem. Sicubi autem & Ecclesiam corpus Christi dicit esse, ut hic ait, ³⁰¹ adimplere se reliqua pressuraru Christi in carne, pro corpore eius quod est Ecclesia: non propterea & in totum mentionem corporis transferes à substantia carnis. Nam & supra reconciliari nos ait in corpore eius per mortem: utique in eo corpore, in quo mori potuit per carnem, mortuus est, non per Ecclesiam, planè propter Ecclesiam, corpus comutando pro corpore, carnale pro spiritali. ³⁰² At cum monet eueniendum à subtililoquentia & philosophia, ut inani seductione, quæ sit secundum elementa mundi, non secundum cælum aut terram dicens, sed secundum litteras seculares, & secundum traditionem scilicet hominum subtililoquorum & philosophorum: longum est quidè & alterius operis ostendere, ac sententia omnes hæreses dånari, quòd omnes ex subtililoquentia viribus & philosophia regulis cõstent. ³⁰³ Sed Marcio principale suæ fidei terminu de Epicuri schola agnoscat, Dominu inferens hebetem, ne timeri dicat eum, collocas & cum Deo creatore materiam, de porticu Stoicoru negas carnis resurrectionem, de qua proinde nulla philosophia consentit. Cuius ingeniis tam longè abest veritas nostra, ut & iram Dei excitare formidet, & omnia illum ex nihilo protulisse confidat, & carnem can-

rimo sibi deputat, non Deum, sed stuporem Iudæorum. ³¹⁷ Hæc ac si stercora existimat præ *ibidem.*
 comparatione agnitionis Christi, non præ reiectione Dei creatoris, *hæc* insitiam non suam
 iam quæ ex lege, sed quæ per ipsum scilicet Christum, ex Deo. Ergo, inquis, hac distinctione
 lex non ex Deo erat Christi. Subtiliter satis. Accipe itaque subtilius. Quum enim dicit,
 non quæ ex lege, sed quæ per ipsum, non dixisset per ipsum de alio quàm cuius fuit lex.
³¹⁸ Noster, inquit, *municipatus in cælis.* Agnosco veterem ad Abraham promissionem *ibidem.*
 creatoris: Et faciam semen tuum tanquam stellas in cælo. Ideo & stella à stella differt in
 gloria. ³¹⁹ Quòd si Christus adueniens de cælis, transfigurabit corpus humilitatis nostræ conformale *Gen. 22.*
 corpori gloria sua, resurget ergo corpus hoc nostrum quod humiliatur in passionibus, & *1. Cor. 15.*
 in ipsa lege mortis in terram deiectum. Quomodo enim transfigurabitur, si nullum *Philipp. 3.*
 aut si de eis dictum, qui in aduentu Dei deprehensi in carne deputati habebunt, quid *1. Cor. 15.*
 facient qui primi resurgent? Non habebunt de quo transfigurentur. Atquin, cum illis,
 dicit, simul rapiemur in nubibus obuam Domino. Si cum illis sublatis, utique cum illis
 & transfigurati. ³²⁰ Soli huic epistolæ breuitas sua profuit, vt falsarias manus Marcio- *CAP. XXI.*
 nis euaderet. Miror tamen quum ad vnum hominem litteras factas receperit, quid ad *de Epist.*
 Timotheum duas, & vnam ad Titum de Ecclesiastico statu compositas reculaerit. *ad Philo-*
³²¹ Affectauit, opinor, etiam numerum epistolarum interpolare. Memento inspector, *nomem.*
 quòd ea quæ pertractata sunt, retrò de Apostolo quoque probauerimus: & si qua in
 hoc opus dilata erant, ³²² expunxerimus, ne aut hic superuacua existimes iteratio-
 nem, qua confirmauimus spem pristinam: aut illic suspectam habeas dilationem, qua e-
 ruimus tempora ista. Si totum opusculum inspexeris, nec hic redundantiam, nec illic
 diffidentiam iudicabis.

ADNOTATIONES IACOBI PAMELII
 IN LIBRUM V. ADVERSUS
 Marcionem.

CAP. I.

1. Nihil sine origine, nisi Deus solus, &c.] Titu-
 lum huic capiti imposuimus: Quòd ipse Paulus Apo-
 stolus, cuius Epistolæ admittit Marcion, à
 Deo Creatoris testimonium habeat, tum ex Vete-
 ri instrumento, tum ex Actis Apostolorum, quæ
 ille reiciebat.

2. Apostoli quoque Pauli originem à Mar-
 cione desidero, &c.] Adhuc se adnotauit Rhenanus
 vocem: Pauli, quæ tamen desideratur in utroque co-
 dice, nec est necessaria, eo quòd Librum Apostolicum
 suum volumen appellauerit Marcion, non verò Aposto-
 li Pauli, sicut patet ex Epiphani. heres. 4. 2. & satis insi-
 gnitas etiam Auctor verbis supra sub Argumenti calcem
 citatis; quia tamen illam ex Epistolis s. Pauli Apostoli
 collegit, ad maiorem intellectum, nihil immutandum du-
 ximus, maxime quum de eo loquatur in sequentibus, etiam
 nominatim.

3. nouus aliqui discipulus, &c.] Aliqui (inquit
 etiam hic Rhenanus) pro: aliquis. Sic & supra lib. 4.
 cap. 3. Sed erat vnus aliqui deputandus ex iis. Pau-
 lus: A Domino adlectum iam in cælis quies-
 cente.

4. quem in albo Apostolorum, &c.] Phrasin Iu-
 reconsultorum, apud quos Titulus est Pandectarum lib.
 50. De albo scribendæ, in quo præcipitur, quo ordine scri-
 bi debeant nomina decurionum. Album Apostolorum
 itaque catalogum eorundem intelligit, in quo apud
 Euangelium (Luc. nempe 6. quod solum recipiebat Mar-
 cionem) non deprehenditur Paulus. sed restitit addit
 Auctor, postea eum à Domino adlectum iam in

cælis quiescente, adlectum ad Act. Apost. cap. 9. sicut
 infra latius prosequitur; sed que iam ordinato officio
 Apostolatus, & in sua opera dimisso, sicut par-
 tim Luc. 24. apertius autem habetur Matth. 28. &
 Marc. 16.

5. in acatros tuas, &c.] Hoc est (inquit Rhenanus)
 cymbus siue scaphas tuas. Est Lexotis Græcis nauigij ge-
 nus, quod velis potius agebatur quàm remis. Id & Alex-
 andro aliquando dicitur, quod vocabulum etiam maiori
 velo nauis accommodat Iulius Pollux. Persistit autem in
 Metaphora Naucleri.

6. onus auertisti, &c.] Sarcinas (inquit idem) in-
 telligit, quæ nauibus imponuntur in longinquas regiones
 deuehenda. Et solent hæc nonnumquam ab ipsis naucleris
 intercipi.

7. Ipse se, inquit, Apostolum esse professus, &c.]
 Verba hæc sunt Marcionis ex cap. 1. Epistolæ Pauli ad Ga-
 lathas (quam primam ille collocabat) vsque ad verba nume-
 ri sequentis.

8. Planè profiteri potest semetipsum, &c.] Lo-
 quitur (inquit Rhenanus) de Professione quæ fit apud
 Acta. Nam profitemur, dum publicè & apud Acta
 aliquid vtrò denuntiamus; veluti quum profitemur
 merces, ne in vectigali pendendo reipublice frans fiat.
 Unde merces improffessus Marius in Pandectis vocat,
 quarum nomine nullum vectigal solutum est. Item pro-
 fitebantur filios natos sibi apud Acta Veterum, quæ res
 tum certam, tum facilem ætatis faciebat probationem,
 siquando huiusmodi dubium incidisset. In hunc sensum
 eleganter dixit Seneca: Profiteri es alienum. Id quod
 candidati facere cogebantur & rei, De benef. lib. 6. Li-
 MMm iij

uis, Profecti frumentum, lib. 4. prim. Decadis, ubi in perisulcatu exemplaribus rursus legitur: Confiteri cogendo frumentum. Id ipsum certe indicat Auctor, verbum etiam Iureconsultorum sequentibus: alius scribit, alius subscribit, alius obsignat, alius Actis (id est in Acta) refert. Nemo autem legas intermedium: quiuis, quod habent excusi, siue: quis, sicuti MS. 2. Vatic. cod. perinde est.

9. ut iam hinc & fidem tuam obtundam, &c.] Sic (inquit Rhenanus) lib. precedente, cap. 38. Non David errorem scribarum obrundebat. Est vero etiam Tertullianicum illud: impudentiam suffundam. Non refert autem, siue legas affirmatiue, sicuti correxit Rhenanus ex Gorziensi codice: Nam mihi Paulum, &c. siue: Non, cum priori editio, & Vat. altero, interrogatiue, ut pro: Nonne, accipiatur.

10. Benjamin, inquit, lupus rapax, &c.] In hac interpretatione huius loci Genes. 49. Auctorem imitatur B. Augustinus serm. 14. de Sanctis, qui est sermo 1. de Conversione B. Pauli, qui interim legit: distribuet escam, pro eo quod Auctor: dabit. Virumque significat vox Græca Δαξιδωξ, pro quo infra lib. adu. Gnosticos cap. 13. adferens escam.

11. Nam & Saulis primò asperitas insectationis ergo David, &c.] De hac late tractatur 1. Reg. 18. 19. 20. & 23. penitentia verò & satisfactio, bona pro malis recipientis, 1. Reg. 24. in hac verba: Iustus tu magis quam ego, quia tu quidem tribuisti mihi bona, ego autem reddidi tibi mala. Saulem autem, portendi Paulum secundum tribus; addit, eo quod uterque esset ex tribu Benjamin; & Iesum in David secundum virginis censum, id est originem ex virgine. Porro de Actis Apostolorum cap. sequenti latius.

12. Inde Apostolum ostendo persecutorem, &c.] Id est Apostolum ex persecutore. Id enim ex Actis Apostolorum cap. 9. ostenditur, & que adeo etiam Apostolum non ex hominibus neque per hominem (sicuti est Gal. 1.) dicitur per Iesum Christum, qui cum in Apostolatum elegerit ibidem legitur. Illud autem: Tu ergo negas Apostolum Paulum? ex Marcionis persona obicitur, cui respondetur verbis sequentibus: Non blasphemus, &c. supplemus verò ex utroque Vatican. MS. cod. Habe nunc & Apostolum. Atqui de Proverbialibus formulis: Iisdem dimicabimus lincis, & in ipso gradu prouocabimus, vide nostra Prolegomena.

13. mutilatas etiam de numero, &c.] Hoc adicit Auctor, quod si Epiphano teste loco paulo ante citato non modo ordinem Epistolarum Pauli iam inde ab ea etate obseruatum in hodiernum usque diem interuenerit, sed etiam de numero mutilauerit; ut potè omnis sciti in Argumento adigimus, Epistolis ad Timotheum & ad Titum, denique & ad Hebræos; ubi addendo etiam indicat Auctor mutilatas fuisse ipsas quoque Epistolas quas recipiebat, sententiis, sicuti tum ex Epiphano, tum ex ipso Auctore infra manifestum sit.

CAP. II.

14. Principalem aduersus Iudaismum Epistolam nos quoque confitemur, &c.] Quod ex margine in contextum irrisperat, iterum in marginem, tum hoc loco, tum ubique infra, reuocamus, Titulum nempe huius capitis: DE EPISTOLA AD GALATAS; cui adieciimus: ex cap. 1. Atqui facit aduersus hæreticos

hodiernos illud: Principalem aduersus Iudaismum Epistolam; qui sensum verborum Apostolo peruenientes, non aduersus Iudaismum, sed aduersus Ecclesiasticos festorum dierum obseruationes, huius Epistolæ quarti capitis adlegare non verentur; sicuti infra cap. 4. paulo latius num. 49.

15. sicut sæpe iam in isto ordine tractauimus, &c.] Istum ordinem vocat libros aduersus Marcionem, in quibus sæpe tractatum est de prædicata nouatione à Prophetis, maxime verò lib. 1. cap. 20. & lib. 4. cap. 1. ubi eisdem scripturas citauit Auctor. Atque vii sensus sit clarior, illud (Lex & Propheta vique ad Ioannem) parenthesi inclusimus.

16. An lex creatoris ab Euangelio debere excludi, &c.] Etiam istud quem totum fuisse quætionis statum tradidit conuincit, Apostolum in hac Epistola non aliam legem excludisse, quam veterem; atque ad non nisi contra ceremonias & seruitutes veteris scripturæ, aduersus modernos rursus hæreticos. Sic enim Tertullianus: Vacat, & Vacante.

17. Maior vos tam citò transferri, ab omni vos vocauit in gratiam, ad aliud Euangelium, &c.] Siue sic legas, siue sicuti supra lib. de Præscript. hæret. cap. 27. num. 159. sic tam citò, perinde est, nam istud legit cum Interprete vulgato nisi cum B. Cyprian. Epistol. 23. ubi vide Adnotationes nostras numer. 18. & 19. Hic tantum hoc addam, debere deponere ita hunc locum, ut transferri, intelligatur referri debere: ad aliud Euangelium; sicuti differri verbi dicitur explicat, cum hic, tum supra lib. 1. aduersus Iacionem cap. 20.

18. quod aliud Euangelium omnino notat, &c.] Similiter paulo post: quod aliud omnino notat, explicans id ipsum; & legitur etiam: aliud à Cypriano ubi supra, nec aliter Ambros. de Theologia Comment. & Græce quoque legitur. Atqui quæritur Hyperbaton, ita distinguendum est: Si vis creator, &c. est autem Euangelium etiam in te ui, quod vis tunc ab Apostolo defenium: & ergo duo sunt Euangelia, &c.

19. Sed & si nos aut angelus de celo aliter euangelizauerit, &c.] Præmissis paulo prius quod dicitur in Apostolo: anathema sit. Pulchre autem interpretatur Auctor. verbi gratia dictum esse.

20. Exinde decurrens ordinem conuentionis suæ de persecutore in Apostolum, &c.] In quo comprehendit quicquid præterea usque ad finem ipsæ Galatas legitur.

21. scripturam Apostolicorum continens, &c.] Quæ hic Apostolica, prout Acta Apostolorum, & deinde instrumentum Actorum. Quæ etiam dicitur Marcion, sicuti latius supra diximus lib. de Præscript. aduers. hæret. cap. 51. hæret. 17. numer. 123. etiam eiusdem lib. cap. 23. isdem pene quibus libris inuenitur aduersus Acta Apostolorum oppositantes. At recepisse ab initio Ecclesiam, patet etiam ceteris & Patribus, qui scripturarum sacrarum catalogos, quos habes citatos eisdem libris cap. 53. numer. 195. tum etiam ex eo quod remanens factus est scripturam Acta Apostolorum citant, etiam ad Tertullianum BB. Irenæum, Iustinum Martyr, Clementem Alexandrinum; post eum verò B. Cyprianus & Patres alii. Hic certe, ex ipso Paulo Epistola confirmata. Ad B. Hieronymum, in Catalogo script. insuper B. Lucæ scribit.

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLII

A. V.
16.

22. intercessisse quosdā, &c.] Recte intercessisse interpretatur Rhenanus, interuenisse & opposuisse se, nam ad iudicium illud Act. 15. Surrexerunt autem quidam de heresi Pharisæorum, qui dicerent: circumcidi oportere, & obseruandam esse Moysi legem; ubi etiam habes quod hic sequitur: tunc Apostolos de ista questione consultos (in compendium contrahit omnia Augustinus) ex auctoritate Spiritus renuntiasse: Non esse imponenda onera hominibus, quæ Patres ipsi non potuissent sustinere. In hoc solum differens ab aliis editionibus, quod pluraliter legat: onera, pro eo quod alij ex Græco: *ιγυμν, uertunt.*

CAP. III.

23. Denique ad patrocinium Petri, &c.] Caput hoc inscriptissimum: Ex eiusdem Epistolæ cap. 11. & 111. Atque ad patrocinium Petri cæterorumque Apostolorum accipi, ac si dicat: à Petro & cæteris Apostolis, patet ex eo quod sequitur: Ad eum ab illis probari & constabili desiderata. Bene autem habet, quod Auctor vulgato Latino Interprete consentiens: conferre uerterit, quod Græcè est *κατέβη μιν.* Idque non hic modo, sed etiam supra lib. de Prescript. adu. heret. cap. 23. & l. 1. adu. Marc. cap. 20. ac lib. 4. cap. 5.

24. Iudaismi magis adfines, &c.] Citantur à Rhenano similes loci ex lib. de Patientia, cap. 5. Adfines cupiditatis deprehenduntur, item cap. 11. numquid impatientes pacis adfines. Atque tam obscurus est iste locus (fortassis etiam in initio huius periodi mutilus) ut uix posse intelligi mens Auctoris, dum primum dicit: non interpolatione scripturæ, & postea adiciit: & adparebit uitiatio scripturæ; & rursus priori loco citat uerba Apostoli Gal. 2. nec ad horam cessimus subiectioni, sicuti iam ab arate B. Hieronymi tam Latine quam Græcè legitur, & tamen postea subindicare uidetur, quod cessarit subiectioni. Mea igitur sententia (nolens alicui aliud sententi præiudicare) uidentur uerba illa: Ergo: Propter superinductitios, inquit, falsos fratres (sic enim lego, pro: falsos superinductitios fratres, tum hic, tum paulopost, quia Græcè legitur: *παρρησιαστῶν ψευδῶν ἐλπίστῶν*, tum quia tertio loco conformiter Latine & Syriacè editionibus illud legitur) qui subintrauerunt, &c. esse dicta ex persona Marcionis; sequentia uero: Intendamus enim & sensui ipsi, &c. ex persona Auctoris. Atque adeo, fuisse in eadem Tertullianum sententia, qua Auctor Comment. Ambrosij in Epistolas Pauli, qui contendit legendum sine negatione: ad horam cessimus subiectioni; eodem argumento quo paulopost Auctor, quasi necessarier cessarit Apostolus ad tempus circumcidendo Timotheum (sicuti legitur Act. 16.) & rufos introducendo in templum, Act. 21. (iuxta illud 1. Cor. 9. factus Iudæis Iudæus, &c.) Quo magis propensum fuisse Auctorem, non mirum est; ut, contra Marcionem repudiantem ueterem Legem, ostenderet, Paulum etiam Christianum, illam (ut postmodum loquitur) pro temporibus admisisse. Fortassis ab arate Auctoris ad maiorem confutationem Marcionis ommissa fuit dictio: non, in Latinis Africanis exemplaribus, sicuti adnotat se comperisse Comm. in Epist. ad Gal. B. Hieron. qui denique ex Græcis exemplaribus illud addendum censuit; in qua lectione etiam cum imitatus est B. Augustinus, tum Epist. eius ad eundem, tum in Comm. Quorum certè lectio, que etiam habetur in Syriacè exemplari, magis correspondet citatis hic Apostoli uerbis; & precedentibus: Sed nec Titus qui mecum erat, quum esset Græcus (Græcè *ἑλλῆν*) coactus est circumcidi, & sequen-

ribus, quibus Petrum reprehendit non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem. Porro bene habet, quod Auctor etiam consentiat cum uulgata nostra Latina editione, & insuper B. Hieron. & August. in Epistolis sibi mutuo scriptis in illo: cessimus subiectioni, pro quo nimis libere Erasmus & Clarus substituerunt: subiectione. Differt tamen ab aliis Auctor, quod omittat uocem: sed, siue: autem, uti legitur B. Hieron. & August. & illud: quibus, quod etiam omittunt Ambrosius & Syriacè editio; quod etiam uerterit: ad speculandam libertatem, pro eo quod alij: explorandam, Græcè *ἡγορασθησάμεθα.*

25. quàm dexteræ ei darent antecessores, &c.] Istud partim desumptum est ex illo Gal. 1. ad antecessores meos Apostolos, partim ex eo quod paulopost latius citatur, Gal. 2. quod etiam dexteræ dederit Petrus, &c. ubi distributionem uocat, quam hic censum dicit, accipiens censum magis proprie pro: recensu, quàm alibi, ubi pro origine accipit, sicuti non semel supra adnotauimus. Lego autem profusus, sicuti bis antea: superinductitios illos, pro: superinductos.

26. dexteræ Pauli dederunt Petrus & Iacobus & Ioannes, &c.] Quod hic comittit, & Græcè est *ἡνωσάμεθα*, supra lib. de Prescript. adu. heret. cap. 23. uertit: concordia & conuenientia, & lib. 1. adu. Marc. cap. 20. paraphrasticè: de Euangelij societate.

27. sicuti in Euangelij uestri retractatu probatum est, &c.] Intelligit lib. 4. adu. Marc. cap. 14. ubi in medium adduxit Legem (immò scripturas uarias legi) creatoris, pauperes & egenos fouentis.

28. Sed reprehendit Petrum non recto pede incedentem ad Euangelij ueritatem, &c.] Quod hic paucis dicit: Paulum reprehendisse Petrum, non ob aliud quàm ob inconstantiam uictus, &c. non ob aliquam diuinitatis peruersitatem, &c. late tractauit supra duobus locis predictis, & insuper lib. 4. aduers. Marc. cap. 3. quo, & ad Adnotationes nostras Lectorem remittimus. Hoc unum hic repetimus, quod omnibus dictis locis, Petri ueratur nomine Auctor, atque adeo eundem esse, qui bis ter ueratur in hoc Apostoli capite *κεφαλῆ* (uocè Syriacè, sicuti ex Euangelio Syro constat) & Latine Cephas uocatur. Atque, quod hic Petrum reprehensum scribit, tamquam non recto pede incedentem, &c. plura ali numero legit (sicuti hodie Græcè, Latine, & Syriacè) & ad cæteros quoque Apostolos ex Marcionis persona accommodat, dictis duobus postremis locis l. 1. & 4. adu. Marc. Proprie autem transfert uocem Græcam *κεφαλῆ* τῶν ὄντων.

29. ob inconstantiam uictus, &c.] Hic uides (inquit Rhenanus) ab ipso Auctore explicari quid intellexerit per passuum conuictum, lib. 1. adu. Marc. l. 20. dum inquit, hoc ipsum argumentum tractans. Igitur si feruenter adhuc, ut Neophytus aduersus Iudaismum, aliquid in conuersatione reprehendendum existimauit, passuum scilicet conuictum, &c. Quod uero sequitur hic, conuersationis ambigua, Tertullianus potuisset dicere, si libuisset, conuersationis passua. Ergo passuum & inconstans & ambiguum significat. Atque ad iudicium illud: Prinsquam uenirent quidam à Iacobo, cum Gentibus edebat; quum autem uenissent, subtrahere se, &c. timens eos (sicuti etiam habet Auctor) qui ex circumcissione erant, adlegans etiam illud: quod in faciem illi restiterit.

30. Sed quomodo Marcionite uolunt crediti De cetero pergat Apostolus, &c.] Placet quidem ma-

gis hæc additionis lectio, ut illud: Sed quomodo, &c. referatur ad præcedentia; verum etiam hæc videtur locus mutilus. Atqui hoc adhuc desumpsit Auctor ex cap. 2. Ex operibus Legis non iustificari hominem, sed ex fide, sive, ut alij vertunt: per fidem.

31. ut fierent riuus & colles & montes repleti & humiliati, &c.] Mirum est quomodo riuus verterit, quum Græcè sit *ὄρος*, quæ vallem significat, quomodo vertunt alij omnes, etiam Syriacus Interpres, & Isai. 40. & Luc. 3. At proprie veritū tortuosa, quod Græcè est *ὄρος*. Quid verò vertit: in campos, ex Isai. habet, ubi est *ὄρος*, non verò ex Luca, ubi legitur: *ὄρος*, id est, uti recte vertit Latinus Interpres: vias.

32. Quia iustus ex fide viuet, &c.] Sic quasi aliud agens transit Auctor ad cap. 3. Epist. ad Gal. Legendum autem: viuet, pro: viuūt, præterquam quod supra ostendimus lib. 4. c. 18. num. 266. etiam confirmat Epiphanius, qui eodem modo hanc scripturam in Marcione retorquet hier.

42. Constat. 1. ex Epist. ad Galatas. Quare castigandum etiam est quod mox sequitur: in fide, in qua viuet iustus; & similiter sub finem capituli. Sine autem legis cum excus. prænuñtavit, & Prophetas, sive cum altero Vatic. MS. cod. pronuntiauit, & prophetias; perinde est. Atqui Vatic. MS. 1. cod. legit: Abacuc, sed: Abacum reliquimus, eo quod ita vocetur Græcè à LXX.

33. Proinde si in Lege maledictio est, in fide verò benedictio, &c.] Videtur Marcion transposuisse Apostoli verba; nam etiam Epiphanius loco citato postponit dictæ scripturæ ex Abacuc citatæ illud Apostoli: Quicumque enim sub Lege, maledicti sunt; cui tamen premititur. Igitur qui ex fide sunt, benedicentur, quod hæc postponit Auctor.

34. cur autem Christus sit pro nobis maledictio, &c.] Maledictio versa est ab Auctore vox *ἄρα*, quæ hæc frequens est Apostolo. Recte verò interpretatur Rhenanus, quàm nobiscum faciat, hoc est, nobiscum sentit; addens etiam alibi sic locutum Auctorem. Atqui illud: Maledictus omnis in ligno suspensus, citatur potius iuxta Apostolum, quàm iuxta Deuter. cap. 21. ex quo citatur: quia à LXX. legitur: Maledictus à Deo, idque iam olim atate B. Hieron. etiam iuxta additiones Aquilæ & Theodotionis, sicuti ab illo adnotatur Comm. in Epist. ad Galat. Porro istud etiam in Marcionem retorquet Epiphanius, Constat. 2. ex Epist. ad Galatas.

35. Si verò rationale, &c.] sic ex Gorziensi codice hunc locum restituisse se adnotavit Rhenanus, addens frequenter hoc vocabulū reperiri apud Auctorem; ut quum dicit: Omnia in Deo rationabilia, Nihil in Deo non rationale.

36. Accepimus igitur benedictionem spiritalem per fidem (inquit,) &c.] Sine sic legas cum excus. sine cum altero Vatic. MS. cod. Accipimus, perinde est; addit enim dicitur ad illud Apostoli: ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem; legens paraphrasticos longe abter: benedictionem spiritalem. At igitur legit Auctor ἐὶ δόξης, pro ἐν χάριτι, aut memoria lapsus, eo quod præcedit immediate eodem versu: benedictio Abrahamæ apud Apostolum, alterum pro altero substituit.

37. Omnes enim filij estis fidei, &c.] Adludit ad illud Apostoli: Omnes enim filij Dei estis per fidem.

38. quid supra hæretica industria eraserit, mentionem scilicet Abrahamæ, &c.] Subintelligat erasisse Marcionem tum initio huius capituli, tum ante iam di-

ta verba versus aliquot præcedentes; quæ ipsum repetit cap. sequenti; idque non solum de Abrahamæ mentione, sed etiam de illo: tamen testamentum hominum nemo spernit aut superordinat, ubi de utroque loco num. 41. & 42.

39. qua nos Apostolus filios Abrahamæ per fidem adfirmat, &c.] Adludit ad illud initio dicti cap. 3. antea etiã ab Auctore prætermissum: qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahamæ; addens etiam quod ab Apostolo prætermittitur ex Gen. 15. cap. Abraham Deo credit, &c. adludens ad iustificationem ex fide, cuius meminit Apostolus, quum dicit: proinde iustificamur iuxta Abraham. adferens denud & illud Abac. 3. ab Apostolo citatum: iustus ex fide viuet; ubi autem per quum Abraham; pater nationum fuerat reprobatus, adludit ad illud Gen. 17. Patrem multarum nationum posui te. Atqui supplemus mox ex utroque Vatic. MS. cod. Totum hoc eius est.

CAP. IIII.

40. Adhuc, inquit, secundum hominē dico, &c.] Caput hæc in scripturis: De Epistola ad Gal. ex cap. III. v. & vi. Valde autem variat hæc Auctor ita ab editionibus Græcæ, Syriacæ & Latinæ, quæ cum aliis habent initio cap. 4. quàm: Dico autem: & tunc interpretatur ex simili locutione cap. præced. secundum hominē dico. Etiam in hoc differit, quod legit: sub elementis mundi eram posui, ad delementum eis. Habent quidem 2. Vatic. cod. MS. quæ pro Deo sciunt, & Illud autem fuit, verum magis plures cod. lectio: suspicit, & facit.

41. tamen testamentum hominis nemo spernit aut superordinat.] Istud ex cap. 3. ad Gal. adfert Erasmus à Marcione, atque adeo ibi omisit, ob id est non legit: confirmatum, quum Græcè sit, *ἄρα*, & Latine.

42. Abrahamæ dictæ sunt promissiones, &c.] hoc ex eodem cap. 3. adfert, quod sicuti subintelligit, hæc etiam abstulerat; ubi iuxta Apostolum recte dicitur: sunt; à Rhenano. Atqui videtur legit. Auctor hæc verbis transposuit: & Tunc incipiamus à deo, quum tenens (sicuti etiam olim Syrus Interpres) sed legitur: quum vni; pro eo quod ex Græcæ alia editio verba Latinus Interpres: sed quasi in vni: Et semini tu.

43. Erubescat spongia Marcionis, &c.] Et quoque Proverbio vide nostra Prolegomena. Hæc hæc adnotamus, ex eo quod sequitur: retectio hæc abstulit, hæc ad id adludit, quod spogia sicca dicitur, quæ in tabulis stylo graphiario exarata sunt.

44. Quum autem euenit impleri tempus, &c.] Reuersus ad sequentia verba Gal. 4. rursus v. actus omnibus Auctor, qui ex Græco vertunt: Quum autem impleretur tempus.

45. ut eos qui sub Lege erant, redimeret, &c.] Pergit in explicandis & conciliandis cum veteri legentibus Apostoli verbis Gal. 4. tum istis, tum in quæ sequuntur: Et vt adoptionem filiorum acciperemus.

46. Itaque vt certum esset nos filios Dei, &c.] Sic explicat illud Apostoli: Quoniam autem filij Dei. Confirmatur omnino Latinorum lectio, quæ addunt, quod iuxta constantem Patrum Græcorum sententiam apud eos desideratur; ut vixit legat. Auctor eadem nostra, iuxta quod Græcè est *ἐπί*, confirmatur etiam B. Ambrosio & Hieron. in Comment. pro eo quod alij: vestra. Porro recte ibi subintelligit Rhenanus, quum dicit Auctor: cuius gratia.

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELEI
A. V.
36.

47. non erat reuertendum ad infirma & mendica elementa, &c.] *Rursum quod Græcè est μέγα, uertit: mendica. Atqui elementa hoc quidem loco primas litteras Legis interpretatur; sed per elementa mundi, siue mundialia, phrasè Tertullianica (de quibus initio huius cap. num. 40.) naturalis superstitionis elementa intelligit; ut patet de quibus supra (id est, uersu hunc præcedente) dixerat: Si ergo his qui non natura sunt Dei, seruitis. Prorsus enim sic legendum, iuxta Apostoli aditiones & veterum tam Græcorum, quam Latinorum in eisdem Commentarios omnes: pro eo quod mendosissime legebatur: qui in natura, & suggillabat, pro: suggillat, ex Vatic. MS. cod.*

48. Phytica, id est naturalis, &c.] *Similiter (inquit Rhenanus) lib. 1. adu. Marc. cap. 13. ut plerique Phyticorum formidauerint: initium ac finem mundo constare; lib. adu. Præceps, cap. 1. Et manet chirographum apud Phyticos; ibidem: Disiunxit à Phyticis. Sic enim utrobique legitur in volumine Gorziensi.*

49. Dies obseruatis, & mentes, & tempora, & annos, &c.] *Quod supra dixit, hunc Apostoli locum explicans lib. 4. cap. 3. Iudaicos fastos, hic interpretatur: Sabbata & cœnas puras, & ieiunia, & dies magnos. Notandum itaque etiam hic locus contra eos, qui istud detorquere non uerentur aduersus ceremonias, & fastos & ieiunia Catholicorum, quum & de Iudaicis dumtaxat loquantur Prophetæ & Iſaias, Amos, Osee, locis hic, ad concordiam utriusque Testamenti demonstrandâ, ab Auctore allegatis. In quibus ex altero codice MS. Vatic. restitur: ceremonias uestras, & ceremonias eius, pro eo quod erat: ceremonia uestra, & ceremonia; neque enim usquam neutro genere legitur; nisi malit quis esse similes phrasè sicut lib. de Præscript. adu. heret. ad benedicenda Eucharistia sua, ut uult Rhenanus, addens esse licentiam inexcusabilem. Perim ego dicti lib. cap. 47. hæres. 6. num. 307. castigauit Eucharistica.*

50. & non odorabor in frequentis uestris, &c.] *Prorsus ita hic locus castigandus est, pro eo quod legebatur: & non odorabor: præterquam enim quod Græcè sit Amos 5. & id est ὀσφραγίζω, quod similiter Auctori uertit B. Hieron. in Comm. (pro eo quod minus Latine Interpret. lxx. hodie: odorabo) ipse etiam ex Hebræo uertit: non capiam odorem.*

51. & omnes frequentias eius, &c.] *De varia huius loci lectione Osee 2. uide supra lib. 1. adu. Marc. cap. 20. num. 144. Siue autem legas: abolitio legis ex altero Vatic. MS. cod. siue: amoluitio cum alii, perinde est. Et ex utroque castigamus: Sed ut, pro: &c. Atqui ibi: nullam magis auferendam, adnotat Rhenanus esse Appositionem.*

52. Si enim Abraham duos liberos habuit, unum ex ancilla, & alium ex libera, &c.] *Hyperbaton est, cuius multo post alterum membrum est: utique manifestauit, &c. Atqui ex altero MS. Vatic. cod. mallet legere: unum, pro eo quod secundo loco est: alium, quia Græcè bis legitur: ἕνα; sed quia sequitur: unum à mōte Syna (quod Græco textus correspondet) &c. & deinde: Alium super omnem principatum, &c. (quas uoces referri ad liberos Abraham adnotauit Rhenanus) retinui priorem lectionem, maxime quum phrasè Græca non repugnet. Atque adeo ut sensus constet, sunt hæc includenda Parenthesi: (Quæ sunt Allegorica, Græcè ἀλληγορητικὰ, id est aliud portendentia. Hæc sunt enim duo testamenta, siue duæ ostensiones, sicut inuenimus interpretatum.) Quod postremum non ex sen-*

tentia sua dicit; nam neuiquam testamenta interpretari possunt ostensiones, & corruptela Marcionis, de qua præmisit: etiam ex parte conuertit, de hoc loco loquens. Qui etiam uidetur hic addidisse quod ad Ephes. 1. habet Apostolus: super omnem principatum, &c. & ut duo testamenta non admitteret, retulisse illud: generans, non ad illorum testamentorum unum, sed ad Abraham. Proinde etiam interpretandum erit cum Rhenano, in quem, nempe filium alteri. Verum adhuc manet locus obscurus; clarior esset, si per MS. cod. Vatic. qui communem lectionem retinet, liceret legere & interpretari: Vnum nempe testamentum, à monte Syna, &c. Aliud super omnem principatum, &c. quæ est mater nostra, & quam repromissimus sanctam Ecclesiam; nempe in baptismo, quum diximus nos credere in sanctam Ecclesiam Catholicam, de quo lib. de Baptismo lxx. cap. 6. num. 47.

53. super omnem principatum, &c.] *Sicuti præmissimus, istud siue Marcion in Epist. ad Gal. inseruit, siue Auctor ipse ex Epist. ad Ephes. cap. 1. ad explicationem adiunxit, tanquam filium liberae Christiani interpretatum; ubi omittitur quod præterea est Græcè & Syriacè, & Latine: & potestatem; nam vim transulit, quod Græcè est δυνάμειος, pro quo alij: uirtutem.*

54. Propter quod, &c.] *Græcè ἀγαθῶν, pro quo alij: Itaque. Videtur autem hinc etiam Marcion alia multa hic omisisse, quæ nec Auctor tractat. Restituimus uero: qua libertate Christus nos manumisit, pro: vos, eo quod illud legatur Græcè, Syriacè & Latine ab omnibus; Idque, iuxta uulgatos codices, & quantum apparet Auctorem, in fine cap. 4. ad Gal. secundum Græca uerò & Syriaca exemplaria & B. Hieron. ac Ambros. Comm. initio 5. c.*

55. Alienos enim seruos ne Galba manumisit, &c.] *De hac Prouerbialis formula, uide nostra Prolegomena.*

56. Non decebat manumissos rursus iugo seruitutis, id est Legis, adstringi, &c.] *Verba hæc ex cap. 5. ad Gal. iuxta aditiones omnes desumpta sunt. Atqui rectè adstringi uertit, quod Græcè est ἐνέχειν, ubi autem: ipsam seruitutis notam et adere perseverabat circumcissionem, ad iudic ad id quod sequitur ibidem: Ecce ego Paulus dico uobis, quoniam si circumcidamini, Christus uobis nihil proderit, &c. usque ad uersum 6. B. Epiphanius, quod est intermedium: Testor autem rursus, quod homo circumcisus debitor est ut totam legem impleat, adducit in Marcionem Confut. 3. ex Epistola ad Galatas.*

57. Et circumcidimini præputia cordis uestræ, &c.] *Hic differt Auctor à lxx. hodie, qui legitur Hier. 4. Circūcidite duritiā cordis uestræ, Græcè τὴν σκληρότητα τῆς καρδίας ὑμῶν; quam eandem uocem haberi Deuter. 20. adnotauit ad marginem siue Rhenanus, siue Gagneus, pro quo uertit Auctor: circumcidetis duriciam diam uestram.*

58. cur etiam præputiationem negat quicquam ualere in Christo sicut & circumcissionem, &c.] *Præputiationem uertit Auctor uocem Græcam ἀποκρίσια, quam alij præputiū, idque non semel; cuius etiam uisitatae uoces sunt: uadabat, ac, prælacionem, pro præferentiam.*

59. illius fidei quam dicendo per dilectionem perfici, &c.] *Perfici uertit, ut energiam ostendat uocis Græcæ ἐνεργεῖν ἰδῶν, pro quo alij uertit: operatur. Atqui nihil differt à communi lectione in illo: Qui autem*

supra probauimus lib. de Baptis. cap. 2. num. 14. lib. de Carne Christi, cap. 4. num. 39. & lib. de Resur. carn. cap. 57. num. 400. Et verò sic etiam legit hic alter Vatic. MS. cod. Paraphrasticis autem verit: inhonesta, & minima, & contemptibilia, quæ non sunt, pro eo quod Apostolus habet dixit axat ignobilia mundi, & contemptibilia, & ea quæ non sunt. Mirum verò quod iterum veriat: vt confundat quæ non sunt, quum hic sit vox $\chi\epsilon\tau\alpha\ \rho\eta\mu\alpha$, pro quo Interpres vulgaris: destruet; & antea bis: $\chi\epsilon\tau\alpha\ \iota\sigma\chi\upsilon\mu\eta$, quod: confundat significat.

74. etiam vetera, &c.] In hac periodo legit alter Vatic. MS. cod. pusillitati, sed placet: pusillitati, vox alibi frequenter vsitata. Rectè verò interpretatur Rhenanus veteres institutiones & ceremonias Instrumenti veteris; nam & Auctor ea interpretatur: sacrificiorum crucentorum & holocaustum nidorosorum exactiorem (de qua supra lib. 2. adu. Marc. cap. 18. num. 119. & cap. 22. num. 146.) vasculorum & grabbatorum purgationem (de qua lib. 4. adu. eundem, c. 27. num. 439.) carnis erubescens aliam dedecorationem, id est: circumcisionem (de qua lib. adu. Iud. c. 3. num. 9.) talionis indictionem (de qua lib. 2. aduers. Marc. dicto cap. 18. num. 111.) & ciborum exceptionem; de qua ibidem num. 114. & latius infra Tom. 5. Epistola Nouatiani de Cibis Iudæicis.

75. ne gloriatur omnis caro, &c.] Bene habet Tertullianum sic vertere, quod Græcè est: $\pi\alpha\sigma\epsilon\ \sigma\epsilon\lambda\epsilon\zeta$. Legimus verò ex utroque Vatic. MS. cod. Qui gloriatur, in Domino gloriatur, pro: in Deo; quod illud legitur tum apud Apostolum Græcè, Syriacè, & Latine, & hic & 2. ad Corinth. 10. tum etiam Hierem. 9. quò ad iudicium denique apud Epiphani. Confut. 2. ex Epist. 1. ad Corinth. adu. Marcionem, vbi eodem modo, quo Auctor, hunc locum in illum torquet.

CAP. VI.

76. Igitur per hæc omnia offendit, cuius Dei sapientiam loquatur inter perfectos, &c.] Titulum huic capiti imposuimus: Ex eiusdem Epistolæ 1. Cor. cap. 11. & 111. nam 1. Cor. 2. reperitur: Dei sapientiam loquimur inter perfectos, & multa sequentia; 3. verò cap. quòd Architectum se prudentem adfirmet. Atque vrget etiam adu. Marc. Confut. 3. ex hac Epist. Epiphani. Principum mundi huius qui abolerentur, ad destruenda tria eius principia.

77. Hanc dicit sapientiam in occulto fuisse, &c.] Pulcrè explicat illud: quæ in occulto est, Græcè $\tau\epsilon\lambda\epsilon\ \delta\epsilon\ \sigma\omega\phi\iota\alpha$. Lego autem sicuti non multo infra: figuris, allegoriis, & ænigmatibus, præ: figuris allegoricis, quæ & alibi solè hæc tria distinguere.

78. patefacturum se thesauros inuisibiles & occultos, &c.] Hic sensum reddit Isaia 45. supra verò lib. 4. cap. 25. num. 394. & infra cap. 14. verba ipsa Isaia citat. Sive autem legas: æstimaretur cum altero Vatic. MS. cod. sive cum aliis: existimaretur, non refert.

79. proposita verò in proposito Dei ante secula, &c.] Pulcrè sic circumscriptis vocè Græcam $\pi\alpha\sigma\epsilon\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\ \sigma\omega\phi\iota\alpha$, quæ ab aliis vertitur: prædestinauit, & demptè ab Auctore: proposita; neque enim aliud est prædestinatio, quàm propositum Dei ante secula.

80. Et erunt enim, inquit, in signa mensium & annorum, &c.] Etia hic Gen. 1. paraphrasticè reddidit illud: Erunt in signa & in tempora, & dies, & annos; ac si diceret, signa mensium & annorum; quò accedit etiam Chaldaei Paraphrasis versis, vt numerentur per ea dies & anni. In hoc interim differens ab omnibus aliis,

quòd tum hic, tum supra lib. 2. adu. Marc. cap. 3. vertat: menses, pro quo illic: dies; quum tamen d. August. lib. de Gen. ad litter. imperfecto cap. 13. disertis verbis explicet, quare dixerit: dies, & non: menses. Atqui mox prorsus lego: vel ortum eorum, ex coniectura Rhenani in margine, pro: ortu eorum; quippe quòd vox ea neque Tertulliano, neque aliis antiquis Auctoribus vquam vsitata sit, & illud pulcrè sensui conueniat.

81. cur autem ante secula creatoris proposuit gloriam nostram? &c.] Rursum hic dissentit ab Apostolo, legens & explicans: gloriam nostram, vt appositius referatur ad Dei sapientiam; quum alij omnes legant: in gloriam nostram.

82. pene iam totis seculis creatoris productis, &c.] Vterque Vatic. cod. MS. productis; sed illud magis placet, vt (iuxta Rhenanum) dicatur: productis, & prodigendo, quasi prout actis, hoc est: expletis.

83. quòd eam nemo ex principibus huius æui scierit, &c.] Adnotandum, quòd principes huius æui primùm angelos apostatas interpretetur; deinde (Marcione quantum apparet repugnante) archontes secularès. Perit post hæc: Ceterum, quòd Græcè est $\epsilon\iota\ \gamma\alpha\delta$, pro quo alij: Si enim; eadem significatione quæ etiam alibi, lego autem mox: Potrò cui supra (nempe paulo autè) ostendimus, ex altero Vatic. MS. cod. pro: ostendimus. Atqui bene habet quòd Tertullianum secuti vulgaris Interpres & plerique Latini Patres legant: numquam, Græcum illud $\delta\epsilon\ \chi\epsilon\tau\alpha$, quòd nequam potius significare videtur.

84. secundum nostrum Euangeliū, &c.] Nempe Matth. 4. nam ibi legitur: diabolus Iesum in tentatione agnouisse. Quis autem addit: secundam cõmune instrumentum, Lucam intelligit, què etiam Marcion agnoscebat. Habetur enim tum Luc. 4. quòd Spiritus nequam sanctum Dei & Iesum vocabat, & c. de quo supra lib. 4. cap. 7. num. 71. tum Luc. 11. parabola fortis illius armati, de qua ibidem cap. 26. num. 430. Vbi quum legatur: oppellit, id etiã hic maluimus retinere, quàm quòd habent 2. Vatic. MS. obseptit.

85. si in Creatoris accipitur, &c.] Subaudi (inquit Rhenan.) interpretationem, vt de creatore videlicet intelligatur. Defectua oratio Græcum imitatione, qui dicitur $\epsilon\iota\ \delta\epsilon\ \delta\epsilon$. In Platonis, subauditur domo, sic infra: Et à nostræ partis possit opponi.

86. Scriptum est enim apud me: Satanam in Iudam introiisse, &c.] Adit: apud me, eo quòd istud Luc. 22. resciderat Marcio; quo fit vt supra lib. 4. cap. 40. tractatum non fuerit ab Auctore.

87. & quis illi consiliarius fuit, &c.] Vt magis conueniret cum Isaia cap. 40. illud potius secutus est Auctor & Apostolus Rom. 11. quum eundem 1. Cor. 2. nam hic sensum, non verba exprimens Apostolus, habet secundam editiones Græcas, Syriacam, & Latinas: aut quis instruxit, sive qui instruat eum.

88. Nam quòd Architectum se prudentem adfirmat, &c.] Quasi aliud agens transit ad illud 1. Cor. 3. vt sapiens architectus fundamentum posui, Græcè $\delta\ \sigma\omega\phi\iota\alpha\ \epsilon\iota\ \rho\eta\mu\alpha\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\ \sigma\omega\phi\iota\alpha$.

89. depalatores, &c.] Depalatorè (inquit Rhenan.) vocat propalatores manifestatoresque. Sic lib. adu. Hermogenem, cap. 29. Siquidem, inquit, omnia opera sua Deus ordine consummavit, in cultis primò elementis depalans quodammodo mundum, dehinc exornatis velut dedicans. Depalans, hoc est: palam ostendens.

90. Auferam enim, inquit, à Iudæa, &c.] *Refertur enim, ex utroque Vatic. MS. cod. pro: etiam, quia legitur et Isai. 3. & supra lib. adu. Iud. cap. 13. & lib. 3. adu. Marc. cap. 23. num. 100. Quamquam interim utrobique variet à LXX. qui legunt: Auferet. siue autem legatur: Et numquid, sicuti vulgo, siue: non, pro: in: nonne, ex altero Vatic. MS. cod. perinde est. At qui Tertullianicum est: aufert habens.*

91. vnicū fundamentū quod est Christus, &c.] *Vtique, sicuti mox interpretatur, credentium in eum, super quod quisque superstruit, dignam vel indignam doctrinam. Quis quomodo intelligatur (ne forte quis alio detorqueat) satis patet ex illo. Apostoli Ephes. 2. Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarū, ipso summo angulari lapide Christo Iesu; nēpē (sicuti infra loquitur cap. 17.) quod ædificatio nostra super fundamentum Apostolorum & Prophetarum constet in Christo, tamquam fundamento primo & summo, id est infimo. Quare & recte mox Rhenn. ex Ger. Licensi codice castigauit: fundamenti sui, pro: et quod erat: super fundamentum. Suppleo autem ex MS. Vatic. cod. intermedium illud: nisi si struētoem.*

92. Ecce ego, inquit, iniicio, &c.] *Quum supra cap. 5. legerit: Ecce polui, & Rom. 9. ac 1. Petri 2. legatur: Ecce pono, cum quo correspondet quod habet. Auctor: iniicio, hodie vero apud LXX. etiam ex Greco immittam, manifestum est variam semper fuisse lectionem eius scripturæ Isai. 28. In hoc uno differt Auctor ab aliis omnibus quod legatur honorabilem, pro: electum, quum tamen Græcè sit εκλεκτορ.*

93. si opus eius per ignem probabitur, &c.] *Verba Apostoli trāspōnit; prius enim legitur: quia per ignem indicatur, Græcè δοκιμασθήσεται, pro quo apertius vulgatus Interpres: reuelabitur; deinde: opus eius per ignem probabitur; denique tum mercedis, tum detrimenti sit mentio, quorum utrumque per vnicū illud expressit: merces illi per ignem rependetur, accipiens mercedem pro omni retributione; que si (vbi loquitur) per ignem rependetur (vtrique materialit. n. quia alioqui creatoris ignem non appellaret) etiam illi cuius opus manserit & perdurauerit videtur certe nō alienus Auctor ab eorum explicatione, qui istud de Purgatorio igne interpretantur, ut potē quum per ignem purgatio merces rependatur. Certē B. Cyprianus Epist. 52. ad Antonianum disseris verbis sic hunc locū interpretatur, vbi vide Adnotat. nostras, num. 59.*

94. Nescitis quod templum Dei sitis, &c.] *Pergit in explicandis Apostoli verbis, vbi inter cetera expressit: vitia erit, & c. triabitur, quod Græcè est φθίσει, & φθέρει.*

95. stulti estote, vt sitis sapientes, &c.] *Paraphrasticus istud transtulit siue Auctor, siue Marcianus, nā apud Apostolum est: stultus fiat, vt fiat sapiens.*

96. Deprehēdēs sapientes in nequitia illorum, &c.] *Sic refertur hunc locum ex altero Vatic. MS. cod. pro: Deprehēdēs, quia Græcè est 1. Cor. 3. ο δὲ πρὸς ὁρθοῦς, & 1ob 5. unde desumpsit Apostolus: οὐδεὶς ἑαυτὸν ἠγνοῦν, & Interpres Epiphany: Qui deprehendit, nam is tractat id ipsum contra Marc. Confut. 4. ex 1. Epist. ad Corinthios. At qui vertitur ab Auctore: nequitia, vox Græca πειρασία, vt significet in malam partem hic accipi astringam seu calliditatem, quam proprie ea vox significat, sed nonnumquam & in bonam partem. Porro cum Apostolo hoc loco legit Auctor: Dominus*

scit cogitationes sapientium, quum tamen 1. Cor. 2. quem citat, & apud Epiphany. legatur: hominum, paraphrasten more suo agit Auctor.

97. Ergo, inquit, nemo gloriatur in hominibus, &c.] *Quum Græcè, Syriacè, & Latine legatur: in hominibus, mirum est quod legatur Auctor, etiam ex MS. cod. in homine; sed forsastis vti magis conuenienter ostenderet scripturas, quas citat Hierem. 17. & 1. Cor. 13. quō fit vt ex altero MS. Vatic. cod. substituerimus: quum fiderē (siue confiderē) in homine, pro eo quod etiam in hominibus; quia etiam illud alibi legit Auctor, qui mirum est quod legatur ex Hierem. miserum heretorem, quum & Græcè & Hebraicè ac Latine legatur: maledictum hominem, & sic legatur etiam supra lib. 4. adu. Marc. cap. 15. sed etiam eiusdem lib. cap. 17. vnde miserimum, & cap. 33. miserum.*

CAP. VII.

98. Et occulta tenebarū ipse illuminabit, &c.] *Capit hoc in scriptis: De ciuitate Epistolæ cap. 1. V. VI. VII. VIII. IX. & X. Quippe quum Auctor in singulis capitibus istis aliquot duntaxat locis tractat, ita ut quod reliqua refusa essent à Marciano, siue legatur cap. 4. vbi à Marcione aut Auctore refertur vnum dicitur, que est apud Apostolum ad Deum, patet etiam quod subdit: vtrique per Christum; alioqui siue de Christo ipso loqui videtur.*

99. qui Christū illuminationē reponit, &c.] *In hoc videtur aduolūre ad illud spectatum supra. Dedit te in lumen nationum, scrutantem etiam tenebras & renes pronuntiasti, nihil variat Auctor ad hoc quod subdit: vtrique per Christum; alioqui siue de Christo ipso loqui videtur.*

100. Non defendo secundum Legem ceterum displicuisse illū, qui mulierē patris sui habuit, &c.] *Sic quasi aliud agens pergit ad Epist. 1. Cor. 5. cap. 1. qui hic Ironiam esse, vel concessione, quam vixit potest constare, quod Leuit. 18. & 20. dicitur: vbi loquitur, immo morte punit, qui cum uxore patris sui iurauerit, vbi eadem etiam reperitur vox Græcæ, & cetera nihil id pro Marcione faciat, etiam si concedatur. Sed contra eum facere ostendit, quum damnatus sit in veteri Græcā & expulsa etiam Syria Interpres: de cetera tenebræ; ut potē quum damnatoris Dei (quem deprecere volebat) præco sit.*

101. Viderit & quomodo dixerit: in ianua carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini, &c.] *Etiā hoc ad alium locum remittit, vnde supra lib. 4. adu. Marc. cap. 15. quod magis pertinere videtur ad reformationem materiam, de qua supra lib. de Refort. cap. 1. vbi vna dicitur: reformationem probant, nō solum spiritus saluam, sed & carnis. Hic enim sufficit, in dicitur: iudicium & cetera.*

102. & aufert iubens malum de melio, &c.] *toris frequentissimam sententiam commutauerit, &c.] Istud paulo ante præcedentia Apostoli verba reperitur, sed est Hierem. Præterea. Scripturæ vnde præter Testamento hac de re sunt frequentissima, præter Deut. 13. de Pseudo prophetis, 1. Cor. 7. de Actibus quædam*

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
36.

idolus dicatam sibi retimerat, Numer. 16. de Coré, Dathan, & Airon; & alibi frequentissimè.

103. Expurgate vetus fermentum, &c.] In his eiusdem capituli verbis nihil differt ab Apostolo, neque etiam in illo: sic & Pascha nostrum immolatus est Christus; quod ipsum etiam videtur ad concordiam utriusque Testamenti Epiphanius aduersus Marcionem. Consult. 5. ex Epist. 1. ad Cor. quo fit, ut prorsus legam ex altero MS. Vatic. cod. Quare Pascha Christus? Sicut autem Azymi figura erant nostræ (vbi verbis Auctoris utar) sic & Pascha figura Christi. de vtriusq; videre est Exod. 12. et 13.

104. per similitudinem sanguinis salutaris, &c.] Adhuc inquit Rhenanus, ad locum qui est Exod. cap. 12. Ite tollentes agnum per familias vestras, & immolare pasche, fasciculumque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, & aspergite ex eo superliminare & utrumque postem. Transibit enim Dominus percutiens Aegyptios. Quomodo videtur sanguinem in superliminari & in utroque poste, transcendit ostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras, & ledere. Qui etiam per illud: & pecoris Christi, agnum Paschalem intelligit, eo significatu, quo alicubi supra adnotauimus: pecus, peculiariter accipi pro oue.

105. Auertens autem nos à fornicatione, &c.] Hic ad cap. 6. transitum facit, vbi illud Corpus non fornicationi, &c. nihil discrepat ab Apostolo; neque etiam quod sequitur, si legatur vti castigauimus: Qui Dominum suscitauit, & nos suscitabit, pro eo quod erat contra Apostoli sensum: quem Dominus suscitauit. Et nos; neque rursus in illo: Nescitis corpora vestra membra esse Christi. Quibus omnibus prætermis Epiphanius. Consult. 6. ex Epist. 1. ad Cor. aduersus Marcionem, arguet porius illud: Erunt enim, inquit, duo in carnem vnam, ut ostendat Apostolum ex veteri Testamento testimonium habere.

106. Empti enim sumus pretio magno, &c.] Istud in prima persona sibi applicat Auctor: vbi adnotandum, quod etiam MS. cod. addant: magno; quod hodie Græcè desideratur, & tamen etiam à B. Cypriano legitur lib. de Disc. & hab. virg. num. 9. lib. de Orat. Dominica, lib. de Exhort. Mari. cap. 6. lib. 3. Testim. ad Quir. cap. 11. & 63. Quare & sic legendum censéo supra Tom. 2. lib. 2. ad Vxor. cap. 3. maxime quam subiungat hic Auctor: etsi aliquo magno redemit, & rursus quem magno cõparauit. Usque adeo ut potius omnia videatur fuisse ab Auctore vox: pretio, secundum alterum Vatican. MS. cod. quam vox: magno; sed utrumque retinere maluimus. Atqui ex coniectura Rhenani prorsus lego: committenda fornicatio non erit, pro: mittenda.

107. quomodo honorabimus, quomodo tollemus Deum in corpore perituro, &c.] Nō hinc modo istud & quæcumque ex cap. 6. citat, ad confirmationem adducit Resurrectionis carnis, sed etiam supra lib. de Resurr. carn. cap. 10. & 16. constanter legens: Glorificate, seu Magnificate, & tollite, quem admodum etiam dicitur locis B. Cypri. Atque genuinum esse illud: & tollite, quantumvis hodie Græcè desideratur, adnotauimus cum dicto l. Tertull. n. 96. tum primo citato B. Cypri. loco n. 10.

108. Sequitur de nuptiis congressi, &c.] Pergit ad cap. 7. Epist. 1. ad Cor. ex eo nuptias comprobans aduersus Marcionem, qui eas damnabat, de quo latius supra e. penult. l. 1. adu. Marc. vbi vide explicatum quod hinc paulopost subiungitur: Marcion totum concubitum

aufertens fidelibus, & repudiū antè nuptiæ jubet.

109. Etenim Apostolus, &c.] Hic, argumentum potius capitū, quam verba Apostoli adducit: qui etsi, inquiens, bonum continentia præfert; tamen & coniugium contrahi permittit; & (id enim addere oportet) vsui esse, & magis retineri quam disiungi suadet. Nam ad continentiam pertinet illud: Bonum est mulierem non tangere. Volo autem omnes, &c. ad permissionem coniugij illud: Propter fornicationem autem unusquisque uxorem suam habeat, &c. deinde ad vsum. Vxor vir debitum reddat, &c. ad retentionem tenentque illud: Vxorem à viro non discedere, &c. Atqui de continentia bono, cuius rursus ex eodem hoc capite paulopost meminit, vide supra latius Tom. 2. lib. de Cultu seminar. l. 9. lib. 1. ad Vxor. c. 3. 4. 6. & 7. & lib. de Virgin. veland. c. 9. 10. 11. 13. & 16.

110. Atquin & Christi Apostolus, quom præcipit, &c.] Prorsus sic legendum, pro: Christus; sunt enim hæc non Christi, sed Apostoli verba: mulierem à viro non discedere; aut si discesserit, maneat in nuptiam, aut viro suo reconciliari. Atqui: si forte, hic iterum accipi pro: forte adnotauit Rhenanus.

111. Quia tempus in collecto est, &c.] Eodè modo vertit B. Hieron. lib. 1. adu. Iovin. id quod Græcè est: ὁ χρόνος συλλεγμένος; B. Cyprianus magis ad verbum: tempus collectum, lib. Testim. 3. cap. 11. Auctor verò primū illud legit etiam supra Tom. 2. lib. de Cultu seminar. cap. 9. ac lib. 1. ad Vxor. cap. 5. & infra Tom. 5. lib. de Exhort. ad castit.

112. Tantum in Domino esse nubendum, &c.] Quod hic explicat: ne qui, pro: quis (sicuti etiam adnotauit Rhenanus) fidelis ethnicum matrimonium contrahat, latissimè tractauit ex proposito Auctor supra lib. 2. ad Vxor. Tom. 2.

113. Allophyloꝝ nuptias vbique prohibentis, &c.] Scriptura, quibus Allophyloꝝ nuptias creator prohibet, sunt Deuterion. 7. 1. Esdr. 9. ac 10. & 2. cap. 9.

114. Sed: Et si sunt qui dicuntur Dei, siue in cœlis, siue in terris, &c.] Hic ad c. 8. transitū facit. Vbi variā lectionem olim fuisse vel inde patet, quod veritas: siue in cœlis, siue in terris, & supra lib. adu. Hermog. c. 4. siue in cœlo, siue in terra, & lib. 3. adu. Marc. c. 15. siue in cœlo, siue in terris. Si autē legas: non quia verè sunt, cum altero MS. Vatican. cod. siue cum aliis: non quasi, perinde est; sed prorsus lego etiam secundo loco ex viroque Vaticano: qui Dei dicuntur, pro: Dij.

115. Scimus quòd idolum nihil sit, &c.] Istud habetur apud Apostolum initio c. 8. ante verba præcedentia; nec absimile est illud eiusdè 1. Cor. 10. Non quòd idolum sit aliquid, &c. de quo Auctor supra Tom. 2. l. de Spect. c. 13. & l. de Coron. milit. c. 7. Porro neque in his & sequentibus huius capituli Apostoli verbis: nobis tamen vnus Deus pater, differt à vulgata lectione Auctoris; sed ibi ex quo omnia, addit: nobis; at neque discrepat in eo quòd citat: in præteritis, id est, 1. Cor. 3. Omnia vestra sunt, &c. Reliqua huius capituli pauca adtingit, dū præmiserit, de idolothytis disputaturus.

116. Ex labore suo vnumquemque docens viuere oportere, &c.] Paraphrasticè indica, argumentū c. 9. Epist. 1. ad Cor. quippe quò docet vnumquemque viuere oportere ex labore suo, atque adeo eos quos Euangelium adnuntiant (vbi paulopost etiam adfert) de Euangelio viuere; idque non solum per exempla mi-

litum (quod pertinet, quis militat suis stipendiis unquam?) pastorum (quod illud: quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat?) & rutilicorum (quod illud: quis plantat vineam, & de fructu eius non edit?) sed etiam diuina auctoritate scriptura, nempe verbis sequentibus Deute. 25. Atqui profus lego: illi, pro illa.

117. Legem igitur opponit creatoris, &c.] Hic adludit ad illud: Nomen & Lex hac dicit: quod ipsum aduers. Marcionem vibrat B. Epiphani. Confut. 7. ex I. Epiph. ad Cor. sicut etiam tum ibi, tum Confut. 8. Boui terenti os non obturabis, &: Numquid de bubus cura est Deo: qua adeo etiam adduxit Auctor supra aduersus Marc. lib. 2. cap. 17. ac lib. 4. cap. 21. & 24. Hoc loco vero videtur ex proposito appellare Legem creatoris, &: Dei, quia si Epiphanius credendum, immutando contextum Marcion primus legit: Scriptum est enim in Lege Moyfi, quum alias dumtaxat legeretur: in Lege, quo magis mirum codices omnes tam Græcos & Syriacos quam Latinos retinuisse: Moyfi. Atqui accipitur etiam hic, sed ironice: ingratis, more Tertulliano, pro non vltro, cui mox opposuit gratis.

118. Propter nos enim scriptum est, &c.] Legio singulari numero, quod aditiones alia plurali, præter Syriacos, quæ Auctori consentit. Adludit præterea ad illud: sed non vis sumus hac potestate, &: ne gloriam meam quis euacuet.

119. Ecce autem eis & in petram offendit cæcus Marcion, &c.] De Proverbiali hac formula vide nostra Prolegomena. Transit autem ad illud cap. 10. ubi per petram, de qua bibeant patres nostri, Christum fuisse figuratum adfirmat, (de quo etiam supra lib. 3. aduers. Marc. cap. 5. & 16. ac huius lib. cap. 5.) hæc exempla nobis facta esse (sic enim hic, pro eo quod alibi non semel: Hæc autem figuræ nostræ fuerunt) adiciens: si eadem delinquam quæ & populus, eadem patiar. Hæc enim quemadmodum euenerunt illis, scripta esse ad nos commonendos, in quos filios æuorum decurrerunt. Vbi & γὰρ ὁ θεὸς ἠπέμψεν, reddidit Paraphrasticus: ad nos admonendos. Atqui eadem hæc omnia, immo continuum hæc de re contextum Apostoli, usque ad clausulam illam, Hæc enim, &c. adfert aduersus Marc. Epiph. Confut. 10. ex hac Epistola. Verum Auctor compendium phrasi sua excusans: Prætereo, inquit, si quando paria eorum quæ retractata sunt quedam (nempe occurrunt) & breuiter expungo, id est (vel Rhevano interprete) absoluo.

120. figuram extranei sacramenti, &c.] Poterit exponi (inquit recte Rhevanus) figuram eius qui sit extraneus à sacramento. Nam solet extraneus construere cum Genitius, ut supra lib. 2. aduers. Marc. cap. 13. Quis mali extraneus, nisi qui & inimicus: item: extranea gloria; qui etiam bene ex Corinthensi codice restituit: & quidem amulo, pro: equidem. Placeat autem etiam quod adnotat, aut figuram Græcam esse: si deliquero eadem, id est secundum eadem, aut accipiendum: deliquero, pro: adnisco. At qui exitum populi hic proprie accipit, pro egressu ex Agypto.

121. Magnum argumentum Dei alterius, &c.] Hæc ex persona Marcionis dicit, usque ad: Quali non, &c. Respondet autem in permissione omnium obsoniorum (de qua etiam latè Apostolus eodem capite)

Legis onera dimissa esse, sed ab eo Deo qui impoluit, qui nouationem repromisit; sicut latius supra initio lib. 4. aduers. Marc. Atqui ipsa verba Pauli: Quid igitur dico? quod idolis aliquid immolatum sit? latissime tractat Epiphani. aduers. Marc. Confut. 10. dicens additum esse à Marcione: aut quod templo immolatum sit aliquid.

CAP. VIII.

122. Caput viri Christus, &c.] Titulum huius capiti dedimus: Ex eiusdem Epist. 1. ad Corinth. cap. xi. xii. xiii. ac xiiii. Atqui tum de scriptura hæc, tum de illis 1. Corinth. 11. Vir non debet caput velare, quum sit Dei imago, &: Mulier potestatem, siue velum, ut infra legitur, super caput habere debet propter angelos; videtur lectur Auct. nostras supra Tom. 2. lib. de Feland. virgin. cap. 7. & 8. num. 51. 52. 55. ubi ex professo latè cum Auctore tractat. Verum illud: imago Dei, aut aliter quam Auctor, sed latius vrget aduers. Marc. Epiphani. Confut. 11. ex hac Epist. 1. ad Corinth.

123. Sæpe iam ostendimus, hæreses apud Apostolum inter mala ut bonum poni, &c.] Adludit ad librum de Prascrip. aduers. hæres. ubi sæpe citatur illud Apostoli hoc eodem capite: Oportet hæreses esse, nempe cap. 1. 4. 5. 30. & 39. quorum secundo & ultimo loco etiam illud: ut probabiles (siue electi) manifestentur; ubi vide Adnot. nostras num. 21. & verò sicut hic: probabiles legit, etiam lib. de Anima cap. 3. lib. de Resurr. carn. cap. vltimo, & alibi sequentior.

124. Proinde panis & calicis sacramento, &c.] Adludit haud dubie ad lib. 4. aduers. Marc. cap. 45. ubi vide Adnot. nostras num. 663. & 664. cum Auctore, Lectorem remittit; nihil hic in se ipso uicinas de institutione sacramenti corporis & sanguinis Domini, & preparatione ad id necessaria, que latius præsequitur Apostolus, præter iudicij mentionem, de quo sic ille: Quod si nosmetipsos diiudicauerim, non utique iudicauerimur; dum iudicauerimur, aut, à Deo ueripimur.

125. Nunc de spiritalibus dico, &c.] Hic transit ad 1. Corinth. 12. caput, non aliud legens quam: dico, pro eo quod alij nolo vos ignorare, & Syriacus interpretor velim vos scire; locum hunc intelligens (non aliter quæ Ambr. Chrysost. & Theophil.) de septem donis Spiritus, atque adeo Apostolum conuenire cum Ista cap. 11. latissime deducens.

126. Prodiit virga de radice, &c.] MS. Vatican. cod. Prodiit, sed illud retinui, quod in futurum legens alia aditiones omnes, & ipse etiam Auctor supra Tom. 1. lib. aduers. Iud. cap. 9. quo sit ut etiam mox subiuerimus ex altero Vatican. MS. cod. & replebit, pro quod erat: repleuit. Atqui legit Paraphrasticus: Et hoc de radice eius ascendet, de virga; ut ostendat se per virgam intelligere B. Mariam Virginem, sicut supra aperius lib. de Carne Christi, cap. 21. virga ex radice, Maria ex David; flos ex virga, filius Mariæ, qui dicitur Iesus Christus, id est enim quod paralogice etiam hic reperit: Christum in floribus figura ortorum ex virga profecta de radice Iesse, id est virgine generis David filij Iesse. In quo Auctorem uincantur B. Hieronym. in Comment. Ista, B. Epiphanius.

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLI
A. V.
36.

Orat. de S. Virg. laudibus, & B. Leo Papa 1. serm. 4. de Natiuitate Domini; quum alij malint radicem, Christum ipsum interpretari. Atqui de varia verbotenus, eodem tamen sensu eius loci translatione, vide Adnot. nostras dicto loco lib. aduers. Iud. num. 119. quae ipse infra transponit, vt accomodet Apostolo. Sunt verò Terullianicae voces hic & paulopost: obuentura, & censu.

127. ablatò à Iudæa sapiente, & prudente architecto, & consiliario, & Propheta, &c.] Latius hic citat locum Isai. 3. quam supra lib. aduers. Iud. cap. 13. lib. 1. aduers. Marc. cap. 24. & huius lib. cap. 6. non aliud citet quam de sapiente architecto, quem LXX. distinguunt à prudente auditore. Atqui legimus partim ex prioribus locis, partim ex 2. Vatic. MS. vt hoc (pro: hie) sit: Lex & Propheta (pro quo erat: Prophe- ta) vsque ad Ioannem, quod ipsum Luc. 16. supra tra- ctatum est lib. 4. adu. Marc. cap. 33.

128. charismata, &c.] Retinuit vocem Graecam Apostoli *χαρισματων*, quam vertit Latinus vulgatus In- terpret: gratiam, Auctor verò paulopost: donum, sin- gulari numero.

129. Ascendit in sublimitatem, &c.] Ad ex- plicationem adfert locum Psal. 67. non iuxta LXX. sed magis iuxta quod citatur ab Apostolo Ephes. 4. de quo partim etiam infra c. 18. ubi sublimitatem vertit quod Graecè est *ὑψος*; In hoc tamen differt ab vtriusque, quod legat & interpretetur: filiis hominum, pro eo quod illi: hominibus. Sed in scripturis 1. Cor. 4. ac Gal. 4. & 1. Corinth. 7. nihil variat. Atqui: donatiua, vox Ter- tullianica est.

130. In nouissimis diebus effundam, &c.] Pro- sus sic castigauimus ex altero MS. Vatic. pro: nouissi- mis temporibus. Nam quum totis 2. duntaxat hà- beat: Et erit post hæc; Apostolus Petrus Act. 2. ex- plicationis gratia legit: In nouissimis diebus, iuxta editiones omnes Graecæ, Syriacæ, & Latinæ; & ipse quoque Auctor bis id ipsum max. repetit. Mallem etiam in illis utroque loco legere: filij filiaeque vestræ, quam: eorum; sed quia hoc habent etiam MS. nolui quid im- mutare.

131. Alij, inquit, datur per spiritum, &c.] Hic redit ad verba Apostoli huius capitis. In quibus solum differt, quod legat duntaxat: alij virtutum, omissa voce: operatio, cui consentit Interpres Syrus legens: alij virtutes, quum tamen plurali numero, vt reliqua ple- raque, legatur à Graecis *εργαματα*; & quos secutus est in hoc contrario, quod bis legat: linguatum. Atqui ha- bet Vatic. alter MS. in spiritualitate interpretanda; sed quod alij legunt voce Terullianica: specialitate, magis conuenit cum eo quod praedit: Compara deni- que species Apostoli & Isaiæ.

132. qui corporis nostri per multa & diuersa membra vnitate, charismatum variorum compa- gini adequauit, &c.] Huius paucissimis expressit, quicquid eodem capite sequitur apud Apostolum per ver- sus multos; ex quibus vixet etiam duntaxat B. Epiphan. aduers. Marc. Confut. 12. ex hac 1. Epist. ad Cor. illud: Sed Deus contemperauit corpus.

133. Qui de dilectione quoque omnibus cha- rismatibus praeponenda, &c.] Sic Paraphrasticus ro- tum cap. 1. Corinth. 13. tribus duntaxat verbis adtingens, illud explicat: maior autem horum est dilectio, com- parari etiam illud cum praepo dilectionis, Deuter. 6. Vbi legitur rursum ex altero Vatic. MS. eod. & proxi-

mum tuum tamquam teipsum, pro: tibi tam- quam te.

134. Quod, etsi in Lege scriptum esset, com- memorat: in aliis linguis, & in aliis labijs locu- turum creatorem; cum hac commemoratione, &c.] Ita distinguendus necessario hic locus, ubi tran- sit ad 1. Cor. 14. cap. in quo illud Isai. 28. citat Apo- stolus ad confirmandum charisma linguarum, de quo latissime tractat penè vsque ad finem capitis. Non solum autem id ipsum aduers. Marc. adfert B. Epiphan. Confut. 14. sed etiam Confut. 13. quod praemittitur: Sed in Ecclesia volo quinque verba mente mea loqui; ubi tradit erroneè addidisse Marcionem, pro- pter legem.

135. Neque praescribens silentium mulieribus in Ecclesia, &c.] Hic similiter aduers. Marc. vige. Apo- stolus, vt silentium mulieribus praescribat, ex lege (nempè Gen. 3. illa: sub viri potestate erit) accipere lubicandæ feminae auctoritatem.

136. Aedat aliquem Psalmum, &c.] Adhuc hic ad illud quod praecedentibus praemittitur apud Apo- stolus: Vnusquisque vestrum Psalmum habet, &c. *ὑποψαλλον* (quam vertit Auctor: visionem) ha- bet; interpretationem linguae habet. Sic enim legit Auctor pro eo quod est: linguam habet, interpretatio- nem habet, ponens etiam intermedium: orationem, pro eo quod Apostolus habet: doctrinam. Quod verò addit: in ecclasi, id est, amentia, & illud: mulierem a- pud se prophetasse, &c. ad Maximillam Montani pedissequam, atque adeò ad errorem Montanistarum (de quo inter Paradoxa Auctoris) pertinet; ubi etiam de ecclasi, sicut & infra ad fragmenta sex librorum eius argumenti Tom. 4.

CAP. IX.

137. Interim Marcionites nihil huiusmodi ex- hibebit, &c.] Inscriptionem huic capiti dedimus: Ex eiusdem Epistol. 1. ad Cor. cap. xv. parte prio- re; ubi eadem ipsa pleraque repetit, quae supra lib. de Resurr. carn. locis mox citandis, quae ipsa etiam adfert B. Epiphan. Confut. 16. Lego autem ex coniectura Rhe- nan. in margine: qui timeo iam, pro: qui tum et- iam, ob eandem planè litteras, & ex altero MS. Va- tic. pronuntiare, pro: praenuntiare.

138. Mortuorum resurrectionem quomodo quidam tunc negarint, &c.] De hoc ibi cap. 48. De illo verò: quod vulgus ipsum defunctos colebat, &c. Ceterum corpora, aut ignibus statim, aut feris, &c. abolebat, cap. 1. ubi latius & nostris Ad- not. num. 2. & 3. De proprietate vocabulorum tam mortuorum quam: resurrectionis, cap. 18. ubi etiam citat illud Gen. 3. Terra es, & in terram ibis. Rursum de illo: Quia per hominem mors, & per ho- minem resurrectio, cap. 48. ubi mirum est non addi: mortuorum, quod habent aditiones omnes. Et ibidem de illo: Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur; quod hic paulo al- ter in prima persona expressit: sic in Christo viuifica- mur omnes sicut mortificamur in Adam. sed eo tē- pore variabant exemplaria.

139. oportet enim regnare eum, donec ponat inimicos eius sub pedes eius, &c.] Sic ad verbum ex Graeco, quomodo etiam supra lib. aduers. Hermog. c. 11. ad eundem adludens locum, sicuti & lib. de Carne Christi. c. 15. ubi praesequitur: carnem nõ statim resurrecturam,

cum Rhenano, quàm quod habetur vulgò: Viderit infirmitas. Ista Kalendæ, & magis enim illud ad phrasin Tertullianicam pertinet. Ac si dicat: Viderit infirmitas ista, nempe baptizari pro mortuis fortè (id enim significat Auctor: si fortè) Kalendæ Februariæ, id est (sicuti rectè Rhenanus) sacra, quibus hoc mensè Romanus populus februebatur, id est lustrabatur per ignem, respondebunt illi, nèpè Marcioni, petere pro mortuis, utpote baptismum pro mortuis. Quasi proinde (Vti idem) significatur lustrationis Februariæ loco mortuorum baptismum fortassis successisse apud quosdã Christianos, & ex illo lustrandi ritu sollempni irrepisse. Hactenus ille non male. Nam Kalendarum Februariarum etiam rum simili ritu usitatum meminit B. Chrysost. homil. de Kalendaris, illi etiam Ven. Beda consentit lib. de Temporibus, ceremonias ardentium cereorum, quos hodie Christiani eo die qui Purificatio Mariæ dicitur est, ex more circumferant, à Februariabus Romanorum sacris originem sumpsisse. Ita, inquit, pertinaci paganismi mutatione subuentum est; quem rei in totum sublatio, potius irritasset.

153. denotare, &c.] Pro arguere (inquit idem Rhenan.) ut lib. de Patientia, c. 3. Patum hoc, si non etiam proditorum suum secum habuit, nec constanter denotauit.

154. Habemus illà alicubi vnus baptismi definitorem, &c.] Nempe Ephes. 4. De quo ipso vide supra latè tractatum adu. Anabaptistas lib. de baptis. cap. 15. & ibidem in Adnotationibus nostris. Sine autem illud legas, siue cum altero Patre, MS. definitorem, perinde est. De Proterbio: hunc gradum figimus, vide nostra Prolegomena. Adnotat verò rectè Rhenanus legi posse: disceptationem, pro: disceptationem, sed quod hoc sit in MS. Patre. nolum quid immutare.

155. Sed dicent quidam: Quomodo mortui resurgunt; quo corpore veniunt, &c.] Suprà loco iam dicto lib. de Resurr. carnis, legit magis secundum Apostolum: Sed dicit quis. Et utrobique magis consentit Græcis exemplaribus, qui legunt ἐν αἰσθητοῖς & ἐν σπύραις. Et verò quo corpore, tractat latius cap. 52. Et quod eodem corpore venient, eiusdè lib. cap. 56. 60. 61. ac 62. idque contra alios hæreticos, nempe Valentinum & Apellem, qui non negabant resurrectionem, sed alterius qualitatè carnem futuram adferrebant; non contra Marcionem qui resurrectionem carnis in totum negabat, soli animæ salutem re-promittens, vti eiusdè lib. cap. 2. de vtriusque manifestum sit.

156. obducitur, &c.] Hoc est (inquit Rhenan.) cõ- uincitur, subaudi, Marcionem. Hoc verbo in hunc sensum crebro vtitur, ut supra adnotauimus, & infra sumus adnotaturi.

157. Denique si proponit exempla grani tritici, &c.] Ad iudicium ad illud etiam supra tractatum, c. 52. Non quod futurum est corpus feminatur, sed nudum granum, si fortè (εἰ τριτοῖς) tritici (siue frumeti) vel aliquid eiusmodi. Deus autem dat illi corpus prout vult (Græcè ἡθέλησεν) & vniciuque feminum proprium corpus. Et sic enim lego, pro: vt) aliã quidem carnem hominum, aliam verò pecudum & volucrum (omissi hic quod ibi addit: aliam pisciũ) Et corpora cœlestia atque terrena, siue, vti ibi legitur: supercœlestia; & aliam gloriam solis, & lunæ aliã, & stellarũ aliã. De quibus vide ibidè Adnot. nostras.

158. Sic & resurrectio, &c.] Patet id explicat

Auctor sic & sequentia, qua sic supplemus: Seritur in corruptela; resurgit in honestate & virtutem; nam apud Apostolum, & supra sic legitur, immò ibi latius citantur Apostoli verba; vbi vide Adnotat. nostras num. 379.

159. Proinde et si seritur animale, resurgit spiritale, &c.] De hoc ibidem Auctor, & latius cap. 53. vbi vide Adnotat. nostras in eadem penè verba per totum caput, & latius inter Paradoxa Auctoris in Prolegomenis de illo: Et si habet aliquod proprium corpus anima vel spiritus.

160. dici capit, &c.] Pro (inquit Rhenan.) huius verbi capit multus iam locus adnotauimus. Sic enim vertit quod Græcè ἐνδεδυγεται dicitur, quo & illi imperfonaliter vti solent. Hic tantum valet ac si diceret: recidis in appellationem vt animale dicatur, siue meretur animale dici. Sic lib. de Resurr. carn. c. 26. Quã & patrum dici capiat, & lib. 3. adu. Marc. cap. 6. Id enim intelligi vel non intelligi capit.

161. Non primum quod spiritales &c.] Similiter vertit supra quod habet Apostolus post verba sequentia, & id ipsum etiam Auctor indicat illis verbis: Ad hoc enim & de ipso Christo præstruit, &c.

162. Factus primus homo Adam in animam viuat, &c.] Adnotatu dignum quod subdit hæreticum stultissimum (nempe Marcionem) posuisse Dominum nouissimum pro nouissimo Adam; vti hinc constat, hæreticis vstrata scripturarum immutatio.

163. Eodè modo & in nomine hominis reuincetur, &c.] Nempe Marcion, eo quod substituerat: secundus Dominus de cœlo, pro eo quod Apostolus: secundus homo de cœlo. Quam variam lectionem conuicio in causâ fuisse, vt explicationis & reuincendarum hæreson gratia, legi cõperit apud Græcos iam ætate B. Chrysostomi & Theophilacti, & de δευτερος ἄνθρωπος ὁ δεύτερος ἐξ οὐρανοῦ, id est: secundus homo ipse Dominus de cœlo; nec aliter Syriacè; quamquam interim vulgato Latino interpreti, & ipsi Tertulliano consentiãt BB. Ambr. & Hieron. alicubi. Quare rectè addit Auctor: Sequentia nam (Marcionem nempe) comprimit; Qualis qui de terra, tales & terreni, & qualis cœlestis, tales & cœlestes; vbi subintelligi hominem aut homines adnotat. At qui de intellectu huius scripturae vide supra lib. de Carne Christi, cap. 8. & 17.

164. Sicut portauimus, inquit, imaginẽ terreni, portemus & imaginẽ cœlestis, &c.] Bt hie adnotanda Auctoris explicatio: Portemus enim, inquit, non portabimus; præceptiuè, non promissiuè; contra Erasimum, qui opinatur aptius esse huic loco futurum tempus; atque adeo etiam minus toleranda Latina ἀγαγε εἰς δόξαν Ἰσίδωρι Claris castigatio, qui substituit: portabimus, pro: portemus; quum istud legant non modo Latini B. Cyprian. lib. de Disc. & hab. virg. lib. de Zelo & liuore, lib. 2. Testim. cap. 10. & lib. 3. cap. 11. B. Ambr. in Comment. sed etiam Græcolatinus B. Iren. lib. 5. cap. 9. Immo Græcus Theophilactus, vel Erasmo teste, vtramque lectionem interpretatur, & insuper quidam Græci codices legunt φορέσωμεν, id est: portemus, pro eo quod ἀγῶ, φορέσωμεν.

165. Hoc enim dico fratres, quia caro & sanguis regnũ Dei non possidebunt, &c.] Istud latissime tractat lib. de Resurr. car. Tertullian. c. 49. 50. & 51. quod, & ad Adnotat. nostras ibidem Lectorem remittimus; prout etiam de illo ad Gal. 5. vbi operibus carnis abstulit regnum Dei; & quod aliã (id est alibi, nempe Rom. 8.)

dicit Apostolus: Eos qui in carne sunt, Deo placere non possunt.

166. Ita & corpus carnalium operum vas est, anima est autem quae in illo venenū alicuius mali facti réperat, &c.] De hoc Auctoris loquendi modo, præterquam quod supra adrimus lib. de Anima, cap. 40. num. 455. vide latius nostra Prolegomena inter Paradoxa ipsius.

167. merebitur Dei regnum per expiationem eorum quae in corpore admittit, &c.] Facit etiam hic loci, sicuti plurimi alij supra, pro meritis operum, contra hodiernos hæreticos.

168. Resurgent enim mortui incorrupti, &c.] Alio ordine hæc citat Auctor quam habeatur apud Apostolum. Illa enim verba ibi intermedia primo loco ponit, & deinde coniungit, sicuti etiam supra lib. 3. adu. Marc. cap. ult. Et nos mutabimur in atomum, in oculi momentaneo motu; ubi videtur pro illorum sententia facere qui legunt: *Ἐν ποτῆ ὀφθαλμοῦ*, pro eo quod alij: *Ἐν πρῶτῆ ἡμέρῃ*, id est in ictu. Supra interim lib. de Resurr. carn. cap. 51. eodem quidem modo legit, sed ordine Apostoli seruat. De demutatione autem quid Apostolo dicatur, vide supra dict. lib. de Resurr. carn. cap. 41. & 42. etiam de solo quod pulchre hic ab Auctore explicatur: Oportet enim corruptiūm hoc, &c. induere incorruptelam, &c. de illo Matth. 22. Erimus sicut angeli Dei, eiusdem lib. cap. 62. Quibus locis vide & Adnotat. nostras. Atqui castigamus mox secundum vestigia alterius Vatic. MS. iuxta quod etiam supra num. 165. caro & sanguis regnum Dei non consequentur, pro: consequentur.

169. accedit resurrectioni, &c.] Accedere (inquit Rhenan.) frequenter usurpat pro accidens esse; ut in precedentibus: Quod & in ipso hic accedit, & paulo anti: Nisi ex accidentibus cui magis competant.

170. Vbi est mors victoria tua, vel contentio tua: ubi est mors aculeus tuus? &c.] Sic hic ex MS. Vatic. addentes tuas iterum legentes: vel, pro eo quod substituerat Rhenanus, ubi. Voluit enim Auctor indicare variā eius loci lectionem tam Græcam, quam Latinam, de qua supra latius Adnot. nostras in l. de Resurr. carn. cap. 51. num. 368. nisi forte ex margine irreperit: victoria tua vel; nam Auctori videntur esse lectionem: ubi est contentio tua, quamquam ordine verborum sequentium immutato, ibidem ostendimus.

171. Nec alij Deo gratias dicit, quod nobis victoriam, &c. præstiterit, &c.] Quum hic nihil variet a vulgato Interprete, videtur probabile, utramque illam lectionem Auctore adidisse, quem etiam hic totō vitiosū usurper Apostolus. Ceterum ex cap. XVI. Epist. prioris ad Cor. nihil ad hæc tunc Auctor, neque etiam B. Epiphanius, puto quod id Marcion revidisset.

CAP. XI.

172. Si Deus cōmune vocabulū factum est, &c.] Titulum veterem ad marginem sic auximus: DE EPISTOLA II. AD CORINTHIOS EX CAP. I. III. & IIII. nam ex II. nihil adfert. Atqui recte addit: vitio erroris humani, ad idolatriam adludens, qua plures Dei dicuntur & creduntur; de qua supra T. 1. Apolog. adu. Gent. & Tom. 2. l. de Idolol. locis quam plurimis.

173. Benedictus tamē Deus Domini nostri Iesu Christi, &c.] Istud adfert ex Apostolo 2. Cor. 1. sicuti quod mox subiungit: misericordiarum pater, explicans ex scripturis Gen. 1. & Daniel. 3. illud: Benedictus, &

actiue & passiue.

174. & ab vniuersis benedicitur, habes Daniel. lem, &c.] Quum istud citetur iuxta Theodoretum & LXX. non verò iuxta Hebræos, Danielis 3. ubi tres tantum hymnum cantasse leguntur: Benedicite, in qui ab vniuersis benedicitur Deus; confirmatur illum cantum eorum. Quod etiam Rufinus lib. 2. aduers. B. Hieron. in mō & ipse Hieron. lib. 1. Inuict. in eundem, & August. sermon. 47. de Sanctis, agnoscunt iam tum in Ecclesia vstitatum fuisse. Citantur quoque alibi supra, in fallor, ab Auctore ipso quedam canticū verba. Quæ et à B. Cyprian. lib. de Orat. Dominica citatur illud etiam apud Hebræos desideratum: Tunc illi tres quæ ex ore hymnum canebant, & benedicebant Dominum.

175. misericors & miserator & misericordiam plurimus, &c.] Ordine verborum immutato, & præter sua, citat istud ex cap. 3. Ionæ, addit & misericordiam præstitam Niniuitis, Ion. 3. Ezechia, 4. Reg. 20. Achab, 3. Reg. 21. & David, 2. Reg. 12. de quibus precibus, iisdem verbis, supra lib. 4. adu. Marc. cap. 10. legimus autem ex altero MS. Vatic. cod. more Tertulliano: Tezbelis, pro: Iezabel.

176. Accidens enim est quod adscribitur, &c.] Pulchra definitio Accidentis.

177. Sic & testamentum nouum, &c.] Quod aliud agens transit ad illud 2. Cor. 3. Quia idem inquit citat ministros noui testamenti, non littera, sed spiritus, quare recte Rhenan. & stigaur: etiam non littera, sed spiritus. Adludit etiam ad id quod procedit: sed spiritus Dei vini, non in tabulis lapideis, quum subsciberet. Dicitur qui litteram tabulis lapideis (Exod. 24.) incididerat, idem & de spiritu edixerat: Effundam, & Joel. 3. Rediens verò ad verba 2. Cor. 3. Et si littera incidit, spiritus verò viuificat, id comparans ad scripturam Deuter. 32. non semel supra citata. Atqui ipse aduers. Marc. ex Epist. II. ad Corinth. Confut. in medium adferre illud c. 1. Quotquot enim fuerint missiones Dei, in ipso ipsum etiam sunt, quæ propter & per ipsum, Amen Deo.

178. Olim duplicem vim creatoris vindicamus, & iudicis & boni, &c.] Sic legitur ex altero MS. cod. pro: vindicamus; quia adludit ad 2. lib. adu. Marc. cui hunc titulum dedimus: DE DEO IUSTO ET TAMEN OPTIMO.

179. Cōmemorat & de velamine Moyses faciem tegebat in contemplabilis filius Israël, &c.] De hoc quod sumptis Apostolus ex cap. 34. Exod. supra Adnotat. nostras lib. 4. adu. Marc. cap. 21. num. 344. Atqui & istud, & quod sequitur: Si ideo tegebat faciem maiorem, &c. magis paraphrasia, non veritas Apostoli, quam ad verbum, Legimus Moyses præter, ex Vatic. 2. MS. idque tum hic, tum paulo post etiam præter.

180. Sed obtusi sunt sensus mundi, &c.] Hæc habet quod Auctor in hac translatione Latina tantum consentiat, quantumvis Græce sit: *Ἐπεὶ οὖν ὁ νοῦς ἡμῶν τεταρβήθη*. Quibus consentit etiam B. Cyprianus lib. 2. adu. Marc. l. III. cap. 4. quare & hic nōmo littera est. Quæ stigatio: obsecari sunt. Verum verò ex altero Vatic. MS. cod. more Tertulliano: De Israël (pro: Isaac) dicitur: ad hodiernum vsque velamen idipsum non audi, impositum est) in corde ipsorum. Nihil enim differret in eo quod sequitur, nisi quod phrasia sua dicitur ponent aliter: Quum verò conuerteret ad Deum, conuersus fuerit) auferetur velamen.

181. Dicit ergo nos iam aperta facie, &c.]

TERTULLIA
Cm. Annotationib
PAMELLI
A. V.
JG.

variatur ab alio Auctore, quod legat dumtaxat: contem-
plantes Christum, pro gloria Domini; magis verò Gra-
eco contextus conuenit illud: eadem imagine transfigu-
rati à gloria, & in gloriam, ubi Parentes distinxerunt
intermedium illud (qua scilicet & Moyses trans-
figurabatur à gloria Domini.)

182. tamquam à Domino (inquit) spirituum,
&c. Quod mirum est, differt hic ab aditionibus omnibus
Auctore legens: à Domino spirituum, quum omnes le-
gant in singulari, aut: à Domini spiritu; quomodo B.
Ambrosius Theoph. & vulgatus Interpretatur: à Domino
spiritus, sicuti Graeci codices hodierni; aut: à Domino
spiritu, velut Graeci quidam & Syrus Interpretatur; aut de-
nique: ad Domini spiritum, si mendo si non sint codices,
quomodo modum B. Augustinus lib. de Civitate Dei 22.
cap. 29.

183. Nos contra sic distinguendum dicimus:
In quibus Deus, dehinc: cui huius excacauit mē-
tes infidelium, &c.] Sic Auctor istud 2. Cor. 4. di-
stinguit; aduersus Marcionem, qui legebat: In quibus
Deus cui huius, &c. quamquam interim paulo post ni-
hil facere pro Marcione ostendat, etiamsi distinguatur pos-
teriori modo, si per Dominum cui huius interprete-
mur diabolus; ostendens denique prorsus illius inter-
pretationi de Deo creatore, repugnare quod sequitur:
quoniam Deus qui dixit ex tenebris lumen splen-
descere, relaxit in cordibus nostris ad illuminationem
agnitionis suae in persona Christi. Sic enim,
iuxta Apostolum, & ipsum Auctorem supra lib. de Resurr.
carn. cap. 49. distinguo, nouam periodum ibi incipit:
Quis dixit: fiat lux? Quem postremum locum Apostoli
B. Epiphanius etiam adu. Marc. adfert Confut. 2. ex hac 2.
Epist. ad Cor. Atqui priorem illam distinctionem (quam
magis etiam probare videtur Tertullianus) desumpsit ex
B. Irenaeo lib. 3. cap. 7. qui etiam similes locos hyperbaticis
plenus ex Apostolo citat; quos sequuntur B. Chrysostomus
Theoph. & alij Graeci, quod difficile esset explicare quomodo
diabolus Deus huius cui diceretur. Posteriorem ma-
luerunt amplecti B. Cyrillus citantibus Scholius Graecis, et
B. Ambrosius. Præterquam adtingunt & B. Chrysostomus
& B. Augustinus lib. 22. contra Iulianum, cap. 2. & 9. putans
nihil absurdum esse, Diabolū vocari Deum huius cui,
quum dictum sit ab Apostolo: Quorum Deus ventus est;
& in Psalmo: Dij gentium demonia. Prorsus autem le-
gendum: Ita non huius cui Deus, pro: Ita etli, quia
habetens priorem sensum prosequitur, posteriorem dum-
taxat incipiens eo loco: Et positum, &c. ubi etiam suspi-
cilli illud: esse; quum sequatur: huius cui Dominum
(seu potius: Deum, quamquam noluerim immutare, quod
illud legant etiam MS. P. A. I.) diabolus interpretari.
Atque: contextus victoriae, in Gentium phrasibus est Ter-
tullianica (etiam adnotante Rhenano) & : nae, Graecum
est Aduersum, pro certè, profectò.

184. Eto similis altissimi, ponam in nubibus
thronum meum, &c.] Infra ca. 17. citat istud Isai. 14.
magis cōformiter aditionibus omnibus (nam hic ordinem
immutauit) Ponam in nubibus thronum meum,
ero similis altissimo. Est autē utraque lectio bona, sine:
altissimi, sine: altissimo. Præterquam adnotat paulo aliter
legunt aditiones aliae, ut potè priori loco: super astra
caeli ponam thronum meum, & deinde: ascendam su-
per nubes. Supplemus autem paulo post: Et de illumina-
tione mundi, &c.

185. Significatum est (inquit) super nos, &c.]
Resulipis est hac Auctoris Psal. 4. lectio, pro eo quod alij

omnes transferunt: Signatum est, verum videtur Auctor
legisse ἐσημασμένον, derivat. σημάς, quod & significo,
& signa, verti potest, pro eo quod hodie Graecè legitur ἐση-
μασμένον, σημάς. Atqui de phrasibus Tertullianicis, qua
personam, Graecè ἑστὸς τὸν, hic pro facie quater in-
terpretatur, vide supra lib. 3. adu. Marc. cap. 6. nu. 39. si-
cuti etiam de illo ad quod videtur hic adludere ex Thre-
mor. cap. 4. Spiritus personae nostrae Christus Do-
minus, quum addit: Persona autem Dei Christus
Dominus.

186. Qui est imago, inquit, Dei, &c.] Rectè præ-
mittit: Vnde & supra Apostolus, quia interponitur ab
Apostolo ante illud: Quoniam Deus, &c. sicut etiam
Euangelij mentio, quam praemittit Apostolus: ut non
fulgeat illuminatio Euangelij.

187. quam nos ad Ephesios praescriptam habemus,
haeretici verò ad Laodicenos, &c.] De hac Epi-
stola aduersus Marcionitas etiam producit testimonia in-
fra ca. 17. ubi explicatur etiam illud: Meminisse Na-
tiones, &c. sed longe alius verbis magis Apostolo con-
gruentibus, de quo proinde ibi latius num. 270. Hic dum-
taxat inde castigamus: etiam sine Deo essent, pro: sine
Domino, maxime quum illud explicans subiungat
Auctor: Ergo si Natione, sine Deo dixi esse.

188. Quale est autem, &c.] Redit ad Apostolum
2. Cor. 4. ubi bene habet quod cum Interpretatur vulgato
veritat: fictilibus, quod Graecè est ὁπταῖς, idque non
semel, aptissime verò transfertur vox Graeca: ἠὲ τὸ
ἄλλο, eminentia, non ab Auctore dumtaxat, sed & à B.
Augustino Epist. 154. & serm. 15. de verbis Apostoli.

189. in quibus tanta nos pati dicit, &c.] Tribus
verbis duos versus Apostoli expressit Auctor, addens ex
versu sequenti: in quibus etiam mortificationem
circumferimus Domini; sic enim prorsus legitimus pro:
Dei, tum quod nullo modo huic loco id competat, tum
quod Graecè sit τὸ ἄλλο, ubi Latine hodie legitur
lesu Christi, tum denique quod mox subiungat: in qua
& mors Christi circumferitur (nam eo modo veritè
etiam B. Ambrosius ἕξαστος) Et tunc mors Dei impro-
prie diceretur etiam de Christo, quod ipsum tamen pau-
lo post repetit, legens cum B. Ambrosio, sicuti Graecè est:
ut & vita Christi manifestetur in corpore nostro,
& rectè, quum apud Apostolum repetatur: in carne no-
stra mortali. Atqui B. Epiphanius adu. Marc. ex Epist. 2. ad
Corinth. Confut. 3. scribit rescidisse intermedium illud: si-
cut scriptum est: Credidi propter quod locutus
sum, inter illa Apostoli verba: Habentes autem eun-
dem spiritum fidei, & nos credimus, quare etiam
loquimur.

190. Et quomodo in sequentibus non ad visi-
bilia, &c.] Hic nullum ordinem verborum Apostoli ob-
seruat; nam ad temporalia & aeterna nos adhorta-
tur in suae capit; ubi bene habet temporalia, non tem-
poraria, quod Graecè sit τὸ ἄλλο, &c. Et multo ante præ-
mittitur ab Apostolo quod hic sequitur: exteriori
hominem nostrum corrumpi, cui etiam vel ipso te-
ste praemittitur: Et non deficiemus; ubi mirum est sic
legi, quum aditiones aliae legant: deficiamus. Deinde se-
quitur: interiori hominem nostrum renouari de
die in diem. Atqui de exteriori & interiori homi-
ne, vide latè tractatum supra lib. de Resurr. Carnis, c. 40.
41. 42. 43. & 44.

CAP. XII.

191. Terreni domicilij nostri, &c.] Caput hoc in-
scripsimus: Ex eiusdem Epistolae ca. 5. 6. 7. 11. 12. & 13.
NNn iij

nam ex 8.9. & 10. & 14. capitibus nihil adfert Auctor, sicuti nihil ex his omnibus b. Epiphanius. Atqui ex eo quod supra lib. de Resurr. carn. cap. 41. ostendimus, num. 290. legi debere: Terrena domus nostrapatec etiam hic legi debere: Terrenum domicilium nostrum, pro eo quod erat: Terreni domicilij nostri. Bene autē habet quod cum vulgato Interprete interpretetur: non manufactam, vocem Græcam ἀνεροτολίαν; ubi profusus substituitur: in cœlis, prout habet tum Apostolus, tum Auctor his loco citato, pro: in cœlo.

192. Ingemere nos de isto tabernaculo corporis terreni; quod de cœlo est superindui cupientes, &c.] Sic distinguendum esse hunc Apostoli locum ibidem tradidimus num. 291. ex quo loco etiam, & ipso Auctore paulopost, castigamus: superindui, pro: superinducere. Vbi etiam tractatur illud: Siquidem & despoliati non inueniamur nudis; sic enim ex eodem loco secundum Apostolum castigamus, pro: inuenimur. Hic autem paraphrasticè transiit de hoc tabernaculo corporis terreni, pro eo quod duntaxat est apud Apostolum: in hoc; quod adeo partim id desumpsit ex sequentibus hisce verbis: Etenim qui fumus in isto tabernaculo corporis (ubi addit: corporis ad explanationem maiorem) ingemimus quòd grauemur, &c. ubi haud dubiè legit vocem: quæ hodie Græcè desideratur, & vertitur à vulgato Interprete.

193. quod in prima Epistola strinxit, &c.] Loquitur de 1. Epist. ad Corinth. Adnotat autem Rhenan. accipi: strinxit pro: perstrinxit, hoc est obiter indicauit, vel leuiter adiecit.

194. vti deuoretur mortale hoc à vita, &c.] De hoc vide supra eiusdem lib. de Resurr. carn. c. 42. nu. 296. & latissime ex proposito, toto cap. 54. Sicuti de illo: & arabonem nos spiritus dicit à Deo habere, cap. 51. num. 366.

195. & abesse à Domino, &c.] Vide & de hoc supra dist. lib. cap. 43. n. 304. & 305. Vbi interim legit peregrinari à Domino non semel, quod hic bis transiit: abesse; ut magis explicet verba illa Græca contraria ἐξουθενεσθαι & ἐξουθενεσθαι; & hic: noni ducere verit, quod ibi: bonum ducere, Græcè, ἐδδουεν, vel interprete Rhenano, qui similem locum adfert 1. Cor. 1. supra huius lib. cap. 5. bofi duxit Deus per stultitiam prædicationis saluos facere credentes; quo fit, ut existimem etiam ibi sic legendum: plenitudinem in semetipso inhabitare.

196. Atque adeo: omnes ait nos oportere manifestari, &c.] Etiam de hoc latius tractatum habes dist. lib. cap. 43. num. 309. & 310. Hic duntaxat variat, quod h. dicit: ut recipiat vnusquisque quæ per corpus admittit. Hic vero: vt reporter per corpus secundum quæ gessit; nec mirum, quum etiam Græcè ἀμφιλογία sit.

197. Si enim tunc retributio meritorum, &c.] Etiam hac facit pro meritis operum, sicuti & quod sequitur: dispensationem boni & mali operis, id est, vel Rhenano teste, compensationem remunerationemque, nam quod addit, seu patius inquisitionem & examen rerum bene vel male gestarum, non placet; ut potè quum Auctor priori modo semper: dispensationem accipiat. Iterum re-presentationem hic accipit pro vera exhibitione.

198. Siqua ergo cōditio noua in Christo, &c.] Conditio, more Tertulliano, accipitur pro: creatura, Græcè κτίσις. Consentit verò etiam hic cum Interprete vulgato Latino vertens: Si qua, pro eo quod Isidorus Cla-

uius cum Erasmo nimis liberè. Siquis, De sequenti bus partim verbis ex 1. Sai. cap. 43. vide supra lib. 1. adu. Marc. cap. 20. num. 142. & lib. 4. cap. 1. num. 11.

199. Si etiam iubet, vt mundemus nos ab inquinamento carnis & sanguinis, &c.] Transit quæ aliud agens ad cap. 7. quum alibi tractauerit quædam de cap. 6. maxime vero illud: nolite iugum ducere cum infidelibus, supra Tomo 2. lib. 2. ad Præsc. Permittit locus plane est mutilus etiam in MS. Vat. codicibus, quæ adeo vt restitui per me non potuerit. Hic interim videtur velle Auctor: Si etiam iubet vt mundemus nos ab inquinamento carnis, & spiritus (ad eum addit Apostolus) significat, carnis & sanguinis nos oportet, sed substantiam capere regnum Dei.

200. Si & virginem sanctam destinam Ecclesiam adsignare Christo.] Hic similiter transit, præmissis 8.9. & 10. cap. ad illud 2. Cor. 11. Destinam virginem sanctam adsignare Christo, nempe Ecclesiam, ubi vertit Destinam, & E. Hier. Statius, in eadem Prophetam, quod & ceteri est ipse ecclesiam, quæ alii venter maluit: Apollonius, Ambrosius, Parus, & vulgatus Interpres Latinus, & Syrus, & Firmilianus vult per ra. B. Cypriani, Epist. 75. Respondit, à quo etiam non addit Auctor, quum addit: tamquam sponsam propofio. Deinde sanctam, pro & virginem, quod magis proprie ad omnes transferunt: castam; quorum vtrumque similegebatur apud Firmilianum. Denique adsignare, cum interprete Firmilianum, & ceteris, quod alii vertunt habere, & Syrus: offerre.

201. Si & pseudopostolos dicit operantibus transfiguratores sui, &c.] Quæ hic emittit Auctor, habes supra lib. 4. adu. Marc. c. 5. Adu. prop. & pseudopostoli, quod per fallum imitarentur, quæ est: transfigurati Apollolos Christi; & cetera de Præsc. adu. her. c. 4. adulteros euangelizantes vocat; ubi c. 6. citat etiam sequentem scripturam: transfiguratione Satane in angelum lucis. Atque non est illud: quem & nos & Marcion noverunt angelum de paradiso; neque enim angelus, sed serpens vertitur in paradiso, Gen. 3. Satanus; sed non hoc vult Auctor in scripturis id dicit, sed fide nouisse se & Marcionem, eundem esse Satanam & angelum malum, qui ibi serpenti pellatur.

202. Hic illud fortè mirabor, si propriam tenuit habere paradysum Deus, &c.] Hic tractat 12. posterioris ad Corinthios, raptum Apostolum paradysum & tertium cœlum, comparans cum fallacine Helise in cœlum, 4. Reg. 2. De priori tractatum habet supra lib. de Præsc. adu. heresi. c. 24. ubi vult adnot. Quincimi num. 146. de altero lib. de Statu. & c. 50. ubi vide Adnot. nostras num. 564.

203. percutiendi & feruendi alienum, &c.] (inquit Rhenan.) lib. de Resurr. carn. (nempe c. 21.) Quæ ergo ditcendi magis ad finis quam preluendum, & eodem lib. in re aliena salutis, nem: in alienam culpam. Adiudat autem ad illud Apostoli: adplicitas est mihi colaphizando angelus Satanæ, & iter Dominum obsecrari, &c. Et dixit: Sufficit tibi gratia mea vt virtus in infirmitate perficereetur. Atque rursus: amulantem hic accipit pro: adu (si sic de loqui liceat) habentem. Fortassis adiudat ad illud Præsc. verb. 6. Sex sunt quæ odit Dominus: Oculos elatos, &c.

204. Quid & formam legis adhuc tenet Galatarum castigator, &c.] Hic vult Auctor quod Galatarum castigator, &c.

TERTULLIA
Cm. Annotationib
PAMELLII
A. V.
36.

stolum, quamquã ea de causa Galatarum castigat, ad huc videtur formã legis tenere, per illa 2. Cor. 13. verba: In ore triũ testium statutum omne verbũ, quod ex Deut. cap. 19. sumptum est. De quo vide supra Adn. nostras lib. de Præsript. adu. her. cap. 22. n. 135. & lib. 4. adu. Marc. cap. 22. num. 329.

205. Quid & non parfurum se peccatoribus, &c. Sic paucis reddit illud Apostoli ibidem: qui agere peccauerunt non parcam; adludens ad illud sub finem capituli: vt non in præsentia durius agam secundum potestatem à Domino datam. Vbi consentit vulgato Interpreti, quod transferat *Στοτόλου* *ἡγοῶμαι*, durius agere.

CAP. XIII.

206. Quando opusculum profligatur, &c. In scripturam veterem ad marginem tamen reiectam sic dilatauimus: DE EPISTOLA AD ROMANOS ex cap. 1. n. 11. v. VI. & VII. Sunt autem voces Tertullianæ: profligatur, retractanda, & iramittenda. At qui legimus profusus: qui toties probauerim, celsionem eius nullum argumentum præstare, &c. pro eo quod erat corruptiss. contrario sensu: quoties probaueram celsionem eius, nullum, etc. itaque eo magis quod sequatur: quatenus & ipse Apostolus legem plurimum (id est interprete Rhenano, maxime, maxima ex parte) videtur excludere. sic enim etiam castigo, pro: ipsa epistola, eo quod sequatur: Sed & iudicem Deum ab Apostolo circumferri, &c. Intelligit autem potissimum librum hunc hæstenu.

207. Non enim me pudet Euangelij, &c. Hic incipit tractare verba Apostoli Roman. 1. quædam præcedentia & sequentia tramittens, quod sæpius occurrerint: sicuti initio huius cap. dixi. Bene autem habet quod veritas Auctor sicuti Latinus vulgatus Interpret: omni credenti, Iudæo (omnis tamen voce: primum, quam omnes legunt) & Græco, &c.

208. Quoniam & iram Dei dicit reuelari de cælo, &c. Necessario addimus: Dei, cum quod eam Apostolus habeat, cum quod Auctor subiungat: Cuius Dei ira? & deinceps de ira Dei disceptet, quam an proprie, an pro vindicta acceperit Auctor, vide nostra Prolegomena inter eius Paradoxa. Fortassis legit etiam veritatem Dei, eo quod addat: Ergo & veritas eius erit, cuius & ira; sed quia Græcè hodie non legitur, addidimus non putauimus. At prorsus lego: detinent, pro: detineant. Porro rectè Rhenan. interpretatur: in vltionem veritatis, nempe receptæ & expulsi.

209. Scimus autem iudicium Dei secundum veritatem esse, &c. Insuper ad 2. cap. Epist. ad Roman. ubi ex altero MS. Vatic. castigamus: iram ipsam, pro: ipsa.

210. Quantas autem foueas in ista vel maxime Epistola Marcion fecerit, &c. Indicat se diumtaxat tractare, quæ Marcion eradenda non vidit, quum tamen abstulerit quæ voluit; hinc factũ vt paucissimi locos Epistolæ prolixissime in medium producat, sicut etiam R. Epiphanius. Eodem pertinent qua habet cap. sequen. Salio & hic amplissimum abruptum intercisæ scripturæ, & paulopost: qui tanta de scripturis ademisti.

211. Si enim iudicabit Deus occulta hominum &c. MS. Vatic. 2. iudicauit, sed illud habet Apostolus iuxta aditiones omnes.

212. Tam eorum qui in lege deliquerunt, quam eorum qui sine lege, &c. Insuper præcedit apud Apo-

stolum verba præcedentia, sicut etiam illud: Quia & hi legem ignorant (quod legit pro eo quod Apostolus non habent) & natura faciunt que sunt legis. De qua Apostoli phrasi vide supra Tom. 2. lib. de Cor. milit. c. 6. num. 56. Atque etiam B. Epiphanius. locum hunc citat adu. Marcionem ex Epistola ad Romanos Confut. 1.

213. secundum Euangelium (inquit) per Christum, &c. Hoc immediatè sequitur verba num. 217. ubi omittere videtur ex proposito: meum, quod habent alia exemplaria Apostoli: vt magis ostendat: Dei eiusdem esse Euangelium & Christum, cuius Lex & natura. Est autem notatu dignum supplementum ex MS. Vatic. 2. codicibus: sed in illum, cuius dum hæc sunt, iudicium dico & iram, etiam illa ipsius sint necesse est, pro eo quod erat diumtaxat: cuius hæc sunt, & ira.

214. Et idè vehitur in transgressores Legis, &c. Vehitur (inquit Rhenan.) pro: inuehitur. Differit autem Auctor ab aliis, quod legat: docentes non furari, & furantes, pro eo quod alij: prædicant. Quod quum Marcion in Deum Creatorem retorqueret, id negat ita intelligi posse; verum latius de furto quod perperam Agrippius impingebat ille, supra lib. 2. adu. Marc. toto c. 20. Lego autem max. more Tertullianid. deuertisse, pro: diuertisse, & retineo cum Rhenano inceslerat, quum tamen Vatic. 2. legant: inceslerat, ne sit repetitio eiusdem vocis, nam sequitur: vt inceslerit.

215. Propter vos nomen Dei blasphematur, &c. Supra Tom. 1. lib. adu. Iud. cap. 13. additur: in genibus, & lib. 3. adu. Marc. cap. 23. ac lib. 4. cap. 14. in nationibus. id enim habet tam Isai. cap. 52. in c. LXX. quam Apostolus, sed ad institutum hic non faciebat. Veritatem autem: Propter vos, quod Græcè est, dicitur.

216. Præfert & circumcissioni carnis præputiationem; apud Deum enim Legis, &c. Prorsus sic legendum & suppleendum est, si Apostoli sensum his verbis exprimi velimus, pro eo quod erat contrario sensu: circumcissionem cordis præputiationi. Nam sequitur ex eiusdem capituli calce: apud Deum enim (sic suppleo) Legis facta est circumcissio cordis, non carnis, spiritu nõ littera. Illud autem de Iudæo in occulto & in aperto intermedium est inter illa. Et qui ipsa huius loci verba Apostoli adfert B. Epiphanius in Marc. Confutat. 2. ex Epist. ad Romanos, sicuti etiam præcedentia illa: habentem formationem cognitionis ac veritatis in Legge, Confut. 3.

217. Tunc lex, nunc iustitia per fidem Christi, &c. Transiens ad cap. 3. ad Rom. paucissimis hisce verbis comprehendit versus 20. 21. & 22. At qui omnino legitimus: Christi distinctio, dispositio est, id est Testamentorum, ea enim frequenter, sicuti significatione utitur hoc loco Auctor his 5. libris adu. Marcionem non Deorum, pro eo quod erat corruptissimè: distinctio dispositio nunc est.

218. Monet iustificatos ex fide, &c. pacem ad Deum habere, &c. In his verbis misia c. 5. (omisso toto cap. 4.) Epist. ad Rom. legit Auctor exordij, id est habemus, pro eo quod alij exordij, habeamus. At qui aliis omibus tractat Epiphanius. adu. Marc. ex epist. ad Rom. Confut. 4. illud: Ad quid (sic enim lego, pro: Adhuc) enim Christus, quum nos effemus debiles adhuc iuxta tempus, pro impiis mortuus est?

219. Lex autem (inquit) subintroiuit, vt abundaret delictum, &c. Verbis his qua in fine eiusdem cap. habentur, paraphrastice addit: vt superabundaret

(sine secundum) scientiam.

235. O profundum diuitiarum & sapientia Dei, &c. [Supra lib. aduers. Hermog. cap. ult. (ubi vide Adn. nostrum num. 160.) & lib. 2. adu. Marc. cap. 2. verit. & sophia, ubique conformiter Græcis & Syriaco exemplaribus, ubi: & intericitur, sed mirum est ab eo omitti: & scientia, quod alij omnes habent. Ibi etiam additur illud intermedium: ut inuestigabilia iudicia eius; sed res simile est hic omisum, eo quod Marcion de industria, non id modo, sed reliqua hæc eraserit, ut potest qui Deum iudicem nollet agnoscere, quem iterum talem probaret ex his verbis Auctor, si legeret. At profus legimus: & inuestigabiles via eius, pro: inuestigabiles. nam Græcè est $\alpha\iota\omega\tau\alpha$, quod non vestigabiles (vel Rhenano consistente) significat.

236. Quis enim cognouit sensum Domini, &c. [Iterum sensum pro mente verit. cum hic, tum etiam supra lib. adu. Hermogenem cap. 17. (ubi vide Adnotat. nostrum num. 57.) & hoc ipso lib. cap. 6. in citatione similis loci 1. Cor. 12. & etiam lib. 2. adu. Marc. cap. 2.]

237. Odio (inqui) habentes malum, & bono adherentes, &c. [Transit ad cap. 12. Epist. ad Roman. ex quo que late citantur, conveniunt per omnia cum Apostolo, exceptis, que omittit & que hic adnotabimus; & verò eadem omnia comparat cum præceptis veteris Testamenti. Atqui in hoc consentit vulgato Latino Interprete Auctor, quod $\tau\eta$ $\phi\iota\lambda\alpha\delta\epsilon\lambda\phi\iota\alpha$ veritatur ab illo: Amo re fraternitatis. Apertissime verò. affectuosi transferunt, quod est Græcè $\phi\iota\lambda\delta\phi\omega\rho\iota\varsigma$; sicut etiam; prefluram multitudine, $\tau\eta$ $\theta\lambda\iota$ $\sigma\epsilon\iota$ $\tau\omega\delta$ $\rho\theta\iota\tau\epsilon\varsigma$, id est patienter ferentes, & humilibus adstantes (pro quo non male alter Vatic. MS. cod. adlectantes) $\tau\omega\iota\varsigma$ $\tau\epsilon\tau\alpha\pi\epsilon\iota\omega\iota\varsigma$ $\sigma\upsilon\upsilon\alpha$ $\pi\alpha\theta\eta\delta$ $\rho\theta\iota\omega\iota$, & ne sitis apud vos sapientes, $\phi\theta\omega\rho\iota$ $\mu\omega\iota$. Item: Non vosmetipsos vlciscentes, $\chi\alpha\delta\iota\chi\epsilon\iota\tau\epsilon\varsigma$. Quod tamen ordine immutato præponit illi quod prius est apud Apostolum: pacem cum omnibus hominibus habentes, sic enim suppleo cum Apostolo, secundum vestigia Vatic. MS. codicum.

238. principali præcepto eius conclusit: Diliges proximum tamquam te, &c. [Adiudic ad illud cap. 13. Epist. ad Rom. Et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo insinuat: Diliges proximum tamquam teipsum. Addeus verò: Hoc legis supplementum, ad illud quod dicitis verbis præmittitur. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Quod etiam ipsum tractat B. Epiphani. adu. Marc. ex Epistola ad Romanos Confut. 8. eaque vltima. Lego autem mox ex cõtitura Rhenani: Ponticus, pro: Pontus, quamquam potest accipi Pontus, patriæ ipsius Marcionis, pro Pontico.]

239. Bene autem quod & in clausula tribunal Christi commemorat, &c. [Adiudic ad illud ca. 14. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi, quod caput clausulam ea de causa vocare videtur, quod sequentia omnia Marcion intercederit.]

CAP. XV.

240. Breuioribus quoque Epistolis, &c. [Capitulum huius inscriptionem veterem reuelatam ad marginem retinimus: DE EPISTOLA AD THESSALONICENSIS PRIMAM. Atqui illud: Est sapor & in paucis, sic explicat Rhenan. Etiam modica suum gustum habens.]

241. Occiderant Iudæi Prophetas suos, &c. [Adiudic ad illud 1. Thess. 2. mox citatus: qui & Dominum interfecerunt & Prophetas suos, rectè adiectis; licet suos, adiectio sit hæretici; nam id Latine

aditiones etiam hodie non habent; quo magis miror in Græcis adiecti id est, & à Syro verit. qui ex ipsis sunt, & maxime quod ab Isidoro Clario castigetur: proprios Prophetas. B. Epiphanius ex hac Epistola nihil se tractare scribit, quod omnia huius Epistola Marcion peruerterit. Supplemus autem ex altero MS. Vatic. cod. Quid enim mali.

242. Quam autem sanctitatem nostram voluntatem Dei dicat, &c. [Pergit ad 1. Thess. 4. cap. Quod autem hic: sanctitatem, infra Tom. 5. lib. de Pudicit. sanctimoniam. Græcè est $\alpha\gamma\iota\alpha$ $\tau\omega\delta\varsigma$; & quod hic: Abstinere à stupro, ibi: à fornicatione, Græcè $\epsilon\pi\omega\upsilon\upsilon\epsilon\iota\alpha$, ut nequam esse hanc vocem Erasmus conuincat. Ita etiam plane legit quod hic desideratur: Scire vnum quomque vas suum possidere (pro quo hic: tractare, Græcè $\chi\epsilon\tau\omega$ $\sigma\upsilon$) in sanctimonia & honore.]

243. Luxuria est turpitudini quoque & immunditia contraria, &c. [Adnotat hic Rhenan. Nos (inquit) fidem secuti collationis Gorziensis negatiuam particulam, non sustulimus. Nam luxuriam hic accipit congressum viri cum muliere, qua est contraria turpitudini & immunditiæ, id est veneri illi. Hunc sensum aliquis non percipiens scripsit: non contraria. Verum quum infra Tom. 5. lib. de Monogamia docet luxuriam castitatis perditricem, & lib. de Pudicit. luxuriæ & lasciuia & libidinis negotia coniungat, neque aliquis Auctor classicus luxuriam in bonam partem accipiat, & insuper Vatic. alter MS. reddat negandi particulam: non; non per omnia mihi satisficte, & magis existimari istud pertinere ad Paradoxon Tertulliani, quem admodum inter Prolegomena latius, quo diuinius subinde de matrimonio, atque adeo etiam addendam negationem. At nihil immutauit, eo quod sequatur: quæ vas nostrum in honore tractet, forsitan alia aliqua vox substituenda, ut potest: Sanctimonia, aut similis.]

244. continentiam & virginitatem nuptiis anteponens, &c. [Locus adnotandus aduersus continentiam & virginitatis hodiernos calumniatores, quales multi adorati sunt supra Tom. 2. lib. de Cultu femininarum, cap. 9. num. 51. & lib. 1. ad Vxorem, cap. 6. num. 38. & lib. de Feland. virg. cap. 10. num. 83. Et verò disertis verbis istum locum Apostoli, infra lib. de Pudicit. adlegat: pro pudicitia, pro castitate, pro sanctitate. Quod verò addit: Et non prohibebitis, intelligit nuptias cum Gentilibus contractas, de quibus librum ad Vxorem scripsit.]

245. Ait, eos qui remaneat in aduentum Christi, &c. [sic castigamus ex altero Vatic. MS. cod. pro: in aduentum, tum quod Græcè sit $\epsilon\iota\varsigma$ $\tau\eta\delta$ $\pi\alpha\theta\eta\sigma$ $\sigma\tau\epsilon\iota\varsigma$, tum quod supra lib. de Resurr. carnis, cap. 24. (ubi istud latius tractat) sic legat Auctor. Legentes etiam in aërem, sicut ibi, & lib. de Anima, cap. 55. & apud Apostolum in editionibus omnibus pro eo quod erat: in aëre; maxime, quod Tom. 2. lib. de Cult. fam. cap. 7. veritas: in nubila. Locus verò Isai. 60. & Amos 9. occasione eiusdem huius scripture habes supra citatos lib. 3. adu. Marc. cap. ult.]

246. Quem spiritum prohibet extingui, &c. [Transit ad cap. 5. Epist. 1. ad Thessal. ubi in illis verbis: quas prophetias veterat nihil haberi, proprio translulit: nihil haberi, quod Græcè est $\mu\eta$ $\epsilon\chi\theta\epsilon$ $\epsilon\iota$ $\tau\epsilon$.

247. nos proferemus & spiritum & prophetias, &c. [Quandoquidem videtur intelligere Montanum, quem spiritum appellabat, & prophetias eius, etiam de hoc vide nostra Prolegomena inter Paradoxos & uictoria.]

248. Age nunc qui salutem carnis abnuitis, &c.] Prefatur in verba illa cap. 5. Epist. 1. ad Thessalon. que mox adfert: vt spiritus noster & corpus & anima sine querela in aduentu Domini & salutificationis nostri Christi conferuentur. De quo vide supra l. de Resurr. carn. c. 47. n. 342. preterquam quod hic magis ad verbum citet, excepto eo quod addat: & salutificationis nostri Christi, phrasi Tertullianica; & ibi legat: in presentia, pro eo quod hic: in aduentu; Græca vox παρῶσα utrumque significat. Atqui illud: Licet enim & anima corpus sit; quod recte sic restituit Rhenanus etiam ad Paradoxa pertinet, de quibus inter Prolegomena.

CAP. XVI.

249. Cogimur quadam identidem iterare, &c.] Titulum antiquum ad marginem reiectum hunc retinimus: DE EPISTOLA AD THESSALON. II. Atqui ibi parem creatoris adnotat Rhenanus, iterum par cum Genitino constructi, sicuti paulo ante: dum alterius par est, & alias sæpe.

250. Iustum sit adfici, &c.] Iustum sit adfici, &c.] Sic istud vertit 2. Thess. 1. ex Græco ἵστασθαι τοὺς ἀδελφοὺς ἐν δίκῃ, qui etiam coniungit huc & illuc: & in flamma ignis (in quo cum interprete Latino vulgato conuenit, quantumvis Græcè legatur, ex περὶ φλογός) qui ab aliis omnibus sequenti versui iungitur. Omitimus autem: &c. ante illud: in reuelatione Domini, siue: in reuelationem, quod habent 2. MS. Vatic. cod. & perinde est.

251. Sed flammam & ignem delendo hereticus extinxit, &c.] Vel hinc patet verum esse quod scribit B. Epiphanius ad Marcionem, nihil se etiam tractare de hac Epistola, quod nimium eam peruerterit. Rhenanus vero: nostratem interpretatur, nostre partis.

252. Quum enim ad vltionem venturum scribat, &c.] Sic paraphrasticè vertit quod est apud Apostolum: dantis vindictam, & ad verbum ex Græco δίδωμι τὸ οὐκ ὄντως ἀποδοῦναι, penam licituros exitalem æternam, & à gloria valentia eius, ut sic quasi aliud agens explicet quod præterit, angelis virtutis suæ, ubi eadem est vox Græca τῆς ἰσχύος. Atqui sunt voces Tertullianicæ, obaudiant, &c: obaudientes.

253. Quis est autem homo delicti, &c.] De huius scriptura 2. Thessal. 2. interpretatione vide supra lib. de Resurr. carn. c. 24. & ibidem Adnot. nostras n. 201. & 202. Quibus adde, quod hic etiam per hominem delicti, seu delinquentia, Antichristum intelligit, ad hereticos Marcionitas Antichristi præcursores, quorum sit mentio 1. Ioh. 4. id refert. Atqui ex illo loco, & Apostolo ipso investigamus: super omne quod dicitur Deus & omnem religionem (Græcè ἡ ὁμοιοῦσα) confessus in templo Dei, &c. Græcè ἡ ὁμοιοῦσα, pro eo quod erat: & omnem religionem consecraturus in templo Dei.

254. Cuius quis autem ex duobus; quero, cur veniat in omni virtute, &c.] Sic proculdubio distinximus hunc locum, omittentes cum altero cod. MS. Vatic. est, intermedium. Atqui etiam hic locus scripturae supra citatus lib. de Resurr. carn. ubi atque portentis mendacij, quod hic ostentis mendacij, & vulgatus Latinus interpres: prodigiis mendacibus, Syrus: miraculis falsis; que omnia significantur vocibus Græcis: τέρατα ψευδῶς, ubi etiam addit ex Apostolo, quod hic desideratur: & in omni seductione iniustitiæ suis

qui pereunt, pro quo hic illud maluit adserere propterea quod dilectionem veritatis non susceperunt, vt salui essent. Non vero transiit: propter hoc etiam eis instinctum (neutro genere, phrasi Tertullianicæ; pro eo quod ipse mox dicitur: operatione fallacia; & fallaciæ immisione, & alij ex Græco ἐπιπέτασαν τὸν νόμον, mittet illis operationem carnis, vt adnotatur ad illud Iesai. 5. Dominus miscuit illis spiritum erroris, sicuti alicubi citat B. Hieron. Et vero cum vulgato interprete Latino vertit: confenserunt, quantumvis Græcè sit ἐδοξάζοντες.

255. ex submissu errotis, &c.] Submissus (inquit Rhenanus) us, in, pro submissione; cui & subiacet: creatori submittat.

256. Proinde dixerim, quale est illi Satanæ, &c.] Adnotat ad illa verba Apostoli supra citata secundam operationem Satanæ, deinde & ad illa præcedentia quem Dominus Iesus interficiet, siue: occiderit, ad illud: quod elegit nos Deus in salutem, & in fide veritatis, & cetera per Euangelium. Item ante pro reuelatione hic usurpat. De Proterbio autem: de gradu cedere, vide Prolegomena nostra. Atqui legi cum veteraque MS. Vatic. semel vnto Euangelij instrumentum, pro semel vnico, & competet materia vindictæ, pro competet.

257. Iubere autem operari eum qui venit maleducare, &c.] Hic transit ad illud 2. Thessal. 3. operantes panem suum manducant.

CAP. XVII.

258. Ecclesiæ quidem veritate, &c.] Insuper veterem ad marginem reiectam retinimus: DI EPISTOLA AD LAODICENOS, hinc ad EPHESIOS, ex cap. 1. & 11. Pulcher est canon iste ad confirmandam Ecclesiæ veritatem improbandis titulis Epistolarum, immo ipsi Epistola huius & toto Scripture vitiosaque Testamento Canon.

259. ad Ephesios, &c. non ad Laodiceenses.] Similiter supra cap. 11. de alia Epistola, quam non ad Ephesios præscriptam habemus, hereticè vertit ad Laodiceenses. Eade pertinet & illud B. Epiphanius scribit. 1. ex Epist. ad Laodiceenses: Non enim vixit nisi miserimo Marcioni hoc testimonium ex Epistola ad Ephesios citare, sed ex Epistola ad Laodiceenses, qui non est in Apostolo. In hoc falsis interior, quantum reperit, quod putatur inter Epistolas à Marcione reprobas, fuisse & Epistolam ad Ephesios, & Epistolam ad Laodiceenses fragmenta; non animaduertens à quibus Epistola ad Laodiceenses citat, reperiri 4. cap. Epistolam ad Ephesios. Fortassis occasionem dedit Marcioni huiusmodi huic Epistole imponendi, quod legitur Coloss. 4. fratres qui sunt Laodiceæ, & quum lecta fuerit quæ vos epistola hæc facite vt & in Laodiceensium Epistola legatur, & ea que Laodiceensium est, vobis legatur, & cetera. Dicitur post B. Chrysost. Thiodoretus in Comment. super ad Coloss. Diuus, inquit, Paulus non dixit: Ea que est ad Laodiceenses, sed eam qua est ex Laodiceæ, & cetera. Quæ ex Laodiceæ, quam Theophilus putat esse ad Timotheum; de qua Græcæ exemplaria sui finem adferunt: Ex Laodicea. Quare B. Hieronymus, Catal. scripturæ Legunt, inquit, quidam & ad Laodiceenses Epistolam, sed ab omnibus exploditur, & Philastrius Catalog. heres. cap. 89. dicit in Ecclesiis non fuisse receptam. Quæ inter Apocryphas scripturas recte collocat Sixtus Quintus Biblioth. sanctæ I. i. c. 1. que Luterus exstat, cum exemplar ibidem adfert, titulo Epistolæ ad Laodiceenses. 160. f. 160.

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELLII
A. V.
J. G.

260. secundum boni existimationem, &c.] Boni existimationem trāstulit τὸ εὐδοκίαν, sicuti supra: boni duere, cap. 12. num. 195. Mutauit autem hic ordinem verborum Apostoliznam illud: quam proposuerit in sacramento voluntatis suae, p̄cedit verba iam citata, ubi videtur per illud Apostoli sacramentum, siue mysterium intelligere suae voluntatis.

261. sicut verbum illud in Graeco sonat, &c.] Intelligit: ἀνακεφαλαιώσαται, quod: recapitulare sonat; id est (quod tamen puto ex margine in textum irrepsisse) ad initium redigere, vel ab initio recensere. Quorum illud sequitur infra Tom. 5. lib. de Menogam. In Christo (inquens) omnia reuocantur, siue recitocantur ad initium; istud paulopost: ad recensenda omnia in Christo. Variat enim modo legens sicuti est in exemplaribus Pauli omnibus: in Christo, modo: in Christum. Supplemus vero mox: à quo & tempora, ex utroque Vatic. MS. cod.

262. Quod si non capit &c.] Similis (inquit Rhenan.) locutio per verbum capit, imitatione Gregorium, qui ἐν δέ τῶν sic vsurpare solent impersonaliter, ut illa paulo ante, cap. 14. Animale dici capit, item illa l. 3. cap. 6. id enim intelligi vel non intelligi capit; & aliae innumerae.

263. Ut simus in laudem gloriae, nos qui praesperauimus in Christo &c.] Graecè τὸ ἐπιπνεύσασθαι, quod ipsum, sicuti Auctor interpretatur Comment. B. Ambrosii, de Apostolo ex persona Adaeorum, & de Nationibus, quod sequitur: In quo & vos quum audissetis sermonem veritatis Euangelium, nempe speratis; quam vocem etiam legisse videtur B. Hieron. Atqui distinguo nouam peritiam iuxta Apostolum: In quo credidistis Graecè πιστεύσατες, id est potius, postquam credidistis & signati (cōformiter Latino Interpreti, quamuis Graecè sit ἐσφραγισθητε) estis spiritu promissionis eius sancto.

264. Sed & pater gloriae ille est, &c.] Alludit ad illud eiusdem capituli, ut &c. pater gloriae der vobis spiritum sapientiae, &c. illuminatos cordis oculos (ubi cum vulgato Interprete verum: cordis, quantum Graecè sit ἀνοίξας) ut sciat quae sit spes vocationis eius, & quae diuitiae hereditatis in sanctis. Vbi mirū est omissam vocem intermediam: gloriae, quam tamen habent omnia Latina, Graeca et Syriacum exemplaria.

265. Ille inoperatus est in Christum valentiam suam, &c.] Pergit in verbis Apostoli paraphrasticis citat: secundum operationem, Graecè ἐπέργεσαν, potentiae, valentiae suae, Graecè τὸ κρείττους τῆς ἰσχύος, quam inoperatus est, ἐπέργησαν, in Christum, more Tertulliano, suscitando eum à mortuis, & collocando eum (sicuti & B. Ambrosii.) ad dexteram suam, & subiciendo omnia.

266. quum dicit: Illos delictis mortuos, &c.] Transit hic ad cap. 2. Epist. ad Ephesios. Vbi imprimis solum habet: delictis, quum iuxta editiones omnes addatur: & peccatis, immò B. Hieron. distinguat inter delicta, τὰ ἁμαρτήματα, & τὰς ἀμαρτίας, tanquam inter leuiora & grauiora; verum solet Auctor potius delicta sumere pro grauioribus, sicuti alibi etiam adnotauimus: praetermittens etiam voces: spiritus, & nunc, quae similiter habet Apostolus. Supplentes: principem potestatis aëris huius, quantum Graecè hodie & Syriacè nō legatur: huius, quia mox paulopost sic legit Auctor. Videtur autem legisse ἐπὶ τοῖς ὑποῖς τῆς ἀπείρας,

quum vertit: in filiis incredulitatis, nec aliter Interpretis vulgaris Latinus, qui vertit: diffidentiae, tum hic, tum infra Ephes. 5. venit ira Dei in filios incredulitatis, siue: diffidentiae, pro eo quod alij: ἀπειθείας, id est: inobedientiae, quare hic nimis libera castigatio Isidori Clarij, maxime quum etiam incredulitatem explicet Auctor, quam ipse potius (nempe Deus creator) & à Iudaeis (sic enim suppleo ex Vatic. utroque MS. cod.) & à nationibus patitur.

267. si tamen ita & Apostolum legi volunt, &c.] Hoc addit Auctor propter vāriam distinctionem 2. Cor. 4. quorundam & Marcionis, sicuti hic: In quibus Deus cui huius, ut de diabolo intelligatur; aliorum: In quibus Deus cui huius excœcauit mentes infidelium; de quibus supra vide Adnot. nostras ad huius lib. cap. 11. num. 183. Atqui mox legimus: Sed & in Iudaismo conuersatus Apostolus, omisso: fuerat, intermedio, ut sensus magis conser. De illo verò explicat illud: in quibus & nos omnes conuersati sumus in concupiscentiis carnis.

268. Propter quod & iracundiae filij fuimus (inquit sed natura, &c.] Sic recte hunc locum restituit ex Gorziensi codice Rhenan. Sunt enim verba Apostoli, sicut etiam illud: sicut & ceteri; ubi sic distinguendum censui: Ad summam subiungens: sicut & ceteri, &c. apparet, &c. Legentes cum prima editione in margine: quam & ipse ita fecit, pro: iam.

269. Ipsi (inquit) sumus factura, conditi in Christo, &c.] Quom subiungit: Aliud est enim, &c. (sic enim suppleo) distinguit Auctor inter facere, ποιεῖν, & condere, κτίζειν, referens primum ad substantiam, alterum ad gratiam, quomodo iterum paulopost intelligit illud: ut duos conderet in semetipso.

270. Memores, vos aliquando nationes in carne fuisse, &c.] Sic suppleo locum hunc ex Apostolo ipso, iuxta editiones Graecam & Syriacam, omisso: qui, intermedio, quod habent quaedam exemplaria Latina, sed obscure. Clarius etiā expressit: Quod essetis illo in tempore (nam etiam hoc sic suppleo) in Christo, &c. idque etiam supra c. 11. n. 187. ubi hunc locum Apostoli citauit. Ex quo loco quum ibi legatur, sicuti & hic mox: & spe promissionis, distinxit iuxta Graecos & plerosque Latinos: & promissionis eorum spem non habentes; pro eo quod erat secundum aliorum & Syriacam distinctionem: peregrini testamentorum & promissionis eorum, spem non habentes; quam vocem etiam sequitur B. Epiphanius, aduersus Marcionem. Confutat. 1. ex Epist. ad Ephes. ubi tractat haec & sequentia, sed paulo aliter ea distinguit. In eo autem nihil differt ab alio quod mox citat: At nunc (inquit) in Christo, vos, qui eratis longè, facti estis propè in sanguine eius.

271. qui fecit duo vnum, &c.] Quum Graecè sit ἀμφότερα, melius vertentur alij Interpretes: utraque; at clarior est illud: soluto medio pariete (μεσοτολῶν) inimicitiae in carne sua; ut sic ostendat vocem: inimicitiam, sicuti quidam Latini codices legunt: inimicitias, appositivè referri ad medium parietem. Hoc mirum, quod omittat maecetic, Graecè τὸ φεγγυῖς. Vbi adnotatu etiam digna hic Marcionis deprauatio, qua abstulerat vocem: sua, ne cogere tur fateri carnem Christi. Iterum autem adnotauit phrasin Auctoris Rhenani: Christo amulæ, nempe amulæ cum Dativo.

272. Non Marrucine, sed Pontice, &c.] Mar-
OOO

rucini (inquit Rhen.) Plinio teste, populi sunt Italia, Fer-
rentani & Vesuntini proximi. locus est in gentem. Latio
nihil cultius, nihil barbarius Ponto.

273. Si legem præceptoru sententiis vacuam fe-
cit, &c.] Hanc quæ addit interpretatione: adimplendo
certè legem, &c. sequitur etiam Theophil. alij Interpre-
tes diversa sequuntur. Quandoquidem autem Marcionem
adlocuitur, præceditque: confessus es, & negas, pro-
fus etiam legendum: non potes facere, pro: potest.
At qui non potest certi quid ex contextu colligi, an illud:
in vnum novum hominem (Græcè etiam in Accusa-
tibus legitur) debeat consistere cum præcedentibus: ut duos
conderet in semetipso, quod mihi placet, an verò cum
sequentibus: faciens pacem, &c. Verum etiam clarius
illud: quum interfecisset inimicitiam, τὴν ἐξ ἑσθῆς
in cō. Græcè, ἐξ αὐτῶν) per crucem.

274. Hoc itaque.] Paraphrasticè etiam expressit
istud: Hoc itaque annunciante pacem iis qui pro-
pè, & iis qui longè, (semel dumtaxat legimus Græcè
εἰρήνην) accessum (non aliter transferens quam vulgata
Interpres vocem εἰρήνην) consecuti simul
ad patrem; iam non iunus peregrini (ἕνοι) nec
advenæ, sed cœcives, συμπολιτῶν, sanctorum, sed
domestici Dei.

275. Superædificati super fundamentum Apo-
stolorum, &c.] Legi præterea debere, sicuti hodie est, &
Prophetarum, indicat Auctor, quum subdit illud ab-
stulisse hæreticum, nempe, Marcionem. De eodem paulo-
post sicuti castigandum dico: De manibus hæretici
præcedentis (pro eo quod erat corruptissimè: præceden-
dis) non mitior, si syllabas subtrahit, quum pagi-
nas rotas plerumque subducit.

CAP. XVIII.

276. Datam (inquit) sibi Apostolus, &c.] Caput
hoc inscripsimus: De eiusdem Epist. ad Ephes. c. III.
III. v. & v. In his autem verbis Ephes. 3. differt à Lati-
no & Syro Interpretibus, quod legat, novissimo, (quum
Græcè sit ἐλαχίστον, quod vulgatus Interpres Lati-
num aptius: miniò) omnium, omitens cum Græcis
exemplaribus hodiernis: sanctorum. Et rursus ab om-
nibus variat in eo, quod prætermittat illud: in gentibus
euangelizare inuestigabiles diuitias Christi. Ad-
dit autem etiam Marcionem rapuisse Præpositio-
nem: in, ubi legitur occulti ab ævis in Deo, qui om-
nia condidit, sed falsum emicare ex sequentibus: ut
nota fiat principatibus & potestatibus in super-
cœlestibus (Græcè ἐπουρανίους) per Ecclesia, multi-
faria (sive secundum alterum Vatic. MS. cod. multi-
varia, Græcè πολυποικίλος) sapientia Dei. At qui
aliter Vatic. MS. cod. legit: quas novimus in Prophetis
habuisse fortunas, ut referatur ad id quod præcedit de
allegoriis; pro eo quod alij: Quas novus in Prophetis
habuisset formas; sed neutrum placet.

277. Captivam duxit captivitatem, &c.] Tran-
sit ad 4. cap. Epist. ad Ephes. prætermittens hic præceden-
tia, qua adversus Marcionem citat B. Epiph. ex Epist. ad Lao-
dic. Consultat. I. Vnus Deus, vna fides, vnum baptil-
ma, &c. cum quod hic præmittat, & dicat se velle de
allegoriis Apostoli Epistolam necere, illud verò
minimè sit allegoricum; cum quod etiam de Prophetis
id non sumperit Apostolus, sicut istud testimonium
ex Psalmo 67. Quod ipsum Latinus & citat & explicat
supra cap. 8.

278. verè eum & visibilem excondis prælia-
torem, &c.] Videtur (inquit Rhenan.) excondis si non

est mendo (a dicto) dictum pro eductis, ut excondo appa-
situm sic ei quod est recondo. Vide autem istorum Latine
tractatum adu. Marc. lib. 3. cap. 13. & 14.

279. Deponentes mendacium, &c.] Hæc & alia
sequentia vsque ad cap. 4. ad Ephes. Latinus tractat Au-
ctor supra lib. de Resurrect. Carnis, cap. 45. Vide etiam
Apostolum ipsum supplevi: ad proximum hominem
quique; legens: &: Irascimini, &c. Sol. (omissis v.
in cetera alterum MS. Vatic.) non occidat, &c. Quæ
mandata, & sequentia de Prophetis Iampille A-
postolum probat Auctor.

280. Nolite communicare operibus tenebra-
rum, &c.] Omnis alius multus intermedius, hoc man-
datum Apostoli Ephes. 5. prioribus coniungit, & con-
iit: infructuosus. At qui B. Epiph. adfert illud ean-
dem cap. post hæc dicta iam verba: Surge qui dormis,
&c. Adversus Marcionem. Consultat. 2. ex Epist. ad Ephes. di-
cens quod mirum est, ex Hebraea Prophetia illud ab Ap-
pulo citatum. Ceterum eiusdem cap. sunt & illa præcepta
Nolite inebriari vino, ac: In Psalmis & hymnis
canentes Deo.

281. Et potum dabatis sanctis meis vinum,
&c.] Sic omnino lego, pro eo quod erat: dabitis (non
sic legitur tam iuxta Hebræos quam iuxta LXX. An-
2. præterquam quod LXX. sanctos sive Iudæos
verterunt, pro: Naxaræos. At qui adnotavit Rhenan.
Semina præceptorum esse initia quædam augmen-
ta verò additiones & expositiones eorundem.

282. Ceterum mulieres viris subiectas esse,
&c.] In his Apostoli eiusdem capituli verbis adno-
tari ab aliis Auctor, neque in sequentibus, vsque ad
Iud: carnem suam diligit, qui uxorem suam (sup-
pleo ex 2. Vatican. MS.) diligit, sicut & Christus
Ecclesiam; quia non solum ordinem immutat, sed
verbum; pro eo nempe quod habet Apostolus: Quæ
uxorem diligit, ipsum diligit, transfusa: carnem
suam diligit; id comprobans ex illo: Nemo carnem
suam odio habet; quod miror, quum editiones omnes
legant: habuit, ubi ex utroque MS. Vatic. supplet. sicut
& Christus Ecclesiam.

283. & honorabit, & coronabit, &c.] Epiph.
inquit Rhenan.) lib. de Resur. carnis, pro mendis cor-
onabitur, apud legem: coronabitur. Et enim (impos-
illuc & calix benè sibi concisus, & de diligenti
ministerij commendatus, coronis quoque patro-
toris sui coronabitur, aut aspergine florum hono-
rabitur. Vide interim ibidem Adnot. nostras cap. 18. n.
125. de lectione MS. cod. Vatic. inorabitur.

284. Propter hoc relinquit homo patrem &
matrem, &c.] Sic castigatissimè Innocentium, pro eo
erat: Propter hanc, cum quod legat Auctor supra lib.
de Anima, cap. 11. & 21. cum quod Græcè sit carnis
de apud Apostolum, & ex eorum Gen. 2. unde de-
sumptum est; legentes etiam sicut alibi semper: in car-
nem vnam, pro: in carne vna, quod Græcè sit carnis
que eis accepit, &c. Quod hic administrandum fuit, caput
omissum dicto posteriori loco iam citato, quod tamen Lati-
nem remissem ad Adnotat. nostras in cap. 11. num. 144.
maximè quum etiam B. Epiph. adversus Marcionem
Consultat. 3. ex Epistol. ad Ephes. nobiscum consultat,
quum Interpres prius illud transfudit: Huius rei ge-
tia.

285. Sacramentum hoc magnum est, &c.] Pro
Adnotat. nostras dicto num. 144. & num. 270. supra
lib. adversus Valentini, cap. 30. num. 128. & maxime

TERTULLIA
Cum Annotationibus
PAMELII
A. V.
36.

lib. de Prescript. adu. her. cap. 40. num. 248. Hoc adici-
mus peculiariter hic loqui quinquies Tertullianum, non
de Sacramento, quatenus generaliter mysterium signi-
ficat, sed eadem significatione quæ alibi baptismum &
Eucharistiam sacramenta nuncupauit, vel hinc con-
iuncti, quod addat: ostendit figuram sacramenti ab
eo præministratam, cuius erat vtique sacramen-
tum, nempe à Deo in Adamo. Et verò absurdum vi-
datur nudorum signorum sine mysteriorum figuris præ-
cepisse, nisi talibus quæ sint etiam alterius mysterij effi-
cax signum, sicut Sacramentum Matrimonij non modo
coniunctionis Christi & Ecclesie, sed inuisibilis gratiæ,
nempe paci inter coniunctos, & coniunctionis insepara-
bilis & immunitatis à malo, sicuti loco postremo latius
deduximus. Quare valeat Erasimus, qui calumniatur,
dum negat, Adnotat. in Nouum Testament. à BB. Hier-
on. Augustino, Ambrosio, aut aliis Patribus matrimo-
nium appellari Sacramentum, ea significatione qua nunc
vrimur.

286. Obadiant & parentibus filij, &c.] Tran-
sit hic ad c. 6. Epist. ad Ephes. Rursus verò more Tertul-
liano: Obadiere, pro: obedire. Rectè autem adicit:
Nam et si Marcion abstulit (more aliorum heretico-
rum) Hoc est enim primum in promissione præ-
ceptum, &c. legem loqui: Honora patrem &
matrem; ac si diceret, sufficere contra ipsum, quod
Exod. 20. reperitur illud hic ab Apostolo citatum;
deinde etiam satis esse ad confirmandum matrimonium
(quod ille, quia reprobabat, omittebat vbi cumque po-
terat, mentionem parentum & filiorum) quod sequi-
tur apud eundem; &: Parentes (pro quo malum: Pa-
tres, iuxta ceteras aditiones omnes, nisi illud haberent
etiam MS. Patrician. cod.) enutrite filios in disciplina
& correptione. Vbi bene habet, quod non aliter
quam Interpres vulgatus vertatur correptione, vox
Græca *παιδεία*.

287. Quò iam mihi duos Deos, &c.] Quò
(inquit Rhenan.) ad quem visum, ut supra locutus est non
semel.

288. Sed aduersus munditeneutes luctatio si
nobis, &c.] Sic vertit quod Græcè est *λογισμοὶ ἐπι-
τοξῆς*, quomodo etiam munditeneentem vocat diabo-
lum, supra lib. aduers. Valent. cap. 22. Pro quo B. Hi-
larius in Psalm. mundipotentes, Latine vulgatus Inter-
pres: mundi rectores, & B. Hieronym. in Comment.
mundi dominos, B. Cyprian. mundi principes. Legimus
autem rursus more Tertulliano: quanti (pro quot, si-
cuti adnotauit Rhenanus) iam Dei creatores, & pau-
lupost: An sicut duo Dei, pro: Dij, quod erat vtrubi-
que; maxime quum separatur: Aut enim ambo &
Dei.

289. Porrò quum supra quidem induere nos
iubeat armaturam, &c.] Dicit: supra, quia præce-
dit istud verba præcedentia. Mirum verò est non addi:
Dei, quod habent aditiones Apostoli omnes, consentiens
Interpreti vulgato, quod legat armaturam, quam um-
uis Græcè sit *παιδεία*; ad quem etiam proxime acce-
dit, quod vertit aduersus machinationes diaboli,
pro quo ille: insidias. Et rursus in eo quod mox citat, re-
petens præcedentia, potestates & munditeneentes re-
nebrarum itarum; quomodo etiam B. Cyprian. Epist.
56. ad Thibarit. & lib. 3. Testim. cap. 117. quare etiam
hic nimis libera fuit Isidori Clarij castigatio.

290. Ipsum vocabulum diaboli, quæro ex qua
delatura, &c.] Indicat nomen diaboli deductum à

voce *Διαβολῆς*, id est, calumnia delatione, siue, ut lo-
quitur Auctor: delatura. Quæ vox referri debet, inquit
Rhenan. in eorum nominum classem, qualia sunt: læsura,
paratura, supparatura, occuritura, suffectura, fluxu-
ra, subiectura, farsura, inscriptura.

291. Nec spiritalia autem nequitia, &c. in cæ-
lis, &c.] Eodem modo vertit istud Auctor supra lib. de
Prescript. aduers. heret. cap. 39. ac 40. ac lib. de Anima,
cap. 57. nec multum differt lib. 3. aduers. Marc. cap. 14.
quum vertit paraphrasticus: Spiritales hostes nequi-
tia, & similiter B. Cyprianus locis citatis; quare & sic
nimis liberè castigauit Clarius: spiritales nequitas; ma-
ximè quum Græcè τὰ πνευματικὰ τῆς πορνείας, Vi-
detur autem vixisse Auctor ἐν Ἑγεῶν, qui in cælis
vertit & explicat, pro eo quod hodie est Græcè ἐπὶ ἑγ-
γῆν, id est, celestibus, seu potius supercelestibus. Et verò
etiam aliud legisse videtur Syrus Interpres, dum vertit:
qui sub cælo sunt. Legimus autem ex altero Patric. MS.
cod. significabant, pro: significabunt. Item: & quæle
erit, pro: erat.

292. qui in catenis iam constitutus, &c.] Hic
paraphrasticus & pro suo instituto inuerso ordine adlu-
dit ad tres versus Apostoli sequentes, ubi mandat ex-
postulare à Deo, ut detur tibi sermo in apertione
oris, cum fiducia (quam hic constantiam vertit) ma-
nifestandi sacramenti (quod hic pro mysterij accipit)
idque iam in catenis constitutus ob libertatè præ-
dicationis.

CAP. XIX.

293. Soleo in præscriptione aduersus hæreseis
omneis, &c.] Capitis huius veterem titulum ad
marginem reiectum retinimus: DE EPISTOLA
AD COLOSSENSIS. Et qui adludere mihi vi-
detur ad lib. de Prescription. aduers. hæreseis omneis,
ubi priorem vindicat regulam nostram omni
hæretica posteritate, maximè cap. 29. 30. 31. & 32.
quod ipsam etiam huius sequentibus Apostoli verbis Coloss.
1. comprobatur.

294. De spe reposita in cælis, quam audistis,
&c.] Hic in hoc variat, quod alij omnes legunt: Pro-
pter spem qua reposita est, item in illo: quod peruenit
ad vos sicut & in totum mundum, pro eo quod alij:
in vniuerso mundo; quomodo etiam distinguit, ut ad præ-
cedentia cum Interprete vulgato referatur, Syrus In-
terpres. Quare etiam hic nimia libertas Clarij, qui
emendauit: sicut & in vniuerso mundo etiam fructi-
ficat.

295. nedum Antoniniani Marcionis, &c.] Er-
go (inquit Rhenanus). I. aduers. Marc. cap. 19. legendum:
De quo tamen constat, Antoniniani hæreticus
est sub Pio, impius; de quo vide plura dicti lib. cap. 19.
num. 128. 130. & 131.

296. Inuisibilis Dei imaginem, ait Christum,
&c.] Deum patrem inuisibilem etiam ex veteri Te-
stamento comprobatur, citans illud: Deum nemo videbit,
& viuet; sic enim castigauimus pro: Dominum, quod
semper ita citet Auctor, tum supra sæpius, tum infra lib.
aduers. Praxean. Maxime quum Deum filium, quem
scriptura Dominum vocat, etiam hic dicat semper
retro visum; de quo inter Paradoxa Auctoris in Prole-
gomenis latius.

297. Si non est Christus primogenitus cõditio-
nis, &c.] Mirum est Auctorem omittere: omnis, quod
tamen habent alij omnes. Cõditionem verò iterum hic

311. Nihil mea, inquit, siue causatione, siue veritate Christus adnuntiatur, &c.] Causatione veritatis, quod Græce est *ἀποφασίζω*, & tam B. Cyr. Epist. 73. ad Iulianum, num. 53. vulgatus, quam Syrus, Interpretes Latini veterum: per occasionem.

312. quum & hodie maior pars sit, &c.] Adnotatu dignum, quod non vsque adeo pulchrauerit heresis Marcionis, ut dicere Auctor audeat: quum & hodie maior pars sit omnibus in locis sententia nostræ quàm hæreticæ. Atqui Rhenan. ibi: Quod ne hic, &c. adnotat: Quod accipi pro: Quapropter. Est verò etiam vox Terullianica: denotatione.

313. quod in effigie Dei constitutus, &c.] Pulchre verba hæc Apostoli Philipp. 2. sic explicat, ut doceat figuram, similitudinem, & effigiem, etiam substantiæ accedere, atque adeo posse Christum dici verè Deum, & in effigie Dei, ac verè hominem, & in similitudine hominis. Quem adeo locum supra adnot. a. lib. 4. cap. 40. nu. 662. ut comprobare posse dici & veritatem & figuram, Sacramentum Corporis & Sanguinis Christi. Legimus autem: Aequè non erit Deus Christus, pro: Dei. Atqui transfertur ab Auctore *μορφῆς*, effigies, tum hic, tum supra lib. de Resurr. carn. cap. 6. que ab Interprete vulgato & Syro: forma, & quæ similitudo ab omnibus, & quæ denique figura ab Auctore, ab alijs habitus. In reliquis nulla differentia, præterquam quod phrasî sua utatur, uti patet ex sequentibus.

314. paritari Deo, &c.] Pariari (inquit Rhenan.) id est, parum esse. Sic vertit quod apud Paulum Græce est, *ὅτι ἕως ἴσως θεῶν*. Hoc verbo in lib. de Resurr. carn. bis utitur: cap. 6. Et lecto enim Deus, qui in effigie Dei constitutus, non rapinam existimauit paritari Deo; & alio postea loco, cap. 53. Equæ enim substantia pariant inter se Christus & Adam, scilicet ex carne. Semel lib. 4. ad Marc. 29. Ita tota promissio creatoris est, parabolarum status, similitudinum peræquatio, si nec in alium spectant, quàm cui per omnia pariauerint; & l. de Carne Christi, cap. 6. Pariamus igitur de calcaria, quod dici solet, in carbonariam, à Marcione ad Apellem, subauditur euntes. Pariamus, id est, in pari errore profugando versamur. Tametsi illic legitur: parauimus. Qui etiam rectè primus castigauit, iuxta Apostolum: sed exhausti semetipsum, quæ Græce est, *ἐκῆσαν τὸν ἑαυτοῦ σῆμα*. Atqui etiam ex illo probat non phantasma fuisse Christum, quod sequatur in Apostolo: Et mortem crucis.

315. Quæ autem retrò luci duxerat, &c. hæc modo detrimento sibi deputat, &c.] Transf. ad c. 3. Epist. ad Philipp. vbi luci ducere (inquit Rhenan.) vsupat sicut supra, num. 299. boni ducere, ut lib. de Coron. milit. cap. 11. dicit: luci habitum, Perditurus animam aduersus nomen eius luci habitam. Græcum etiam exemplar sequitur in eo, quod: detrimento legat, &c. singulari numero.

316. quæ & supra numerat, &c.] Nempe ante iam verba dicta. Hic verò vertit gloriam carnis, uti Græce est *τὸ πρὸς τῆς σαρκὸς*, pro eo quod alij magis propriè: fiduciam in carne. Verum magis sensum exprimere quàm verba etiam ordine transposito patet ex his sequentibus:

notam circumcissionis, & veris Hebræi ex Hebræo censum (id est originem, siue ab origine recensum) titulum tribus Benjamin, Pharisææ candidæ dignitatem, id est (interprete Rhenano) ordinis Pharisæi fastigium, in quo constitutus fuerat Paulus adhuc Iudæus. Candida vestis erat Magistratus petentium: In toga candida Cicero orationem habuit.

317. Hæc ac si stercora existimat, &c.] Etiam hic sensum potius reddit quàm verba, vertens: præ comparatione agnitionis Christi, quod Græce est, *ὡς τὸ σπυρίον τῆς γνάσεως*; non accipens: comparationem pro præstantia siue eminentia, non aliter quàm supra dixit lib. de Valent. cap. 13. num. 154. comparatium anastatium; siquidem (sicuti ibi adnotat Rhenan.) comparatio peræquationem secum adfert. Et verò variat etiam Auctor in hoc ab alijs, quod legat: sed quæ per ipsum, scilicet Christum, ex Deo; quum alij legant: in fide Christi Iesu, quod ex Deo est.

318. Nolter, inquit, municipatus in cælis, &c.] Eodem modo istud citatur Tom. 2. lib. de Coron. milit. c. 13. num. 177. & supra lib. 3. aduers. Marc. cap. vlt. addens etiam vocem Græcam *πολιτευμα*. Supplemus autem ex altero Vatic. MS. cod. Ideo & stella à itella, &c.

319. Quod si Christus adueniens de cælis, transfigurabit, &c.] Vatic. 2. cod. MS. transfigurauit; sed illud habet Apostolus Græce, Latine & Syriacè, & alibi, ni fallor, Terullian. cui accedit B. Cyprianus legens sæpius: confirmabit, pro eo quod Interpres vulgatus: reformabit, Græce *μετασχηματισεῖ*. Atqui: corpus humilitatis nostræ explicat, quod humiliatur in passionibus; sua denique voce transfert conformale, quod Græce est *συμμορφον*.

CAP. XXI.

320. Soli huic Epistolæ breuitas sua profuit, &c.] Etiam hic veterem titulum retinimus, sed ad marginem telatum: DE EPISTOLA AD PHILEMONEM. Mirum est autem quod Iulianum inter se dissentiant Auctor & B. Epiphanius. quod ille istam ad Philemonem nonam faciat Marcioni agnitam Epistolam, Auctor decimam. Deinde quod alter dicat eam penitus peruersam apud Marcionem haberi, & econtrariò Auctor dicat, eam falsariis manus illius euasisse. Versimile est eos vsos diuersis libri Apostolici Marcionis exemplaribus.

321. Adfectauit, opinor, etiam numerum Epistolarum interpolare, &c.] Eam causam reddit, cur Marcion Epistolas ad Timotheum & Titum non receperit. Atqui numerum Epistolarum Pauli vsque ad xiiij. sicuti hodie, agnoscit aduers. Marc. Confut. sua ex Epist. ad Philemonem B. Epiphanius. dicit in quibusdam exemplaribus poni hanc xiiij. ante Epist. ad Hebræos, sicuti etiam hodie, in alijs verò Epist. ad Hebræos decimam ante Epistolas ad Timotheum, ad Titum, & ad Philemonem. Quæ verba notatu digna pro auctoritate Epistolæ ad Hebræos, de qua interim latius infra.

322. expunxerimus, &c.] Hoc est (inquit Rhenan.) ex debito absoluerimus, prestiterimusque. Sic libro quarto precedente, cap. 22. Et si commemoremus, inquit, promissionis Moysei, hic inuenietur cuncta.

ARGVMENTVM IN SCORPIACVM ADVERSVS
GNOSTICOS, PER IACOBVM PAMELIVM.

- S**CRIPTVRS ADVERSVS GNOSTICOS, & omnes Marty-
riorum refragatores Tertullianus, DE BONO MARTYRII SCOR-
PIACON, ac si dicas, contra Scorpios potionem seu pharmacum.
- I. Principio, eius tituli causam indicat, quod contra Gnosticos, qui velut
scorpij, multos simplices & rudes in ardore persecutionis argumentis aduersus Martyria,
tamquam spiculis quibusdam offendunt, figunt, occidunt, fides imprimis praesidium affi-
rat, tum signando, per baptismum scilicet, adiurando & unguendo bestiae calcem, tum per
eloquia Dei.
- II. Deinde ad officium haereticos compelli, non inlici dignum adferens, ut Martyrij non si-
lum utilitatem, sed & necessitatem doceat, ex Lege aduersus idololatriam testimonia pro-
ducit, eaque talia, ut etiam loca eorum extirpari, & idololatrias interfici insserit.
- III. Immo disciplinam desertam & idololatriam vindicasse Deum in populo Israel in Li-
bris Exodi, Numeri & Iudicum.
- III. Et vero ea exempla & praecepta Martyriis patrocinari; si enim praecepta obseruando
vim patimur, hoc erit quodammodo praecepti obseruandi praeceptum, ut id patiamur per
quod obseruemus praeceptum; maxime quum sacramento ad id nos Deus (in baptismo non-
pe) adstrinxerit; veluti milites in acie depugnaturus.
- V. Inde ad institutum veniens, bonum Martyrium ostendit, quod a malo idololatria
liberet, etiam si periculosum sit, non secus atque Medicinam, quae scalpello, cauterio, in-
cendio dolores utiles adfert.
- VI. Sed & certaminis nomine Deum Martyria nobis proposuisse, ut pro meritis coronam,
compensationem, & mercedem accipiamus, esseque illa post lacrum secunda solatia, in-
mo ipsum baptismum sanguinis securum.
- VII. Non mirum proinde, si Deus permittat tormenta ignium & suppliciorum per Marty-
ria fidei examinatoria.
- VIII. Porro Martyriorum a primordio & in Lege exempla inueniri.
- IX. In nouo quoque Testamento Martyria a Christo praecepta fuisse.
- X. Non enim in caelo (quod volebat Valentinus) sed in terra, apud homines huius naturae,
confessionem nominis constitutam.
- XI. Alis item Christi verbis Martyria adprobari.
- XII. Eadem comprobari Epistolis Apostolorum, Petri & Ioannis, ac eiusdem Apocalypsi-
ae.
- XIII. Ex B. Pauli etiam Epistolis.
- XIII. Neque vero Gnosticos refragari illud eiusdem Apostoli Rom. 13. ubi monet illos Re-
manos potestatibus omnibus subici.
- XV. Denique etiam Martyriorum exempla sumenda ex Actis Apostolorum, ubi Petrus
caeditur, Stephanus opprimitur, Iacobus immolatur, Paulus distrabitur; immo vero Petrus
& Pauli sanguine Roma a Nerone cruentata est.
- Ceterum praeterquam quod Auctorem imitetur ad verbum frequenter B. Cyrillus
lib. de Exhort. Martyr. ad hunc librum adludit Auctor ipse Tom. 2. lib. de Coron. milit. c. 1.
his verbis: Sed de quaestionibus confessionum (id est Martyriorum, contra quorum
recusatores agit) alibi docebinus. Vincentius Lirinensis quoque lib. De proph. h. b. c. 1.
vanitate, dum Gnosticos inter eos recenset, quorum blasphemias Tertullianus minus

TERTULLIA
Cui Annotationibus
PAMELII
A. V.
J. G.

ac magnis voluminum suorum molibus veluti quibusdam fulminibus euertit. Nominatim etiam non modo eius meminit, sed et argumentum paucis recenset ipsi Auctoris verbis B. Hieronymus lib. adu. Vigilantium. Scribit, inquit, aduersus haeresim tuam, quae erupit aduersus Ecclesiam (ne et in hoc quasi repertor noui sceleris glorieris) Tertullianus vir eruditiss. in signe volumen, quod SCORPIACVM vocat rectiss. nomine; quia arcuato vulnere in Ecclesiae corpus venena diffudit, quae olim appellabatur Caiana haeresis (sic enim castigo, contra quam alij haecenus qui in Indice B. Hieron. adnotarunt, Tertullianum hoc volumine venena in Ecclesiae corpus diffudisse, quum ipse potius pro Ecclesia, ad Caiana haeresis aduersus eam venena sua diffuderit) et multo tempore dormiens vel sepulta, nunc à Dormitatio suscitata est. Miror quòd non dicas: nequaquam perpetranda Martyria; Deum qui sanguinem hircorum taurorumque non quærat, multo magis hominū non requirere. Quod quum dixeris, immò, et si non dixeris, ita habebis quasi dixeris. Qui enim reliquias Martyrū adseris calcandas esse, prohibes sanguinem fundi, qui multo honore dignus est. Citatur denique quod sub finem huius Libri habetur de BB. Petri et Pauli Martyrū Roma, in Biblioth. SS. Patrum. Primus autē hunc adidit Joannes Gagneus Theologus in editione Parisiensi; deinde castigauit satis egregiè Sigismundus Gelenius ex Codice Britannico; nos denique ex coniecturis nostris, ac Dominorum Latinij et Harrisij denuò recognitum, Argumento et Adnotationibus nouis adornauius.

Q. SEPTIMII FLORENTIS

TERTULLIANI CARTHAGINIENSIS

PRESBYTERI ADVERSUS GNOSTICOS

2 Scorpiacum, 3 de bono Martyrij.

AGNUM 4 de medico malum Scorpiū terra suppurat; tot venena, quot CAP. I.
 ingenia; tot perniciēs, quot & species, tot dolores, 5 quot & colores Nicander scribit & pingit, & tamen vnus omnium violentiæ gestus de cauda nocere; quæ cauda erit, quodcumque de postumo corporis propagatur, & verberat. Proinde scorpj series illa nodorum venenata intrinsecus venula subtilis, arcuato impetu insurgens, hamatile spiculum in summo tormenti ratione restringens. 6 Vnde & bellicam machinam, retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id spiculum & fistula est patula tenuitate, in vulnus & virus quæ figit, effundit. Familiare periculi tempus æstus, Austro & Africo sæuitia vëlificat, 7 in remediis naturalia plurimum, aliquid & magia circumligat, medicina cum ferro & poculo occurrit. Nam & præbunt quidam festinando tutelam, sed concubitus exhaurit, & denuò sitiunt. Nobis fides præsidium, si non & ipsa percutitur diffidentia 8 signandi statim & adiurandi, & vnguēdi bestiæ calcem. Hoc denique modo etiam ethnicis sæpè subuenimus; donatà Deo ea potestate, quam Apostolus dedicauit, quum morsum viperæ spreuit. Quid ergo promittit stylus iste? si fides de suo tuta sit, & aliàs de suo tuta sit, quum suos scorpjos patitur. Acerba mediocritas, & isti, & genus vatium, & vno modo armanatur, & certo tempore subornantur, nec alio quàm ardoris. Hoc apud Christianos percutio est. Quū igitur fides æstuat, & Ecclesia exurit de figura rubi, tunc Gnostici erumpunt, tunc Valentiniani prosperunt, tunc omnes Martyriorum refragatores ebulliunt, callentes & ipsi offendere, figere, occidere. Nam quòd sciant multos simplices ac rudes, tum infirmos, plerosque verò in ventum si placuerit Christianos, numquam magis ad eundem sapiunt, quàm quum aditus animæ formido laxauit; præsertim si aliqua iam atrocitas fidem Martyrum coronauit. Itaque primò trahentes adhuc caudam, de adfectibus adplicent, aut quasi in vacuum flagellant. 9 Hæccine pati homines innocentes, vt puta fratrem

OOo iij